

BP Azərbaycan

2004-cü il üçün Davamlı İnkişaf haqqında Hesabat

BP p.l.c. – BP şirkətlər qrupunun təsisçi şirkətidir (BP). BP dünyada ən böyük neft və qaz qruplarından biridir və altı qitənin 100-dən çox ölkəsində 13 milyon sifarişçiyə hər gün xidmət göstərir. Bizim 2004-cü ildə əsas biznesimiz Kəşfiyyat və Hasilat, Qaz, Enerji və Bərpa olunan Enerji, Emal və Marketing, o cümlədən Neft-Kimya Məhsulları bölmələrindən ibarət olub. Biz bu işlər vasitəsilə nəqliyyat yanacağı, enerji, istilik, işıq, pərakəndə satış malları və gündəlik məişətdə istifadə olunan neft-kimya məhsulları istehsal edirik.

Biz 2004-cü ildə gün ərzində təxminən 4 milyon barel neft hasil etmiş və şirkətin rekord mənfəətini 16,2 milyard dollara çatdırmışdıq. Biz 100%-dən artıq mövcud hasilatımızı 12 illik istismar müddəti ərzində Böyük Britaniya UQOMP/TOQH^a əsasında əlavə neft və qaz ehtiyatları ilə əvəz etmişdik. 2004-cü ildə şirkətimiz günəş enerji biznesindən ilk mənfəətini əldə etdi və biz dünyanın müxtəlif yerlərində ictimai proqramlara və ictimai əsaslı təşkilatlara ümumilikdə 87,7 milyon ABŞ dolları məbləğində sərmayə yatırdıq.

BP dünyanın müxtəlif yerlərində təxminən 103 000 əməkdaşı işlə təmin edir və təxminən 139 000 təchizatçı ilə işləyir. Bizim tam və ya qismən sahib olduğumuz 20-dən çox neft emalı zavodumuz, 25 000 mil uzunluqda boru kəmərimiz və 42 gəmidən ibarət tanker donanmamız var. Biz hər gün benzin, aviasiya yanacağı, qazoyl və mazut da daxil olmaqla, kommersiya əsasında və sənaye miqyasında istifadə edilmək üçün təxminən altı milyon barel emal olunmuş məhsullar satırıq. Dünyanın müxtəlif yerlərində təxminən 20 000 pərakəndə satış sahəsi BP-nin təsis etdiyi Helios mükafatına layiq görülüb.

Azərbaycan qrup üçün ən önəmli yeni kəşfiyyat və hasilat ərazilərindən biridir. BP 1992-ci ildən Azərbaycanda təmsil olunaraq, ölkənin qabaqcıl beynəlxalq sərmayədarı və əməliyyatçısına çevrilmişdir. Azərbaycan Biznes Bölməsi (BB) BP tərkibində fəaliyyət göstərən 100-dən çox BB-dən biridir. Bu bölmünün əsas iş mərkəzi Bakı şəhərindədir, Tbilisi və Ankara şəhərlərində isə əlavə ofisləri var.

Biz hazırda nəhəng Azəri, Çıraq və dərinisulu Günəşli neft yatağı, o cümlədən Şahdəniz qaz yatağı da daxil olmaqla neft-qaz kəşfiyyatı və hasilatı haqqında dörd sazişə əməliyyatçılıq edirik. Biz iki boru kəmərinin – Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri və Cənubi Qafqaz qaz boru kəmərinin tikintisini və Səngəçal neft və qaz emalı terminalının genişləndirilməsi layihəsini idarə edirik. Qara dənizin Türkiyə sektorunda dəniz kəşfiyyat işləri də Bakı şəhərindən idarə olunur.

^a Ümumilikdə qəbul olunmuş mühasibat prinsipləri (UQOMP): mühasibat prinsipləri, standartları və prosedurlarının ümumi dəsti. Təvsiyə olunan qayda haqqında hesabatlar (TOQH): ixtisaslaşmış sənayələr və ya sektorlar üçün mühasibat qaydaları haqqında təvsiyələr.

1 Giriş

3 2004-cü ildə əsas fəaliyyətimiz: nailiyyətlər və problemlər

5 Hesabatın həcmi və hazırlanma prosesi

6 Azərbaycanda biznes fəaliyyətimiz

- 1.1 BP Azərbaycan – ilk baxışda
- 1.2 BP Azərbaycan – gələcəyə nəzər: strategiya, idarəetmə konsepsiyası və əlaqələr
- 1.3 Əməliyyatlar və layihələr – 2004-cü ildə iş icrası və nailiyyətlərlə bağlı göstəricilər
- 1.4 Əməliyyatların məsuliyyətlə yerinə yetirilməsi – əməyin təhlükəsizliyi, bütövlük, təsirlərin idarə olunması, təhlükəsizlik və insan haqları, əməkdaşlar, sağlamlıq və etik normalar

36 BP Azərbaycan və ətraf mühit

- 2.1 Ətraf mühit konteksti
- 2.2 Ekoloji monitorinq və ətraf mühitin monitorinqi
- 2.3 Biomüxtəliflik
- 2.4 Ətraf mühitə sərmayə
- 2.5 İqlim dəyişikliyi, məşəldə yandırma, enerji istehlakı
- 2.6 Mədəni irsin qorunub saxlanması

46 BP Azərbaycan – cəmiyyətdə

- 3.1 Ölkə konteksti
- 3.2 Sosial göstəricilər
- 3.3 İctimai sərmayə
- 3.4 Sahibkarlığın inkişafı
- 3.5 Yaxşı idarəetmə
- 3.6 Regional davamlı inkişaf

59 İcra göstəriciləri

62 Ernst & Young şirkətinin zamanət hesabatı

63 Sözlük və əlavə məlumat

Ernst & Young şirkətinin təvsiyəsi

BP-nin 2004-cü il üçün hazırladığı *Azərbaycanda Davamlı İnkişaf haqqında Hesabat* tərəfimizdən nəzərdən keçirilmişdir. Məqsədımız önəm kəsb edən əsas məsələlərin sözügedən hesabat çərçivəsində əhatə edilib-edilməməsi və BP Azərbaycan Biznes Bölmünün (BP Azərbaycan) davamlı inkişaf üzrə iş icrası xüsusunda qeyd olunan göstəricilərin, məlumatların və mülahizələrin faktlarla təsdiq və izah edilib edilməməsi barədə BP rəhbərliyində əminlik yaratmaqdan ibarət olmuşdur. Gördüyümüz işlərin həcmi və əldə olunan nəticələr haqqında məlumat 62-ci səhifədə verilir.

Məsuliyyətli biznes

BP Azərbaycan üçün 2004-cü il ən uğurlu il olub. BP-nin yüksək rəhbərliyi, tərəfdaşlarımız və digərləri bizim yaxşı kompleks biznes göstəricilərimizi yüksək dəyərləndiriblər. Sosial məsuliyyətə inamımız və Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə həyata keçirdiyimiz işlər nəticəsində əldə olunan gəlirlərin birbaşa təsirə məruz qalanlarla mümkün qədər ehatəli bölünməsinə təmin etmək öhdəliyimiz də çox yüksək qiymətləndirilib.

Böyük bir qismi hesabatda açıqlanan bu mühüm nailiyyətlər təsadüfdən qazanılmayıb. Ötən on il ərzində əsas məqsədimiz BP və onun tərəfdaşlarının qoyduğu sərmayələrin ölkələr və region üçün iqtisadi, sosial və ekoloji mənfəətlər gətirməsini təmin etməkdən ibarət olub. Bu məqsəd bizim perspektiv planlarımızda və qərarların qəbul edilməsində nəzərə alınıb.

Bu gün Azərbaycan ölkəyə və onun xalqına çox əhəmiyyətli gəlirlər gətirəcək dünyamiqyaslı neft və qaz layihələrinin şahidi olacaq yeni bir eranın başlanğıcında dayanıb. BP və onun tərəfdaşları bu imkanın yaradılmasında oynadıqları rola görə qürur hissi duyurlar. Amma bizim rolumuz hələ başa çatmayıb.

Biz müasir idarəetmə qaydalarının və yeni texnologiyaların mənimsənilməsinə köməyimizi davam etdirmək və yeni erada yüksək texniki təhlükəsizlik və ekoloji standartlara uyğun işləmək niyyətindəyik. Biz bütün maraqlı tərəflərlə – hökumət, tərəfdaşlar, sifarişçilər, podratçılar, vətəndaş cəmiyyəti, beynəlxalq təşkilatlar, xüsusən də yerli icmalarla əməkdaşlığımızı davam etdirəcəyimizə ümid bəsləyirik. Biz texniki üstünlüyə can atdıgımıza görə kollektivlərimizin və əməkdaşlarımızın bacarıq və qabiliyyətlərinin inkişafını bundan sonra da irəli aparacağıq. Biz həmişəki kimi bütün şəraitlərdə öz biznesimizi müxtəlif mədəniyyətlərə, fərdlərin hüquqlarına və ölkə qanunlarına hörmət etməklə ən yüksək etik standartlara uyğun həyata keçirməyi qarşımıza məqsəd qoymuşuq.

Azərbaycan üzrə ikinci Davamlı İnkişaf Hesabatımızda 2004-cü ildə bu

məqsədlərlə bağlı işləri necə icra etdiyimiz təsvir olunur. Bu sənəddə il ərzində ölkədə həyata keçirdiyimiz biznes əməliyyatlarının xülasəsi ilə yanaşı, sosial və ekoloji sahədə yerinə yetirdiyimiz işlər haqqında məlumatlar da verilir. Bu hesabatda üzləşdiyimiz problemlər də vurğulanır.

Böyük infrastruktur layihələri insanlar və ətraf mühitin təhlükəsizliyi üçün risklər yaradır. Təhlükəsiz iş icrasını təmin etmək üçün göstərilən səylərə baxmayaraq, işlərin qızğın çağında 22 000 nəfərdən çox işçi qüvvəsi olan BTC layihəsi də risklər baxımından istisna deyil. Biz, 2004-cü ildə BTC boru kəməri layihəsində çalışan altı əməkdaşın həyatını itirməsindən dərin təəssüb hissi keçiririk. İtirilmiş hər bir insan həyatı bizim üçün çox ağır itkidir. Bu hadisələrin hər biri boru kəmərinin keçdiyi hər üç ölkədə qrup daxilində və kənarında təhqiqatların aparılmasına səbəb olub.

Layihələrimizin miqyasını nəzərə alsaq, işdə təhlükəsizlik bizim üçün həmişə qayğı tələb edən və heç vaxt başa çatmayan bir vəzifədir və 2005-ci ildə bu sahədə diqqətimizin zəifləməsinə yol verilməyəcək. Həyata keçirdiyimiz işlərdən hərtərəfli mənfəət təmin olunmasına çalışarkən biz kənar aləmlə işlərimizdə açıq və şəffaf olmağı qarşımıza məqsəd qoymuşuq. Buna görə də hesabatı oxuduqdan sonra bizim işləri necə icra etdiyimiz və sizin işlərimizi təkmilləşdirə biləcəyimiz barədə bizə təqdim olunacaq bütün qeyd və təkliflərinizi alqışlayırıq.

Deyvid Vudvord

BP-nin Azərbaycanda baş təmsilçi prezidenti

Nailiyyətlər

Bu səhifədə 2004-cü il üzrə əsas nailiyyət və problemlərin xülasəsini verir və diqqəti Azərbaycanda həyata keçirdiyimiz biznesin davamlılığı ilə bağlı məsələlərin mahiyyətinə yönəltməklə yanaşı, Gürcüstan və Türkiyədəki əməliyyatlarımızı da əks etdiririk.

Əməliyyatlar 1997-ci ilin noyabr ayından 2004-cü ilin sonuna qədər Çıraq platformasından 277,6 milyon barel (37 milyon tondan çox) neft hasil edilmiş və platformanın işində heç bir fasiləyə yol verilməmişdir. Çıraq platformasından il ərzində gündə 154 000 barel neft hasilatı ilə rekord göstəriciyə nail olunmuş, platformanın qazma və suvurma göstəriciləri əhəmiyyətli dərəcədə yaxşılaşmışdır.

Dəniz neft yataqlarının işlənməsi Azəri, Çıraq və dərinisulu Günəşli (AÇG) yatağının tammiqyaslı işlənməsinin 3-cü Fazasına sanksiya verilmişdir. Azəri yatağının mərkəzi hissəsində iki dayaq bloku quraşdırılmışdır. Mərkəzi Azəri

platformasının 15 000 ton ağırlıqda üst modulları quraşdırılmışdır. Şərqi Azəridə öncəqazma proqramı başlanmışdır. Qərbi Azəridə öncəqazma proqramı yenidən başlanmışdır.

Dəniz qaz yatağının işlənməsi Şahdəniz (ŞD) təbii qaz layihəsi üçün üç quyudan ibarət öncəqazma proqramı tamamlanmışdır. ŞD layihəsi üçün üzən quru dokun təmiri başa çatmışdır. ŞD platforması üçün gövdə hissələri və qazma avadanlıqları Azərbaycana gətirilmişdir.

Sahil terminalı Səngəçal terminalının Genişləndirilməsi Proqramının (STGP) bir hissəsi olaraq Mərkəzi Azəri üçün tikinti işləri başa çatmışdır. Səngəçal terminalında tutumu 880 000 barel olan iki xam neft çəni inşa olunmuşdur. Səngəçal terminalında BTC baş nasos stansiyasının tikintisi faktiki olaraq tamamlanmışdır.

İxrac boru kəmərləri Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) layihəsi üçün maliyyə sazişləri

yekunlaşdırılmışdır. BTC borularının 99%-dən çoxu qaynaqlanmışdır. BTC boru kəmərinin Azərbaycan/Gürcüstan seksiyaları qaynaqlanaraq birləşdirilmişdir. Cənubi Qafqaz Boru Kəmərinin (COBK) çəkilməsi və qaynaqlanmasına başlanmışdır.

Əməyin təhlükəsizliyi STGP çərçivəsində qezaya yol verilmədən on milyon adam/saat iş görülmüşdür. Mərkəzi Azəri üst modulları ilə bağlı on milyon adam/saat iş icra edilmişdir. Kompresor və suvurma platformasının göyertəsində qezaya yol verilmədən beş milyon adam/saat iş həyata keçirilmişdir.

İctimai sərmayə Azərbaycanda BTC/COBK layihəsinin ictimai sərmayə proqramına 25 kənd əlavə edilmişdir. Ümid qəsəbəsində qaçqınlar üçün icma inkişaf mərkəzi açılmışdır. Xırdalanda məcburi köçkünlər üçün davamlı gəlir yaradan layihə həyata keçirilməyə başlanmışdır.

Bilik-bacarıqların yaradılması

Səngəçalda Xəzər bölgəsi üçün texniki təlim obyekti açılmışdır. Yerli qeyri-hökumət təşkilatlarının (QHT) bilik-bacarıqlarının inkişafı layihəsinə Açıq Cəmiyyət İnstitutu (ACİ) tərəfindən start verilmişdir. Azərbaycanda kiçik və orta müəssisələrin inkişafına kömək etmək üçün Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (BMK – Dünya Bankı Qrupunun özəl sektor qoludur) və Azərbaycan Bank Təlim Mərkəzi ilə birgə layihə gerçəkləşdirilməyə başlanmışdır.

Problemlər

Ölüm halları Biz 2004-cü ildə BTC boru kəməri layihəsinə Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə cəlb olunmuş altı podratçı əməkdaşın öz həyatını itirməsindən dərin təəssüf hissi keçiririk. BP-nin Azərbaycanda baş təmsilçi prezidentinin təbirincə desək: "Arxayınçılıq üçün qətiyyətlə yer yoxdur. Bizim hər birimiz və hamımız üçün qəbul olunan yanaşma gündə 24 saat, həftədə yeddi gün davam edən diqqət və ehtiyatlılığı əldən verməməkdən ibarətdir."

Boru kəmərinin bütövlüyü Azərbaycan və Gürcüstanda qaynaqlanmış BTC boru kəməri seksiyalarının birləşmə yerlərinin üstünə çəkilmiş örtükdə 2003-cü ilin sonunda tükə bənzər çatlar aşkar olunmuşdur. Kəmə borularının üstü torpaqla örtülməzdən öncə bu çatlar təmir edilmiş və boru birləşmə yerlərinin örtüklənməsi üçün prosedura düzgün riayət olunması məqsədilə müvafiq tədbirlər görülmüşdür. Kəmə borularının qaynaqlanmış yerlərinin sahədə örtüklənməsi üçün materialın seçilməsi və onun boruya yapışdırılması bir qədər sonra bəzi kütləvi informasiya vasitələri tərəfindən tənqid olunmuşdur.

Kənar hadisələr Gürcüstanda 2004-cü ildə yeni hökumət formalaşdırıldıqdan sonra yeni hökumət BTC layihəsinin Kodiana rayonunda təhlükəsizlik tədbirlərinin yoxlanılmasını həyata keçirdiyi zaman iş iki həftə ərzində dayandırıldı.

Torpaq sahələrinin alınması Türkiyə və Gürcüstanda BTC layihəsi ilə bağlı torpaq sahələrinin alınması və ödənişlərin verilməsində gecikmələr kompensasiya prosesinin düzgün və ədalətli olması ilə bağlı narahatlıqların yaranmasına səbəb olmuşdur. BP torpağa mülkiyyət hüququ

mübahisəli olan hallarda yerli qanunvericiliyin tələblərinə riayət edəcəyini və ictimaiyyət qarşısında zəruri hüquqi proses başa çatdıqdan sonra bütün qanuni torpaq sahibləri və istifadəçilərinə xüsusi hesablarda saxlanılan vəsaitlərin hesabına kompensasiyalar köçürəcəyini öhdəlik götürüb.

Tullantıların idarə olunması Azərbaycan və Gürcüstanda bələdiyyəyə məxsus sahələrin tikinti layihələri tərəfindən istifadə edilməsi layihənin kreditörə və hökumət təşkilatlarının tənqidinə yol açdı. Azərbaycan BB mövcud tullantı sahələrinin modernləşdirilməsi və təzə tullantı obyektlərinin tikintisi üçün əhəmiyyətli məbləğdə sərmayə qoymağı planlaşdırır.

Torpağın tikintidən əvvəlki vəziyyətinin bərpa olunması BTC boru kəməri marşrutu boyunca, xüsusən də Türkiyədə torpağın vəziyyətinin bərpa olunması ilə bağlı işlərin görülməsi qrafikdən geri qalıb. BTC şirkətinin yüksək bərpa standartları dəyişməz olaraq qalır və şirkət hələ də texniki bərpa və torpağın məhsuldar qatının yenidən öz yerinə bərpası ilə bağlı işlərin 2005-ci ilin sonunadək tamamlanacağını gözləyir.

Podratçıların idarə olunması Xəzərdə İşlənmələr üzrə Məsləhət Şurası (XİMŞ) narahatlığını bildirərək qeyd etmişdir ki, Birdəfəlik Dəyişməz Qiymətlə Açar Təhvil Sazişinin (BDQATS) imzalanması nəticəsində BTC Ko şirkəti ilə tikinti işlərinə cəlb olunmuş podratçılar arasında yaranan boşluq Ətraf mühitə təsirin qiymətləndirilməsi (ƏMTQ) sənədi çərçivəsində nəzərdə tutulmuş öhdəliklərin icrasını təmin etmək üçün

BTC Ko şirkətinin imkanlarını azaldacaq. Bunun baş verməməsi üçün BTC Ko şirkəti BOTAŞ (BDQATS üzrə podratçı) ilə yaxından işləyib.

Maliyyə məsələlərinin şəffaflığı Böyük Britaniyanın Mədən Sənayələrində Şəffaflıq Təşəbbüsünə (MSŞT) uyğun olaraq dünyanın birinci Anlaşma Memorandumunun 2004-cü ilin noyabr ayında imzalanmasına baxmayaraq, BP-nin Azərbaycan hökumətinə köçürdüyü maliyyə vəsaitlərinin məbləğ və xarakteri müəyyənləşdirilən cəmlənməmiş maliyyə göstəricilərini çap etmək tələb olunmuşdur. BP Azərbaycan özünün cəmlənməmiş maliyyə göstəricilərini *2004-cü il üzrə Azərbaycan Davamlı İnkişaf haqqında Hesabatda* çap etmək öhdəliyi götürüb. BP Azərbaycanın təqdim etdiyi MSŞT sənədinin surətləri ilə bu hesabatın 60-cı və 61-ci səhifələrində tanış olmaq olar.

Əmək münasibətləri Faktlara əsaslanmayan məlumatlar yayılmışdır ki, BP-nin bəzi podratçıları əcnəbi işçilərlə müqayisədə yerli işçilərə az əməkhaqqı verməklə onlara qarşı diskriminasiya siyasəti aparmış, yerli işçiləri Azərbaycanın əmək qanunvericiliyində göstərilən iş saatlarından daha çox işləməyə məcbur etmiş və həmin işçilər xəstələnərkən onları işdən azad etmişlər. Nəticədə sözügedən podratçıların yerli əməkdaşlarla əlaqədar tətbiq etdiyi qaydalar sahəsində göstəricilərinin müstəqil monitorinqinin aparılması üçün tədbirlər görülüb.

Hesabatın həcmi və hazırlanma prosesi

Bu hesabatda BP-nin 2004-cü il ərzində Azərbaycanda biznes fəaliyyətinə qiymət verilir və bizim həmin zaman kəsiyində icra etdiyimiz iqtisadi, ekoloji və sosial işlər təsvir edilir. Məqsədemüvafiq hallarda hesabatda Gürcüstan və Türkiyədə gördüyümüz işlərin xülasəsi verilərək, Azərbaycanda gerçəkləşdirdiyimiz böyük layihələr və tərəfdaşlıqların çoxunun beynəlxalq xarakteri də əks etdirilir.

Hesabat çərçivəsində üç fəsil BP qrupunun hesabatlarla bağlı əsas prinsiplərinə uyğundur. Birinci fəsilde əsas diqqət biznes fəaliyyətimizə yönəlmişdir. Bundan sonra "BP Azərbaycan və ətraf mühit" və "BP Azərbaycan – cəmiyyətdə" adlı bölmələr gəlir. İcra göstəriciləri ayrı-ayrı fəsillərdə, eləcə də hesabatın sonunda 2003 və 2004-cü illəri əhatə edən ayrıca bir bölmədə verilir.

Hesabatda BP-nin dünyanın müxtəlif yerlərində biznes fəaliyyətini istiqamətləndirən dəyərlər və siyasət çərçivəsi daxilində necə işlədiyimizi təsvir edirik. Kənar zəmanət BP qrupunun auditorları olan Ernst & Young şirkəti tərəfindən təmin olunur. Belə ki, hesabatda rəqəmlər, məlumatlar və göstəricilərin sənədlərlə təsdiq və ya izah edilməsinin təmin olunması, hesabata daxil edilməli əsas məsələlərin müəyyənləşdirilməsi üçün BP Azərbaycanın tətbiq etdiyi prosesin yoxlanılması bu şirkətə həvalə olunub.

Hesabat, eyni zamanda BP-nin Azərbaycanda həyata keçirdiyi işlərdə şəffafliq öhdəliyini nümayiş etdirən bir sənəddir. Biz hesabatın hər yerində BP haqqında digər məlumat mənbələri ilə əlaqələri və əməliyyatlarımızın geniş kontekstini ön plana çəkirik.

Ölkə üzrə davamlı inkişaf hesabatlarını

hazırlamaqda məqsədimiz dünyanın hər yerində obyektlərimizin, əməliyyatlarımızın keyfiyyəti barədə daha aydın məlumatların verilməsini təmin etmək, biznesimizi necə idarə etdiyimiz barədə açıq hesabat vermək, maraqlı tərəflərlə konstruktiv dialoq qurulmasına kömək etmək və birgə məsuliyyət məsələlərinin idarə olunması ilə bağlı aydın yanaşmaya nail olmaqdan ibarətdir.

Davamlı İnkişaf haqqında Hesabat BP qrupunun fəaliyyəti haqqında korporativ hesabatın mühüm bir hissəsini təşkil edir. Qrup səviyyəsində BP, Qlobal Hesabatvermə Təşəbbüsündə (QHT) nəzərdə tutulmuş standartlara uyğun olaraq hesabat verir. BP, Neft Sənayesi Nümayəndələrinin Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Beynəlxalq Assosiasiyasının (NSNƏMMBA) vasitəçiliyi ilə sənayedə davamlı inkişaf üzrə müvafiq təlimatların hazırlanması istiqamətində aparıcı rola malikdir. 2005-ci ildə BP həyata keçirdiyi qlobal əməliyyatlar çərçivəsində davamlı inkişaf ilə bağlı ölkə üzrə hesabatvermə prosesində uyğun yanaşma metodunun tətbiqinə başlayacaq.

www.bp.com/sustainability

www.globalreporting.org

www.accountability.org.uk

1

Azərbaycanda biznes fəaliyyətimiz

- 1.1 BP Azərbaycan – ilk baxışda
- 1.2 BP Azərbaycan – gələcəyə nəzər: strategiya, idarəetmə konsepsiyası və əlaqələr
- 1.3 Əməliyyatlar və layihələr – 2004-cü ildə iş icrası və nailiyyətlərlə bağlı göstəricilər
- 1.4 Əməliyyatların məsuliyyətlə yerinə yetirilməsi – əməyin təhlükəsizliyi, bütövlük, təsirlərin idarə olunması, təhlükəsizlik və insan haqları, əməkdaşlar, sağlamlıq və etik normalar

1.1 BP Azərbaycan – ilk baxışda

Hüquqi strukturu

Azərbaycanda fəaliyyət göstərən bir sıra hüquqi təşkilatlar arasında BP-nin də yeri var. 1992-ci ildən başlayaraq Azərbaycanda və bütövlükdə regionda həyata keçirilən əməliyyatlarda öz iştirakını tədricən artıran BP, hüquqi struktur olaraq BP Eksploreynşn (Kəspian Si) Ltd adlanır. Bizim layihələrimizlə əlaqədar digər hüquqi şəxslər də mövcuddur.

Azərbaycan Biznes Bölümü (AzBB)

Sözügədən Biznes Bölümünün Azərbaycandakı fəaliyyəti respublika hökuməti ilə imzalanmış Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişləri (HPBS) və Transit Əraziyə Malik Ölkə Hökumətləri ilə saziş (TƏMÖHS) əsasında tənzimlənir. Gürcüstanda və Türkiyə Cümhuriyyətində isə Biznes Bölümü ixrac boru kəmərləri və terminallar üzrə imzalanmış TƏMÖHS-lər çərçivəsində fəaliyyət göstərir.

Baş ofis

Azərbaycan Biznes Bölümünün yerləşdiyi ünvan: Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri, Neftçilər prospekti 2 (Bayıl qəsəbəsi), Villa Petrolea ofisi.
Telefon: +994 12 4979000; Faks: +994 12 4979602.

Əməkdaşları

2004-cü ilin sonunda Azərbaycan Biznes Bölümündə fəaliyyət göstərən əməkdaşların ümumi sayı 1 945, milliyyətce azərbaycanlı/gürcüstanlı/türkiyəli olan işçilərin ümumi sayı 1 404, xarici vətəndaşların ümumi sayı isə 430 nəfər təşkil edib. Böyük Britaniyada çalışan əməkdaşların sayı 111 nəfərə çatıb.

Dəniz hasilat yataqları

Azəri-Çıraq-dərinsulu Günəşli^a (AÇG). Bu yataqlardan 1997-ci ildə ilk neft hasil edilib. Hazırda isə bu yataqların tammiqyaslı işlənməsi həyata keçirilir. Şahdəniz (ŞD)/Qaz və kondensat yatağı. Hazırda bu yatağın Mərhələ 1 çərçivəsində işlənməsi həyata keçirilir. İlk qazın Şahdəniz yatağından hasil olunaraq dünya bazarına ixrac edilməsi 2006-cı ilin qış mövsümünə planlaşdırılıb.

Hesablanmış ehtiyatlar

AÇG. Bu yataqların hasilat ehtiyatları 5,4 milyard barel təşkil edir. ŞD. Yatağın çıxarıla bilən 22,1 trilyon kub fut qaz və 750 milyon barel kondensat ehtiyatları vardır.

Saxlama və nəqli

Qərb İxrac Boru Kəməri. Uzunluğu 830km olan bu boru kəməri boyunca səkkiz nasos stansiyası fəaliyyət göstərir. İşçi qüvvəsi ilə təmin olunan bu nasos stansiyaları Səngəçal terminalını Gürcüstanın Supsa limanı ilə birləşdirir. Şimal İxrac Boru Kəməri. Uzunluğu 231km olan bu boru kəməri boyunca nasosla vurma və ölçmə stansiyaları yerləşir. Bu stansiyalar Səngəçal terminalını Rusiya Federasiyasının sərhədi ilə birləşdirir.^b Supsa terminalı. Gürcüstanın Qara dəniz sahillərində yerləşən bu terminalda neftin saxlanması və sonradan nəql edilməsi üçün xüsusi anbar və terminal mövcuddur.

^a Dayazsulu Günəşli yatağının işlənməsi Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti (ARDNŞ) tərəfindən həyata keçirilir.

^b "Transneft" Şimal İxrac Boru Kəmərinin Novorossiyske qədər qalan hissəsini istismar edir.

Səngəçal terminalı. Bakı şəhərinin cənubunda, Xəzərin sahilində yerləşən bu terminalda neftin və qazın emalı üzrə əməliyyatlar həyata keçirilir.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri. Uzunluğu 1 768km olan bu neft kəmərinin tikintisi qrafikdə nəzərdə tutulduğu kimi, 2005-ci ildə tamamlanacaq. Boru kəməri boyunca səkkiz nasos stansiyası inşa olunur ki, bu stansiyalar istismara verildikdən sonra Səngəçal terminalını Türkiyənin Aralıq dənizi sahillərində yerləşən Ceyhan dəniz terminalı ilə birləşdirəcək (Azərbaycandan keçən hissənin uzunluğu 443km, Gürcüstandan keçən hissənin uzunluğu 250km, Türkiyədən keçən hissənin uzunluğu isə 1 075km təşkil edir).

Cənubi Qafqaz Boru Kəməri. Səngəçal terminalından Gürcüstan/Türkiyə sərhədinə qədər uzanan 690km-lik təbii qaz boru kəməri BTC boru kəmərinə paralel çəkilib və tamamlanması 2005-ci ilin sonuna planlaşdırılır.

Yataqların kəşfi üzrə həyata keçirilən əməliyyatlar

İnam. Şahdəniz yatağından cənub istiqamətində yerləşən bu nəhəng geoloji strukturda aparılan kəşfiyyat işləri 2004-cü ildə davam etdirilib.

Araz-Alov-Şərq. Sərhəd zonasında yerləşən kəşfiyyat sahəsidir.

Türkiyənin Qara dəniz hövzəsi. Bu dərinisulu perspektiv sahədə TPAO/BP tərəfindən 3534 nömrəli lisenziya əsasında kəşfiyyat xarakterli qazma işlərinə 2005-ci ildə başlanmalıdır.

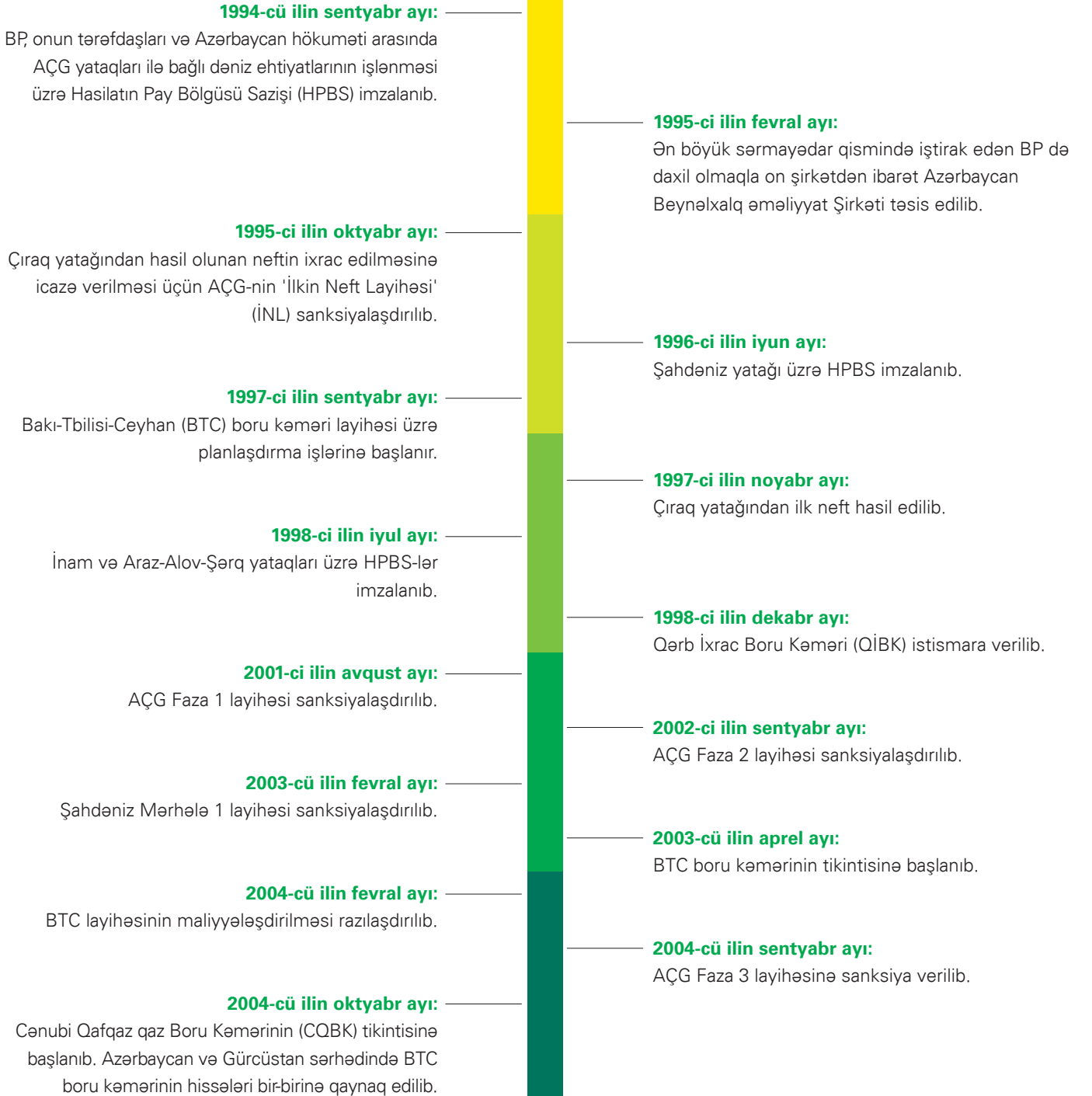
Planlaşdırılan əsaslı xərclər

AÇG, BTC, ŞD/CQBK layihələri üçün təxminən 22 milyard ABŞ dolları həcmində kapital qoyuluşu nəzərdə tutulub.

Neft hasilatı

ABƏŞ 1997-2004-cü illər – cəmi 277,6 milyon barel.

Tarix

1.2 BP Azərbaycan – gələcəyə nəzər: strategiya, idarəetmə konsepsiyası və əlaqələr

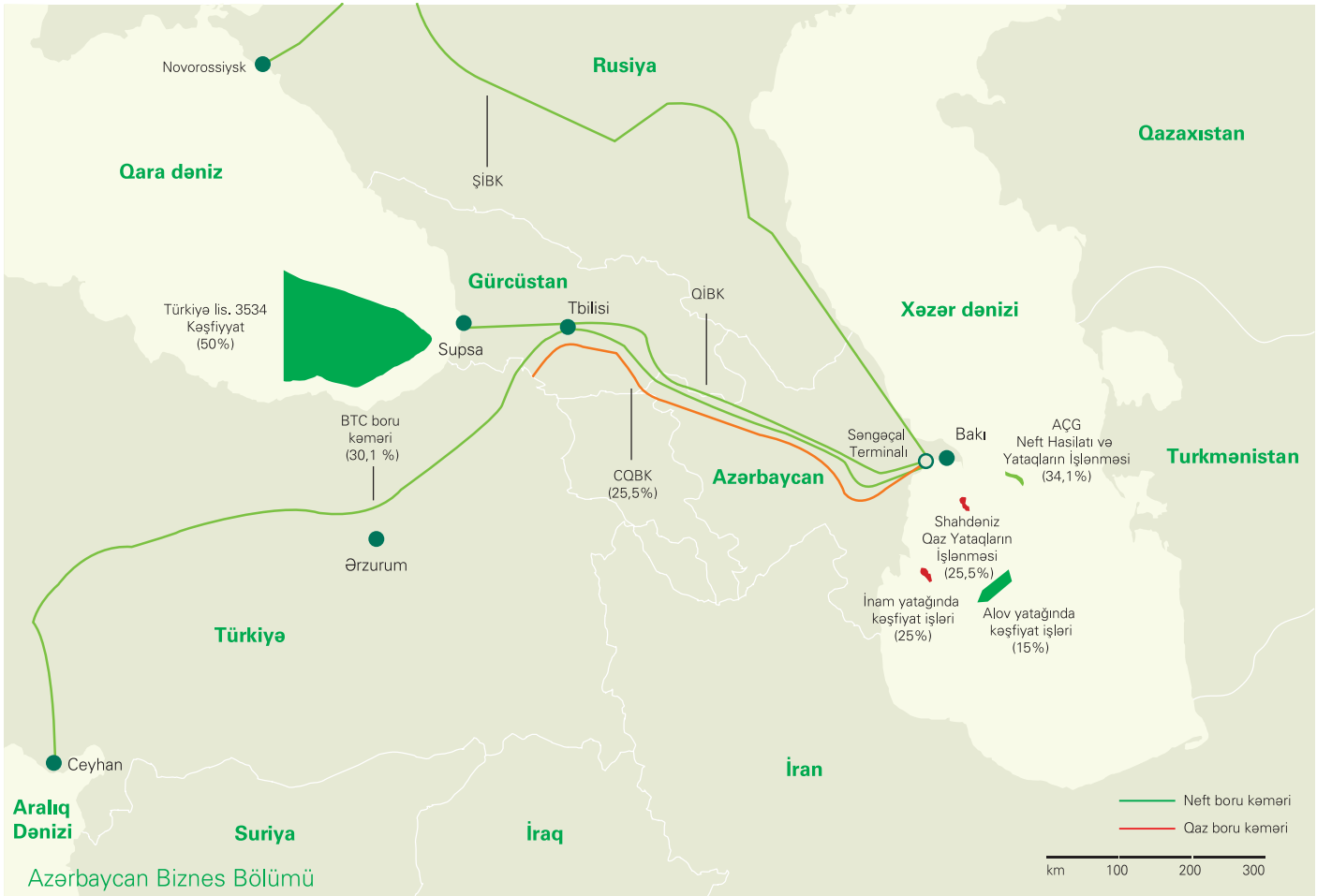
Bizim strategiyamız BP, trans-Qafqaz regionu və Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda həyata keçirilən əsas layihələrin əməliyyatçısıdır. Bu günə qədər xarici ölkələrdən regiona cəlb olunmuş birbaşa sərmayələrin nəhəng bir qismini təşkil edən bu layihələrə BP tərəfdaşlarıyla birgə təxminən 22 milyard ABŞ dolları həcmində investisiya qoyub. HPBS-lər, Hökumətlərarası Sazişlər (HAS) və Tranzit Əraziyə Malik Ölkə Hökumətlərilə Sazişlər (TƏMÖHS)

çərçivəsində həyata keçirilən bu layihələrdə milli və beynəlxalq enerji şirkətləri də təmsil olunur.

BP müvafiq şəkildə razılaşdırılmış idarəetmə konsepsiyası əsasında əməliyyatçı kimi müxtəlif layihə tərəfdaşları adından yataqların işlənməsi, hasilat işləri üzrə əməliyyatların idarə edilməsi və həyata keçirilməsinə görə məsuliyyət daşıyır. BP, bu konsepsiya çərçivəsində iştirak payına malik olan fərqli tərəflərlə geniş məsləhətləşmələr

aparır. Bu prosesin bir hissəsi olaraq, bizim tərəfdaşlarımız öz köməyini bizdən əsirgəmir və gördüyümüz işin ümumi uğuru naminə əllərindən gələni edirlər.

Azərbaycan üçün müəyyən etdiyimiz strateji kursun əsasını BP qrupunun strategiyası təşkil edir. Biz bu ölkədə qurduğumuz biznesin əsası olan kəşfiyyat və hasilat işlərində irimiqyaslı və uzun müddət işlənmə potensialı olan yataqların sorağında yığıq. Bu strategiyayı

həyata keçirməklə yanaşı, həm də inam qazanmaq, fəaliyyətimizi davamlı etmək və nüfuzumuzu möhkəmləndirmək üçün daim tam məsuliyyətli olmaq əzmindəyik.

Biz məsuliyyət məfhumunun öz-özlüyündə bir neçə səviyyəyə ayrıldığını düşünürük. Bu səviyyələrin də hamısı bizim biznes strategiyamızla əlaqəlidir. “Məsuliyyət” dedikdə ilk növbədə işlədiyimiz hər bir ölkənin qüvvədə olan qanunlarına riayət etmək, dünyanın istənilən bölgəsində eyni məsuliyyətlə davranmaq, BP qrupu tərəfindən müəyyən edilmiş dəyərlərdən yararlanmaq nəzərdə tutulur. Məsuliyyət bizim üçün həm də şirkətin müəyyənləşdirdiyi davranış normaları çərçivəsində fəaliyyət göstərmək deməkdir. Bu normalar yerinə yetirilməsi vacib şərt sayılan və bərabər məşğulluq, işləri sürətləndirmək üçün verilən pul ödənişləri və biznes etikası kimi məsələləri əhatə edən prinsip və tələblərdən^a ibarətdir ki, bunlara bütün dünyada da riayət olunmalıdır.

Biz, eyni zamanda fəaliyyət göstərdiyimiz hər yerdə, istər yerli tədarük məsələləri, istərsə də gördüyümüz fəaliyyət nəticəsində ətraf mühitə və sosial sahəyə dəyən təsirin idarə olunması istiqamətində ən yaxşı təcrübəni mənimsəmək istəyirik. Bundan əlavə, düşünürük ki, məsuliyyətlə davranmaq bizim strategiyamıza birbaşa aidiyyəti olan qlobal çətinliklərin aradan qaldırılmasında özünəməxsus rol oynayır.

Misal olaraq iqlim dəyişikliyi ilə bağlı məsələni qeyd etmək yerinə düşər. Vaxtilə bu məsələ ilə bağlı biz rəhbər mövqedən çıxış etmək qərarına gəldik və 1997-ci ildə ictimaiyyətə elan etdik ki, iqlim dəyişikliyi təhlükəsi ciddidir və görülmüş ehtiyat tədbiri özünü doğrultmuşdur.

BP bu yaxınlarda qlobal ictimai və iqtisadi inkişaf istiqamətində məqsədyönlü və əhatəli dəstəyə ehtiyac yarandığını etiraf etdi. Biz 2004-cü ildə dünya üzrə işlədiyimiz ərazilərdə yaşayan əhəlinin güzəranında nə kimi rol oynadığımızı və gördüyümüz işlərin onlara necə təsir etdiyini nəzərdən keçirdik. Araşdırma nəticəsində öz həllini gözləyən üç mövzunu müəyyən etdik. Burada verə biləcəyimiz təkliflər, əhəlinin ehtiyacları və BP-nin uzunmüddətli biznes strategiyasını reallaşdırmaq üçün bizə kömək edəcək məsələlər arasında mövcud olan müəyyən bağlılıq özünü tez-tez büruzə verir: təhsil (fərqli maariflənmə təşəbbüslərinə dəstək vermək); bizneslə məşğul olmaq imkanı (fəaliyyət göstərdiyimiz yerlərdə əhəli üçün davamlı iş yerlərinin açılmasına kömək göstərmək); və enerji (əhəlinin müasir enerji xidmətlərindən istifadəsinə şərait yaratmaq). Qeyd olunan sahələrin hər biri qarşılıqlı faydalılıq konsepsiyasına əsaslanır. Bunların hər biri Azərbaycanda indiki və gələcək dövrdə bizim üzərimizə düşən rol ilə bilavasitə bağlıdır və ölkəyə xas olan kontekstə uyğun surətdə yerinə yetirilə bilər.

İdarəetmə konsepsiyamız BP bir çox mədəniyyətləri özündə cəmləşdirən təşkilatdır. Bu həm milli kadrların, həm də bir sıra ölkələrdə yeni təsis olunan

çoxsaylı şirkətlərin və xüsusi sahə üzrə ixtisaslaşan mütəxəssislərin hesabına reallaşmış. Əgər qlobal təşkilat məqsədyönlü, dəyişməz və davamlı tərzdə fəaliyyət göstərməyi qarşısına məqsəd qoyubsa, bu halda aydın idarəetmə konsepsiyası və yaxşı rəhbərlik prinsipi ən önəmli elementlər sayılır.

BP 2004-cü ildə rəhbərlik, rolların aydın bölüşdürülməsi, funksiyaların əla yerinə yetirilməsi və vahid qrup olaraq qurumun ümumi əhəmiyyəti kimi dörd prinsipə əsaslanan yeni idarəetmə Konsepsiyasının tətbiqinə başlayıb. Hər kəsin istinad edə biləcəyi tərzdə ortaya qoyulan “Yaşıl Kitab” adlı sənəddə əks olunmuş bu konsepsiya şirkət daxilində ən yüksək vəzifə sahiblərindən tutmuş sırası işçilərə qədər hamının üzərinə düşən məsuliyyəti müəyyən edir, şirkətə

^a 2005-ci ildə BP hər bir əməkdaşına təqdim olunaçaq davranış məəcəlləsi əvvəlki “Biz nəyə can atırıq” adlı təlimatı əvəz edəcəkdir.

öz imkanlarının miqyas və həcmi genişləndirməkdən faydalanmaq imkanı verən prinsipləri açıqlayır, şirkətin icra tərzini təkmilləşdirir, rəqabətə davamlı bir üstünlük verir və uzunmüddətli strategiyayı təmin edir.

İdarəetmə Konsepsiyası məsuliyyətin daim tək bir fərdə yönəldiyini açıq şəkildə izah edir. Dünyada istənilən qrupun bir rəhbəri var və vaxtı gələndə bu rəhbər qərar vermək üçün bütün məsuliyyəti öz üzərinə götürür. İnsan adətən hər ilin başlanğıcında öz məqsədlərini müəyyən edir və razılaşıdır. Bu ilk baxışdan da aydın olan prinsiplər BP-nin daxilində mövcud olan yarımbölmələr, sahələr və biznes sektorları arasında mövcud olan tarazlığı əhatə edir və coğrafi məkanından asılı olmayaraq BP qrupu daxilində marketinqdən tutmuş sağlamlıq, əməyin təhlükəsizliyi, mühafizə və ətraf mühit məsələlərindəki məşğul olan hər

bir sahənin davamlı olaraq öz sözünü deməsini tələb edir.

Dialog və iştirak Qarşılıqlı fayda prinsipi bizim münasibətlərin qurulması ilə bağlı yanaşma tərzinin özülünü təşkil edir. BP qrupu inanır ki, həyata keçirdiyi fəaliyyətlər iqtisadi fayda və imkanların yaranmasını təmin etməli, müəyyən etdiyi davranış tərzini müsbət təsirin mənbəyinə çevrilməli və onun üzvləri səmimi və məsuliyyətli olmalıdırlar.

Biz Azərbaycanda və ümumilikdə regionda fəaliyyət göstərən ən böyük sərmayəçi kimi bir çox maraqlı tərəflərlə fərqli və çoxşaxəli əməkdaşlıq əlaqələri qurmuşuq. Biz respublika hökuməti, səlahiyyətli orqanlar, icma başçıları, media mənsuqları, yerli və beynəlxalq QHT-lər, çoxtərəfli təşkilatlar (kreditor təşkilatlar və layihə sponsorları da daxil olmaqla) və yerli mülki qruplarla mütəmadi olaraq əlaqə saxlayırıq.

Biz daim göstərdiyimiz köməyin işlədiyimiz ərazilərdə yaşayan icmaların yerli ehtiyaclarını ödəməsinə çalışırıq. Biz yerli əhali ilə işləməyə can atır və bu məqsədlə icmaları və yerli QHT-ləri, açıq və məsuliyyətli şəkildə, öz ehtiyaclarının prioritet sahələrini və birgə çalışa biləcəyimiz layihələri müəyyən etməyə sövq edirik. Bu sahədə apardığımız işlər çərçivəsində əsas diqqətimizi yerli bacarıqların artırılmasına yönəltmişik.

Əksər hallarda bu əlaqələr çətin və mürəkkəb xarakter ala bilər. Konkret olaraq BTC-nin keçdiyi hər üç ölkədə fəaliyyət göstərən bəzi beynəlxalq və yerli QHT-lər boru kəməri layihəsinin ətraf mühitə və sosial sahəyə təsir etdiyini irəli sürüblər. BTC boru kəməri boyunca 2004-cü il ərzində gerçəkləşdirilən torpaq ayırmaları və kompensasiya ödənişləri prosesi hələ də bəzi mübahisələr doğururdu. Ancaq artıq həmin ilin sonu üçün bu mübahisəli məsələlərin böyük əksəriyyəti öz həllini tapdı. Gürcüstanda boru kəmərinin tikintisi üzrə aparılan iş prosesinin bir neçə dəfə dayanmasına səbəb əsasən yerli əhalinin birbaşa boru kəməri ilə bağlı olmayan şikayətləri olub. Məsələn, Axaltsixi rayonunun Minadze kəndindən keçən əsas yol təxminən üç ay ərzində bağlandı, çünki kəndlilər tikinti maşınlarının hərəkəti nəticəsində yaranan vibrasiyanın onların evlərinə ziyan vurduğunu iddia etmişlər. Müstəqil yoxlamalar nəticəsində bunu sübut edən heç bir dəlilə rast gəlinmədi. BTC Ko kəndlə birlikdə bir sıra icma layihələri üzərində işləmək haqqında razılıq əldə etmişdir.

Bundan əlavə, biz Azərbaycanda yerli

işçilərin guya podratçılarımız tərəfindən ayrı-seçkiliyə məruz qalması ilə bağlı bezi iddialarla da üzləşmişik.

Azərbaycanda 2004-cü il ərzində dialoq və iştirak prosesi bir sıra səviyyələrdə gerçəkləşib:

Ümumiyyətlə maraqlı tərəflər

- Biz kreditorlar tərəfindən BTC layihəsinin ətraf mühit və sosial sahə ilə bağlı aspektləri üzrə hazırlanmış rüblük hesabatı həm regionun daxilində, həm də onun hüdudlarından kənarında geniş şəkildə paylamışıq.
- Xəzərdə işlənmələr üzrə Məsləhət Şurası BTC layihəsinin monitorinqini davam etdirib. Onun hesabatları və tövsiyələri özünün və BTC Layihəsinin veb-saytında BP-nin cavabları ilə birlikdə çap olunub.
- Biz BTC layihəsinin veb-saytında aylıq xəbər bülletenləri çap etmiş,

Azərbaycan BB-nün Davamlı İnkişaf haqqında birinci Hesabatını tərtib edərək dərc etmişik.

- Ekspertlər qrupu 2004-cü ilin fevral və iyul-avqust aylarında layihənin SKTP-nin bir hissəsi olaraq BTC sahələrinə səfərlər etmişlər. Əsasən torpağın əldə olunması/kompensasiya, tikintinin təsiri və icmaların işə cəlb olunması ilə bağlı tövsiyələr yerinə yetirilib.
- Biz hər il Azərbaycanda keçirilən neft sərgisində iştirak etmiş, yerli sənaye müəssisələrinin təmsilçiləri ilə əlaqələri möhkəmləndirmək imkanından yararlanmış və layihə çərçivəsində aparılan əməliyyatlar və işlərin gedişi haqqında məlumat mübadiləsi aparmışıq.
- Biz öz layihələrimiz haqqında mümkün qədər çox məlumat mübadiləsi aparmaq üçün 2004-cü ildə gərgin işləmiş, müxtəlif sahə

səfərləri, çöl səfərləri və seminarlar təşkil etmişik. Qonaqların sırasına dövlət başçıları, səfirlər, nazirlər, beynəlxalq agentliklərin nümayəndələri, parlament üzvləri, ictimaiyyətlə əlaqələr üzrə əməkdaşlar, yerli və beynəlxalq QHT-lərin nümayəndələri və başqaları daxil olmuşlar.

İcmalar

- Biz Bibiheybətdə, ATA istehsalat meydançasının qonşuluğunda İctimai İnformasiya və Resurs Mərkəzi açmışıq. Bu mərkəzin açılmasında məqsəd yerli icma nümayəndələri ilə dialoq qurmaq, onları layihə çərçivəsində aparılan əməliyyatlar və potensial resurslar haqqında məlumatlandırmaq, habelə rəylərin verilməsi və şikayətlərin qəbulu sistemi vasitəsilə məlumat əldə edilməsi olub.
- Biz Şahdəniz layihə qrupu və yerli icma nümayəndələri ilə konstruktiv əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulması məqsədilə Zığ İctimai İnformasiya Mərkəzini yaratmışıq. Bundan əlavə, yerli icma nümayəndələrini sözügedən layihə çərçivəsində həyata keçirilən işlər üzrə hazırlanmış bir sıra təqdimat materialları ilə tanış etmişik.
- BTC Ko/CQBK şirkətinin iyul-sentyabr aylarında Azərbaycandakı əsas podratçısı sayılan CCIC şirkəti boru kəmərinin marşrutu boyunca məskunlaşan icmalarla təxminən 150-yə yaxın görüş keçirib. Bu

görüşlərdə məqsəd tikinti, giriş/çixış yolları, əməyin təhlükəsizliyi və məşğulluq prosesləri barədə müzakirələr aparmaq olub.

Media mənsubları

- Yazılı və elektron kütləvi informasiya vasitələri işçilərinin bir sıra sahələrə, o cümlədən BTC boru kəməri sahəsinə, Səngəçal terminalına və BTC-nin tikinti düşərgələrinə səfərləri təşkil edilib.

Qeyri-hökumət təşkilatları

- Biz 2004-cü ilin sentyabr ayında "Yerli QHT-lərin bilik-bacarıqlarının artırılması" Layihəsinin icrasına başladıq. Beynəlxalq Xilas Komitəsinin Azərbaycandakı təmsilçiliyi tərəfindən idarə olunan bu bir illik layihədə beş milli QHT tərəfdaş qismində iştirak edir. Paralel olaraq Azərbaycanda boru kəmərinin təsirinə məruz qalan 24 icmanın səfərbər edilməsi həyata keçirilir. Bu prosesin məqsədi sözügedən icmaların ən vacib ehtiyaclarını qiymətləndirmək və ona dəstək verməkdən ibarətdir. Bundan əlavə, artıq 82 icma BTC/CQBK-nin İctimai Sərmayə Proqramları (İSP) tərəfindən dəstəklənir.
- Biz BP-nin həyata keçirdiyi layihə işlərinə maraq göstərən milli və yerli qeyri-hökumət təşkilatları ilə sorğu və dialoq keçirilməsi təşəbbüsü ilə çıxış etmişik. Məsələn, BP/BTC layihəsinin Açıq Cəmiyyət İnstitutu

(ACİ) ilə birlikdə QHT monitorinqini göstərmək olar. Azərbaycanda həyata keçirilən bu monitorinq proqramı çərçivəsində QHT-lər BTC layihəsinin icrası zamanı ətraf mühitə, mədəni irsin qorunmasına, yerli vətəndaşların işlə təmin olunmasına, torpağa olan hüquqların və işçilərin hüquqlarının qorunmasına və sosial məsələlərə necə yanaşıldığını müşahidə edirlər (bax: konkret faktın araşdırılması). Gürcüstanda eyni layihə Avrasiya Fondunun dəstəyi ilə həyata keçirilməkdədir.

- BTC şirkətinin rəhbərliyi narahatlıq doğuran məsələləri müzakirə etmək üçün sentyabr ayında Dünya Vəhşi Təbiət Fondunun(DVTF) ümumdünya və Böyük Britaniya şöbələri ilə görüşmüşlər. Böyük Britaniyada 2004-cü ilin fevralında QHT-lər və sosial baxımdan məsul sərmayədar qruplar (SMS) üçün seminar keçirilib. Vaşinqtonun Brukinqz İnstitutunda 2004-cü ilin may ayında BTC və əlaqədar işlərlə bağlı təqdimat keçirilib. Nyu Yorkda may ayında BTC layihəsi ilə əlaqədar QHT-lər və SMS-lərlə görüş keçirilib.
- Biz Azərbaycanda davamlı inkişaf mövzusunda BMT və QHT tərəfindən həyata keçirilən konfransa sponsorluq etmiş və bu konfransın iştirakçısı olmuşuq.

Hökumət

- Biz, 2002-2003-cü illər ərzində dənizdə aparılan qazma əməliyyatları zamanı dənizə təsadüfən dağılmış

sintetik əsaslı qazma məhlulunun ətraf mühitə vurduğu ziyanla bağlı iddiaları Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə (ETSN) müzakirə etmişik.

- BTC layihə qrupu donor təşkilata tətbiq olunan vergi məsələlərini Nazirlər Kabineti ilə müzakirə edib.
- Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin sədri ölkədə tullantıların idarə olunması üzrə yeni qanunvericiliyin hazırlanmasında dəstək verməsi xahişi ilə BP-yə müraciət edib. Bununla əlaqədar işçi qrupu yaradılıb. BP sözügedən qrupun xarici neft sənayesinin Azərbaycandakı nümayəndəsi olaraq qrup üzvlərinin Aberdin şəhərinə səfərinin gerçəkləşməsinə şərait yaradıb. Bu səfər çərçivəsində qrupun üzvləri qazma şlamlarının idarə olunmasına həsr olunmuş konfransda iştirak ediblər.
- Biz Böyük Britaniyanın Oksford İqtisadi Proqnozlar Mərkəzi tərəfindən həyata keçirilən və Azərbaycanın müxtəlif nazirliklərinin də qatıldığı İqtisadi Modeləşdirməyə dair seminar təşkil etmişik.

Çoxtərəfli təşkilatlar

- Biz layihə çərçivəsində davam edən fəaliyyətlərin təfəsilatlarını bölüşmək məqsədilə Bakı şəhərində dəyirmi masa təşkil etmiş və buradakı müzakirələrə maraq göstərən diplomatik korpusların, səfirliklərin və beynəlxalq donor təşkilatların nümayəndələrini tədbirə dəvət etmişdik.

QHT Monitoring Proqramı

QHT-lər ilə qarşılıqlı və faydalı əməkdaşlıq qurmaq cəhdlərimizə nümunə olaraq BTC Monitoring Proqramını misal çəkmək olar. Sözügedən monitoring proqramının Azərbaycanda gerçəkləşməsi təşkilati baxımdan ACİ-nin dəstəyi sayəsində mümkün olub. Proqramın daha qərəzsiz mövqe tutması üçün maliyyələşdirmə müstəqil şəkildə həyata keçirilir. Bu proqramın mühüm elementləri sırasına təkliflərin hazırlanması, monitoring və audit aparma üsulları, hesabat tərtib etmə və digər texniki sahələr üzrə təlim keçilməsi və potensialın artırılması

prosesləri daxildir. BP və BTC/CQBK şirkətlərinin bu proqram çərçivəsində iştirakı monitoring qrupunun işçi heyət ilə görüşməsinə, obyektlərə baş çəkməsinə və məlumatlardan istifadə edə bilməsinə şərait yaratmaqdan, habelə təlim proseslərinin xərclərini qarşılamaqdan və maddi-texniki təchizatı təmin etməkdən ibarətdir.

QHT-lərin işçi qrupları təlim prosesini keçdikdən sonra gələcək tədqiqatın obyektı olacaq əsas mövzuları seçmişlər. Bu mövzulara misal olaraq ətraf mühit məsələlərini göstərmək olar. Proqram çərçivəsində fəaliyyət göstərən müstəqil beynəlxalq ekspertlərin köməyi ilə işçi qrupları tədqiqat üzrə təklif layihələrini işləyib hazırlamışlar. Bu qruplar ACİ-dən qeyd və təklifləri aldıqdan sonra QHT-lər geniş tədqiqat proqramlarının icrasına başlamışlar. Biz tikinti üzrə podratçı şirkətlərin yardımı ilə tələb olunan məlumatları, işçi heyətilə müsahibələrin keçirilməsini, sahələrə səfərlər edilməsini, layihə üzrə brifinqlərin təşkilini, ümumi sənədlərin təqdim olunmasını və maddi-texniki təşkilat işlərini məmnuniyyətlə təmin etdik. Bütün bunlar da öz növbəsində QHT Monitoring Proqramının həyata keçirilməsini mümkün etmişdir.

QHT işçi qrupları 2004-cü ilin sonuna qədər monitoring prosesinin çox hissəsini Azərbaycanda başa çatdırmış və hesabat layihələrini tərtib etməyə başlamışlar. Bu hesabatlardan birincisinin – ictimaiyyət, ətraf mühit məsələləri, insan haqları, yerli vətəndaşların işlərə cəlb olunması və mədəni irsin qorunması üzrə mövzular ilə əlaqədar hesabatın 2005-ci ilin iyun ayında təqdimatı gözlənilir. Gürcüstanda həyata keçirilən eyni proqram çərçivəsində qeyd edilən mövzular üzrə hesabatlar isə 2005-ci ilin ikinci yarısında təqdim olunmalıdır. Biz inanırıq ki, bu proqram, sosial və ekoloji məsələlərin daha yaxşı icrası naminə qarşıya qoyulan ümumi məqsədə nail olmaq üçün beynəlxalq təşkilatlar və QHT-lər arasında işbirliyinin necə qurulmasına istiqamətlənən çox nadir, misilsiz bir nümunədir.

1.3 Əməliyyatlar və layihələr – 2004-cü ildə iş icrası və nailiyyətlərlə bağlı göstəricilər

Ümumi məlumat Çıraq yatağından 2004-cü ildə gündəlik orta hasilat tempi 132 200 barel təşkil edib. Həmin il üçün hasilatın ümumi səmərəliliyi isə 93%-ə bərabər olub. Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə həyata keçirdiyimiz müxtəlif layihələrə sərmayə qoyuluşu qrafikdə nəzərdə tutulduğu kimi və əvvəlki öhdəliklərimizlə uyğun şəkildə davam edib. Xarici ölkələrdən həm Azərbaycana, həm də Gürcüstana cəlb olunmuş birbaşa sərmayələrin nəhəng bir qismini əsas layihələrimiz təşkil edir. Biz belə düşünürük ki, artıq bu layihələr istər regionda, istərsə də yerli səviyyədə iqtisadi inkişafın təmin olunmasına bir çox baxımdan kömək edib.

Azəri-Çıraq-dərinsulu Güneşli (AÇG)

Ümumi məlumat Xəzər dənizinin cənub hissəsində yerləşən AÇG Xəzər hövzəsinin Azərbaycan sektorunda işlənməkdə olan ən iri neft yatağı hesab olunur. Bakıdan təxminən 100km şərqə doğru uzanan AÇG yatağı adları diaqramda əks olunmuş

Digər iqtisadi göstəricilər

- Azərbaycan dövlətinin potensial gəlirləri - 1997-2024-cü illər üzrə AÇG və ŞD yataqlarından Azərbaycana təhvil verilən mənfəət nefti (təqribi hesablamalar): 3,3 milyard barel neft ekvivalenti
- 1994-2024-cü illər ərzində Azərbaycanın AÇG, BTC, ŞD, CQBK üzrə gəlirləri (təqribi hesablamalar): 107 milyard.^b

^b Bir barel neftin qiyməti 30 ABŞ dolları götürülməklə.

şirkətlərdən ibarət olan Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti (ABƏŞ) tərəfindən işlənir.

AÇG-də hasilat işlərinə 1997-ci ilin noyabr ayında Çıraq yatağından başlanmışdır. Bunun ardınca Azəri Layihəsi çərçivəsində eyni adlı yatağın işlənməsi prosesi (Faza 1 və 2) başlanmışdır. Faza 3 mərhələsində isə dərinsulu Güneşli yatağının işlənməsi həyata keçiriləcək. Eyni zamanda, AÇG yataqlarının tammiqyaslı işlənməsi çərçivəsində 2009-cu il üçün gün ərzində təxminən bir milyon barel neft hasilatı nəzərdə tutulub.

İşlərin gedişi AÇG layihəsi çərçivəsində 2004-cü ildə həyata keçirdiyimiz fəaliyyətlər zamanı bizim və ABƏŞ tərəfdaşlarının məsrəfləri 2,55 milyard ABŞ dolları (əsaslı məsrəflər) və 126 milyon ABŞ dolları (istismar məsrəfləri) təşkil edib.

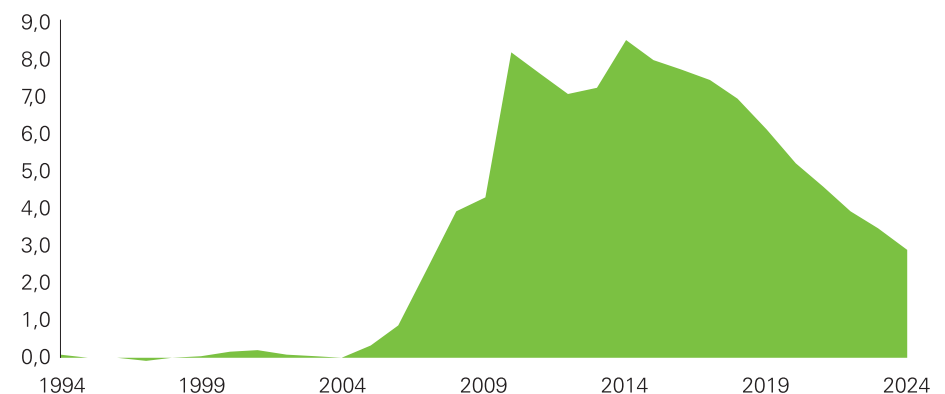
Çıraq yatağından bütün il boyu gün ərzində əldə olunan hasilatın orta göstəricisi 132 200 barel olmuşdur ki, bu da nəzərdə tutulduğundan (gün ərzində orta hesabla 125 000 barel) qat-qat artıqdır. Bu göstəriciyə Türkiyənin boğazlarında gəmilərin hərəkətinin sıxlığına, ilin əvvəlində daşınmaların sayının azalmasına və iyul ayında platformada həyata keçirilən

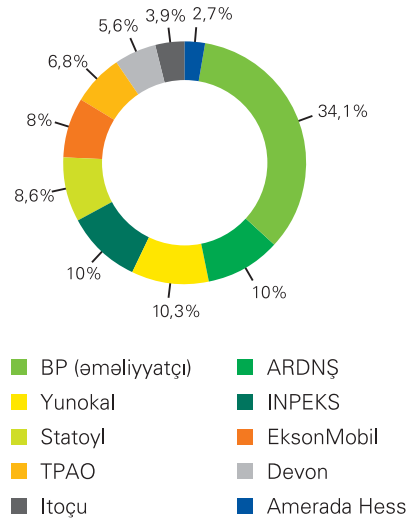
2004-cü ildə Azərbaycan BB üzrə Əsaslı və İstismar Xərcləri (\$ min)

	Əsaslı xərclər	İstismar xərcləri
AÇG	2 554 922	125 918
BTC	1 234 196	Tətbiq olunmur
ŞD/CQBK	1 327 499	14 025
İNAM	5 361	1 014
ALOV	700	16 711 ^a

^a ALOV layihəsinin 2004-cü il üzrə əməliyyat məsrəflərinə ALOV layihəsi tərəfindən qurğunun götürülməsi və ya öhdəliyin yerinə yetirilməsi üçün 50%-lik təminat da daxildir.

AÇG, BTC, Şahdəniz və CQBK layihələrindən Azərbaycan dövlətinə çatacaq potensial gəlirlər (\$ milyard)^b

ABŞ-in tərəfdaşları

işlərin plan üzrə dayandırılmasına baxmayaraq nail olunub. Artıq 2004-cü ilin sonu üçün, daha dəqiq desək 1997-ci ilin noyabr ayından etibarən cüzi fasilələr olmaqla Çıraq yatağından 277 milyon bareldən çox (37 milyon tondan çox) neft hasil edilib. Neftin Qərb və Şimal İxrac Boru Kəmərləri vasitəsilə nəqli bütün il ərzində qrafikdə nəzərdə tutulduğu kimi uğurla davam edib.

Biz 2004-cü ilin fevral ayında Azəri layihəsi çərçivəsində Şərqi Azəri yatağında öncəqazma proqramına başladıq. Mərkəzi Azəri yaşayış bloku hasilat və qazma platformasının (YBHQP) dayaq bloklarının dənizdə quraşdırılması və Mərkəzi Azəri sualtı boru kəmərlərinin çəkilməsi üzrə işlər mart ayında başa çatdırılıb. 2004-cü ilin iyul ayında Qərbi Azəri yatağında öncəqazma işlərinə yenidən təkan verilib. Biz növbəti ay ərzində kompressor və suurma platformasının dayaq bloklarının dənizdə

quraşdırılmasını başa vurduq. Biz Qərbi Azəri platforması üçün nəzərdə tutulan qazma qurğularını isə elə həmin ay Bakı şəhərində təhvil aldığımız. Biz sentyabr ayında AÇG yataqlarının tammiqyaslı işlənməsi üzrə həyata keçirdiyimiz işlər çərçivəsində Faza 3 tikinti mərhələsinə sanksiya verdik. Oktyabr ayında isə YBHQP üst modullarının dənizdə quraşdırılmasına başlandı, bunun ardınca da dərinsulu Günəşli (Faza 3) yatağı üçün nəzərdə tutulan yaşayış bloku qazma və köməkçi vasitələr platformasının dayaq bloklarının hazırlanması üzrə işlərə təkan verildi.

Səngəçal terminalından Mərkəzi Azəri platformasına qəder sualtı neft və qaz boru kəmərlərinin çəkilməsi, birləşdirilməsi və sınaqdan keçirilməsi üzrə bütün işlər başa çatdırılmış və uzunluğu 187km olan lifli optik rabitə kabelinin quraşdırılması tamamlanmışdır. Cari il Eupec şirkətinin örtükləmə obyektində aparılan işlər baxımından uğurlu olub. Belə ki, AÇG Faza 2 çərçivəsində istifadə olunacaq boruların örtüklənməsi üzrə işlərin 90%-i yekunlaşıb. Bununla yanaşı, Səngəçal terminalının Genişləndirilməsi Proqramı (STGP) üzrə işlər qrafikdə nəzərdə tutulduğu kimi davam etdirilmiş və Mərkəzi Azəri platformasının istismara verilməsi, o cümlədən qaz qurğusunun tikintisi üzrə işlər, ARDNS üçün qaz ixrac kəmərinin çəkilməsi də daxil olmaqla, başa çatdırılmışdır.

Perspektiv AÇG üzrə istismar xərcləri 2005-ci ildə artaraq 154 milyon ABŞ dolları olacaq. Amma bununla yanaşı əsaslı məsəflərin həcmi cüzi azalaraq

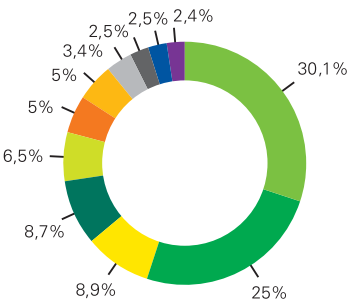

2,28 milyard ABŞ dolları olacaq. İl ərzində isə Çıraq və Mərkəzi Azəri platformalarından gün ərzində əldə olunacaq ümumi hasilatın 227 000 barelə çatacağı gözlənilir. Mərkəzi Azəri platformasından ilk neft çox güman ki, 2005-ci ilin birinci rübü ərzində hasil ediləcək. Səngəçalda genişləndirilən terminalın istismara verilməsi 2005-ci ilin birinci rübü ərzində baş tutmalıdır. Azəri layihəsi çərçivəsində öncəqazma işləri cari ilin üçüncü rübünə kimi tamamlanmalıdır. Kompresor və suurma platformasında ilk vurma prosesi və Qərbi Azəri platformasında üst modulların quraşdırılması cari ilin dördüncü rübünə planlaşdırılıb.

Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) boru kəməri layihəsi

Ümumi məlumat BTC boru kəmərinin çəkilməsində məqsəd Xəzər dənizindən hasil olunan nefti Bakının cənubunda yerləşən Səngəçal terminalından Gürcüstan ərazisini keçməklə Türkiyənin Aralıq dənizi sahillərində yenidən inşa olunmuş Ceyhan dəniz terminalına nəql etməkdir.

BTC layihəsinin tərəfdaşları

- BP (əməliyyatçı)
- Yunokal
- TPAO
- Total
- INPEKS
- Amerada Hess
- ARDNŞ
- Statoyl
- ENI
- İtoçu
- KonokoFilips

Ceyhan terminalına nəql olunacaq neft oradan tankerlər vasitəsilə dünya bazarına çıxarılacaq. Belə bir üsula əl atmaqla neftin ekoloji baxımdan həssas və gəmilərin sıx hərəkət etdiyi Türkiyə boğazlarından daşınmasına ehtiyac qalmayacaq.

Sözgedən boru kəmərinin uzunluğu 1 768km olacaq və kəmərin tikintisi 2005-ci ilin dördüncü rübündə başa çatdırılmalıdır. Eyni zamanda, birinci neftin Ceyhan limanından dünya bazarına ixracı 2005-ci

ilin sonuna planlaşdırılıb. Biz bu layihənin tikinti xərcləri büdcəsində nəzərdə tutulan ilkin 3 milyard ABŞ dollarından 10% az və ya çox olacağını gözləyirik. BTC Ko şirkətinin əsas sərmayədarı qismində çıxış edən BP 30,1% iştirak payına malikdir.

İşlərin gedişi Tikinti işləri 2004-cü ildə artan xətlə uğurla inkişaf edib. İşlərin bu sürəti layihəni 2005-ci ilin dördüncü rübündə başa çatdırmağa imkan verir. İl ərzində BTC layihəsi üzrə əsaslı xərclər ümumilikdə 1,2 milyard ABŞ dolları təşkil edib.

Statistik göstəricilərə əsasən 2004-cü ilin dekabr ayında bu layihə çərçivəsində təqribən 17 000 adam çalışırdı ki, onlardan 2 500 nəfəri Azərbaycanda idi (bunların da 80%-i Azərbaycan vətəndaşlarıdır). 2004-cü ilin payızında tikinti işləri özünün ən zirvə nöqtəsinə çatdığı zaman boru kəmərinin keçdiyi hər üç ölkədə layihə çərçivəsində 22 000-ə yaxın insan çalışırdı.

2004-cü il üçün əsas sayılan layihənin maliyyələşdirilməsi məsələsinə ilin birinci rübündə yekun vurulması və ikinci rüb ərzində boru kəmərinin keçdiyi hər üç ölkədə kəmərin dəhlizinin bütün sahəsinə giriş imkanının əldə olunması daxildir. Həmin ilin üçüncü rübündə boru kəmərinin Azərbaycandan və Gürcüstandan keçən hissələri hər iki ölkənin sərhəd zonasında bir-birinə qaynaq edilib. 2004-cü ilin sonu üçün BTC boru kəmərinin Azərbaycandan keçən hissəsinin ümumi uzunluğu 443km təşkil edib. Bunun yalnız 8km-lik hissəsi üçün xəndək qazılmalı, 26km-lik hissəsi torpaqla basdırılmalı və 105km-lik hissəsi isə bərpa olunmalıdır. Səngəçal terminalında əsas nasos stansiyasının tikintisi həmin il üçün 99% tamamlanmış

vəziyyətdə idi. 2004-cü ilin sonu üçün boru kəmərinin Gürcüstandan keçən hissəsi üzrə tikinti işlərinin 80%-dən çoxu tamamlanıb. Bu dövr ərzində, Ceyhanda yeni dəniz terminalının tikintisi üzrə işlərin 90%-nin tamamlanması da daxil olmaqla, Türkiyədə layihənin təxminən 85%-i başa çatdırılıb.

Perspektiv Bu nəhəng infrastruktur layihəsi tamamlandığına görə 2005-ci ildə BTC boru kəmərinin tikintisi ilə bağlı əsaslı xərclər azalaraq təqribən 700 milyon ABŞ dolları təşkil edəcək. Bu məbləğə kəmərin neftlə doldurulma və maliyyələşdirmə xərcləri daxil deyildir.

www.caspiandevlopmentandexport.com

Şahdəniz (ŞD) və Cənubi Qafqaz Boru Kəməri (CQBK)

Ümumi məlumat Şahdəniz təbii qaz yatağı Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda, sahilədən dənizə doğru 70 kilometrlik bir məsafədə yerləşir. Şahdəniz yatağının yerləşdiyi ərazidə suyun dərinliyi şimal-qərbdə 50 metr, cənub-şərqdə isə 600 metr təşkil edir. Yatağın əhatə etdiyi sahə 250km²-dir və kompleks geoloji struktur olan Şahdəniz yatağı ən azı dörd bir-birindən fərqli horizonta bölünür.

Ötən illər ərzində kəşf edilmiş ən iri karbohidrogen yataqlarından biri olan Şahdəniz yatağı 1999-cu ildə öz rəsmi təsdiqini alıb. Şahdəniz yatağından çıxarıla bilən qaz ehtiyatları 22,1 trilyon kub fut, kondensat ehtiyatları isə 750 milyon barel təşkil edir və yatağın daha dərin horizontlarında əlavə karbohidrogenlər

potensialı da var. Şahdəniz yatağından hasil olunacaq qaz ümumi uzunluğu 690km olan Cənubi Qafqaz Boru Kəməri vasitəsilə Gürcüstan/Türkiyə sərhədinə, oradan isə dünya bazarına nəql ediləcək. Hasil olunan qazı Gürcüstan/Türkiyə sərhədinə qədər nəql edəcək boru kəməri son məntəqədə (sərhəddə) Türkiyənin milli qaz şəbəkəsinə qoşulacaq. Azərbaycan və Gürcüstan respublikalarının ərazilərindən keçən CQBK BTC boru kəməri ilə paralel çəkiləcək və eynilə BTC boru kəməri kimi torpağa basdırılacaq.

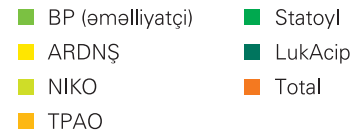
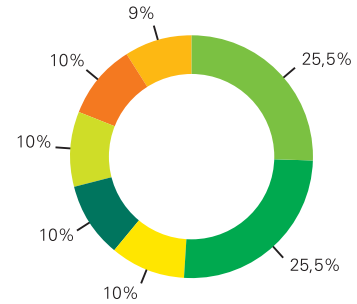
CQBK-nin tikintisində və ŞD yatağının işlənməsində yeddi milli və beynəlxalq şirkət tərəfdaş qismində iştirak edir.

BP yatağın işlənməsi və hasilat prosesində dövründə ŞD layihəsinin əməliyyatçısı kimi fəaliyyət göstərir. BP layihənin istismar mərhələsində isə ŞD layihəsinin həm də texniki əməliyyatçısı qismində iştirak edəcək. Birinci mərhələdə həyata keçirilən işlənmə əməliyyatları üzrə xərclərin

ümumilikdə təxminən 4,1 milyard ABŞ dolları təşkil edəcəyi proqnozlaşdırılır. Bu xərclərə hasilat platformasının dənizdə quraşdırılması və Səngəçal terminalına qədər uzanan üç sualtı boru kəmərinə birləşdirilməsi, o cümlədən CQBK üçün sərf olunan 1,1 milyard ABŞ dolları həcmində vəsait də daxildir.

İşlərin gedişi 2004-cü il ərzində ŞD layihəsi üzrə nəzərəcarpacaq irəliləmiş əldə olunub. Belə ki, həmin ilin sonu üçün Mərhələ 1 çərçivəsində həyata keçirilən işlərin 44%-i artıq tamamlanmış və yataqdan hasil olunacaq ilk qazın 2006-cı ilin qış mövsümünə qədər dünya bazarına çıxarılması üzrə işlər qrafikə uyğun davam edib. Bir-birinin ardınca müvəffəqiyyətlə tamamlanmış üç öncəqazma quyusu üzrə proqramdan və təkrar seysmik çəkilişlərindən sonra yataqda mövcud olan qaz və kondensat ehtiyatları təqribən 20% artıb.

Şahdəniz layihəsinin tərəfdaşları

2004-cü ildə əldə olunmuş mühüm nailiyyətlərə CQBK-nin tikintisi üçün istifadə olunacaq boruların Azərbaycana gətirilməsi və daha sonra sentyabr ayında boru kəmərinin çəkilməsi üzrə əsas işlərə başlanılması aiddir. Şahdəniz yatağında iyul ayında üçüncü öncəqazma quyusunun qazılması başa çatdırılmış, Bakı şəhərində avqust ayında "Yusif İbrahimov" üzən quru dokunun təmiri üzrə işlər tamamlanmış və noyabr ayında qazma avadanlığı dəsti Norveçdən Bakıya gətirilmişdir. Bunun ardınca, yeni oktyabr ayında TPG500 platformasının Sinqapurdan yola salınmış dörd ədəd gövdə hissəsi iki aylıq səyahətdən sonra Bakıya çatıb. Azərbaycanda CQBK-nin qaynaq edilməsi üzrə işlərə oktyabr ayında başlanıb və artıq ilin sonu üçün layihənin 54%-i tamamlanıb.

İlin sonunda Şahdəniz layihəsinin tərəfdaşları bildirmişlər ki, sözügedən layihənin təxmin edilən xərcləri 25% artaraq daha öncə hesablanmış 3,2 milyard ABŞ dolları əvəzinə 4,1 milyard ABŞ

dolları təşkil edir. Bu artıma qismən həm neft sənayesindeki inflyasiya, həm də xarici valyuta üçün müəyyən edilmiş məzənnələrin qalxıb-düşməsi səbəb olub. Tərəfdaşlarımızla birgə həyata keçirdiyimiz hərtərəfli yoxlama prosesi bir sıra qərarların qəbuluna yol açıb. Bu qərarların verilməsində qarşıya qoyulan məqsəd layihənin reallaşması üzərində nəzarəti gücləndirmək və işlənmə əməliyyatlarının etibarlılığını təmin etməkdir.

Perspektiv 2005-ci ildə əsas diqqətimizi TPG500 platformasının hazırlanması və montaj edilməsi ilə bağlı işlərin tamamlanmasına, sualtı boru kəmərlərinin çəkilməsinə, Səngəçal terminalının ŞD sektorunun inşasına və CQBK-nin qalan sekiyasına yönəldəcəyik. Dənizdə tikinti işlərinə Azəri sualtı boru kəmərləri üzrə proqram başa çatan kimi, yeni üçüncü rübdə başlanacaq. Bu işlər çərçivəsində ŞD platformasının yerləşdiyi məntəqəyə kimi 100 kilometrlik qaz və kondensat boru kəmərləri çəkiləcək. Azərbaycan üçün daha iri həcmdə qaz təchizatını təmin etmək məqsədilə 2005-ci ilin ikinci yarısında dördüncü istismar quyusu qazılacaq. Bu arada ŞD yatağı üçün tələb olunan son avadanlıqların sahilə, Səngəçal terminalına daşınması başlayacaq.

Kəşfiyyat

Ümumi məlumat Biz uzunmüddətli işlənmə potensialına malik olan yeni karbohidrogen yataqlarının aşkar edilməsi məqsədilə regionda yataqların kəşfi ilə bağlı işləri davam etdiririk.

İnam yatağı Şahdənizin cənubunda, Kür deltasının ərazisində yerləşən iri strukturudur. İnam yatağının yerləşdiyi sahə qazma işləri baxımından mürəkkəb ərazi hesab olunur. İnam yatağında kəşfiyyat xarakterli dərin istismar quyusu ilk dəfə 2001-ci ildə qazılıb. Ancaq layda mövcud olan təzyiqin həddən artıq olması üzündən bu kollektorla bağlı qarşıya qoyulan məqsədlərə çatmaq mümkün olmayıb. 2004-cü ildə yataqda kəşfiyyat işləri yenidən vüset alıb. Bu işlər çərçivəsində əsas diqqət 2006-cı ilin ikinci yarısında qazılacaq (Cənubi Xəzər hövzəsi üzrə nəzərdə tutulan ümumi qazma proqramından asılı olaraq) ikinci quyunun planlaşdırılmasına yönəlib. ARDNŞ (50%) və Şel (25%) şirkətlərinin daxil olduğu İnam konsorsiumunun əməliyyatçısı BP-dir (25%).

Alov, Araz, Şərq Sərhəd zonasında yerləşən bu kəşfiyyat sahəsinin işlənməsi üzrə layihədə BP, ARDNŞ, Statoil, EksonMobil, EnCana və TPAO şirkətləri tərəfdaşlıq edir. 2003-cü ildə aparılan seysmik çəkilişlərin nəticələri 2004-cü ildə tərəfimizdən tədqiq edilib. Xəzər dənizində Azərbaycan və İran respublikalarına aid sərhədlərin müəyyən edilməsilə bağlı hər iki qonşu ölkə arasında mövcud olan fikir ayrılıqları sahədə müvafiq işlərin aparılmasına maneçilik törədir.

Qara dənizin şərq hissəsi 2004-cü ildə BP Türkiyə şirkəti TPAO ilə əməkdaşlıq çərçivəsində "Global Santa Fe" şirkətinə məxsus "Explorer" ("Kəşfiyyatçı") qazma qurğusunu icarəyə götürüb. Burada

məqsəd 2005-ci ilin ortalarında Qara dənizin şərq hövzəsində kəşfiyyat xarakterli ilk dərin quyunun qazılması olmuşdur. Sözügedən quyunun suda planlaşdırılan dərinliyi 1 500 metr təşkil edir və onun qazılması ilk mühüm sınağa çevriləcək.

Digər məsələlər

Kompleks təchizat və ticarət (KTT). BP Azərbaycan hasil etdiyi xam neft məhsulunu özünün Londonda yerləşən Kompleks Təchizat və Ticarət (KTT) qrupu vasitəsilə bazara çıxarır. KTT qrupu xam neft təchizatı və ticarəti ilə bağlı təcrübənin ətraflı şəkildə mənimsənilməsində mühüm rol oynayır. BP Azərbaycan adından bilavasitə xam neftin satışını həyata keçirən KTT qrupu BP-nin Xəzər dənizindən hasil etdiyi xam neft məhsulunun hərəcəda satışı ilə də məşğuldur ki, burada da məqsəd xam neftin dəyərini maksimuma çatdırmaqdır.

BP-nin istehsal etdiyi sürtkü yağları

Azərbaycanda Bizim tərəfdaşımız olan "Petrochem" qrupu sürtkü yağlarının yayılması ilə məşğuldur. Bu məhsulların arasında BP və Castrol markalı sürtkü yağları da vardır. 2000-ci ildən etibarən "Petrochem" qrupu BP-nin Azərbaycanda həyata keçirdiyi layihələr üçün sürtkü yağlarının rəsmi təchizatçısı qismində fəaliyyət göstərir. 2004-cü ildə "Petrochem" qrupu BP-nin Böyük Britaniya, Dubay, Türkiyə, ABŞ, Belçika və Almaniyaadakı zavodlarından 1 800 metr tondan çox sürtkü yağını Azərbaycandakı müştərilərə çatdırmış və əlaqədar xidmətlərin göstərilməsini təmin etmişdir.

1.4 Əməliyyatların məsuliyyətlə yerinə yetirilməsi – əməyin təhlükəsizliyi, bütövlük, təsirlərin idarə olunması, təhlükəsizlik və insan haqları, əməkdaşlar, sağlamlıq və etik normalar

Əməyin təhlükəsizliyi

Ümumi məlumat. Bizim layihələrdə çalışan altı nəfərin ölümü 2004-cü ildə ən çox təəssüf doğuran hadisələrdir. Baş vermiş ölüm hadisələri bizi dərinlən kədərləndirir və belə hadisələrin təkrarlanma riskini minimuma endirmək üçün biz bu acı təcrübədən ibrət götürməyə çalışmışıq.

Bizim qrupun dəyərləri sırasına hər hansı qəza hadisəsinə yol verməmək, insanlara xəsarət yetirməmək və qrup üçün çalışdığı müddətdə kimsənin lüzumsuz risklərə məruz qalmaması kimi məqsədlər daxildir. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün biz üç prinsipə əsaslanırıq: istənilən qəza hadisəsinin qarşısını almaq mümkündür; sağlamlıq və əməyin təhlükəsizliyi sahə rəhbərliyinin məsuliyyətidir; bizim üçün çalışan hər bir kəs öz vəzifələrini təhlükəsiz şəkildə yerinə yetirməyə görə şəxsi məsuliyyət daşıyır. Sahənin tikintisi və istismarı üzrə işlərə başlayan andan insanların və istismar edilən obyektlərin texniki və fiziki təhlükəsizliyi, o cümlədən çalışan işçi qüvvəsinin və ətrafda məskunlaşan əhəlinin sağlamlığı birinci dərəcəli məsələyə çevrilir.

2004-cü ildə BP qrupunda Qəza Nəticəsində İtirilən İş Günü (QNIİG) hadisəsi üzrə ümumilikdə 10% azalma qeydə alınıb. Xəsarət almış işçinin bir və ya bir neçə gün işdən qalması QNIİG kimi qeydə alınır. 1988-ci ildən bəri BP qrupunda QNIİG kimi qeydə alınan hadisələrin sayı azalaraq hər 200 000 adam/saat üçün təxminən 1,5 hadisədən 0,08-ə (2004-cü il) enmişdir.

Azərbaycan BB-nün Əməyin Təhlükəsizliyi Planı qrup, yarımbölmə, icra və biznes

bölmələri daxilində əməyin təhlükəsizliyi ilə bağlı həyata keçirilən təşəbbüsləri kompleks şəkildə əhatə edir və bu təşəbbüsləri bir-biri ilə əlaqələndirir. Sözügedən planda bu geniş əhatəli təşəbbüsləri dəstəkləyən fəaliyyətlər təsvir olunur və əməyin təhlükəsizliyi ilə bağlı daha geniş məlumatlılığı təmin etmək, işçiləri təhlükəsiz davranışa ruhlandırmaq və baş vermiş qəzalardan ibrət götürmək üçün yerinə yetirilməli olan tədbirlər haqqında ümumi məlumat verilir.

2004-cü il üzrə Əməyin Təhlükəsizliyi Planını tərtib edərkən şirkətimiz iş icrası ilə bağlı 2003-cü ildə əldə etdiyimiz göstəriciləri nəzərdən keçirmiş və bu göstəricilərə əsaslanmışdır. Həyata keçirilməli əsas təşəbbüslər və tədbirlər müəyyən olunaraq onların əsasında işlərin gedişi monitorinq edilmişdir. Əsas göstəricilər üzrə xüsusi məqsədlər müəyyənləşdirilmişdir. Müəyyən olunmuş təşəbbüslər ilə bağlı olan iş icrası haqqında rəhbərliyə hər ay hesabat verilmiş və bu məlumatlar Biznes Bölümü daxilində geniş paylanmışdır.

İşlərin gedişi 2004-cü ildə Azərbaycan BB-də Əməyin təhlükəsizliyi mədəniyyəti bir sıra xüsusi təşəbbüslərin və istər fərdi, istərsə də iş yerində davranış etikalarının müzakirəsinə həsr olunmuş əməyin təhlükəsizliyi üzrə tanışlıq proqramları sayəsində daha geniş vüsət almışdır. Belə proqramların sırasına Əməyin təhlükəsizliyinin təkmilləşdirilmiş auditi (ƏTTA), Əməyin təhlükəsizliyi üzrə qaydalara riayət proqramı (STOP) və bir sıra SƏTƏM təlimləri daxildir. Bu təşəbbüslərin nəticəsində isə qəza hadisələrinin təkrarlanma tezliyi də daxil

olmaqla qəza hallarının və hadisələrin sayı azalıb.

İl ərzində aşağıdakı bəzi əsaslı nailiyyətlər qeydə alınıb:

- Səngəçal terminalının Genişləndirilməsi Proqramı sahəsində əməyin təhlükəsizliyi üzrə qaydalara əməl edilməklə 10 milyon adam/saat iş göstəricisi əldə olunub. Eyni vaxtda sözügedən qaydalar çərçivəsində Ceyhan dəniz terminalında 8 milyon adam/saat iş vaxtı qeydə alınıb.
- 2004-cü ildə BTC və Cənubi Qafqaz boru kəmərlərinin tikintisi zamanı QNIİG hadisəsinin təkrarlanma amili boru kəmərinin tikintisi üzrə sənayədə mövcud olan orta göstəricidən altı dəfə yaxşı olub. Bu göstərici intensiv şəkildə davam edən tikinti dövründə qeydə alınmışdır ki, bu dövr ərzində də 63 milyon adam/saat iş icra olunmuşdur.
- 1999-cu ilin fevral ayından etibarən istismara tam yararlı vəziyyətə gətirilmiş və Bakıdan Supsa terminalına qədər uzanan Qərb İxrac Boru Kəmərinin (QİBK) tikintisi çərçivəsində beş il (2,5 milyon adam/saat) müddətində heç bir QNIİG hadisəsinə yol verilməyib.
- Şahdəniz platformasının gövdə hissələrinin hazırlanması ilə bağlı Sinqapurun "Keppel Fels" şirkətində həyata keçirilən işlər çərçivəsində QNIİG hadisəsinə yol verilmədən beş milyon adam/saatdan çox iş icra olunub. "TMOL" şirkəti isə ("Teknip") Zığ istehsalat meydançasında (Bakı) QNIİG hadisəsinə yol vermədən bir

milyon adam/saatdan çox iş göstəricisinə nail olub.

- Türkiyənin şimal-şərq bölgəsində yerləşən Qars vilayətindəki 1 saylı Nasos Stansiyasında BTC Ko şirkəti, "BOTAŞ" və "Tepe Construction" subpodratçı şirkətləri QNiİG yol

vermədən bir milyon adam/saat iş icrasına nail olmuşlar.

- Biz Biznes Bölümü üçün hazırlanmış Təhlükəsiz İş Sistemləri (TİS) üzrə prosedurları əks etdirən mövcud sənədi bir daha nəzərdən keçirmiş və bu sənədə ən son məlumatları

daxil edərək onu yenidən nəşr etmişik.

- TİS üzrə prosedurları əks etdirən sənədin düzəliş olunmuş variantı ingilis dilindən Azərbaycan, rus və gürcü dillərinə tərcümə olunacaq.
- Biz Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə BP və onun podratçı

BP Azərbaycan Biznes Bölümünün 2003-2004-cü illər üzrə əməyin təhlükəsizliyi ilə bağlı icra göstəriciləri

	2003 Faktiki	2004 Faktiki	2005 Planlaşdırılan
Ölüm hadisəsi	0	2 ^a	0
Yüksək səmərəlilik	0,03	0,015	0,02
QNiİG	0,08	0,031	0,03
QOXXH	0,62	0,433	0,4
NVQUÜG (iki hadisə)	0,86	1,33	1,16
Qət edilmiş kilometrler, milyon	46,55	55,66	Tətbiq olunmur
İşlənmiş saatlar, milyon	23,80	51,71	Tətbiq olunmur
CHM/YPH	3/2	6/2	Tətbiq olunmur
Nəzərdə tutulan tədbirlər, (%-lə)	82	100	100

^a Əlavə olaraq, podratçı tərəfindən idarə olunan sahələrdə baş vermiş dörd ölüm hadisəsi.

Qeydlər və təriflər.

1. Bu cədvəldə yalnız Biznes Bölümü ilə bağlı qeydə alınan hadisələr üzrə göstəricilər verilir. Biznes Bölümü BP daxilində SƏTƏM üzrə icra göstəriciləri haqqında məlumat verən bir bölümdür. Bu cədvəle sadəcə layihə ilə bağlı qeydə alınan hadisələr üzrə göstəricilər daxil deyil.
2. BP-nin xəsəret və xəstəliklərlə bağlı müəyyən etdiyi təriflər ABŞ-ın Peşə Sağlamlığı və Əməyin Təhlükəsizliyi İdarəsi (PSƏTİ) tərəfindən müəyyənləşdirilmiş təriflərdən və bu təriflərin şərhlərindən götürülmüşdür.
3. Qəza nəticəsində itirilən iş günü hadisəsi (QNiİG). İş ilə bağlı xəsəret və ya xəstəlik nəticəsində ziyan çəkmiş şəxsin iş qabiliyyətini itirməsinə və belə hadisənin baş verdiyi gündən sonrakı ən azı bir normal iş növbəsinə çıxma bilməməsinə səbəb olan hadisə deməkdir. QNiİG hadisəsinin təkrarlanma tezliyi işlənmiş 200 000 saat ərzində şəxsin (əməkdaşın və ya podratçının) bir və ya bir neçə gün (növbə) ərzində iş qabiliyyətini itirməsi ilə nəticələnən xəsəret və ya xəstəliklərin sayı ilə ifadə olunur.
4. Qeyd olunan xəsəret və xəstəliklər (QXX). Bu prinsip PSƏTİ tərəfindən tətbiq olunan bir üsuldur. Qeyd olunan bütün xəsəret və xəstəliklər dedikdə işlə bağlı olan ölüm və xəstəlik halları, o cümlədən günlərlə işə çıxmağa səbəb olan xəsəretlər, iş və ya hərəkətin məhdudlaşması, başqa işə keçirilmə və ya ilk tibbi yardımdan əlavə müalicə tələb edən hallar nəzərdə tutulur. QXX-nin baş vermə tezliyi işlənmiş 200 000 saat ərzində qeyd olunan xəsəret və xəstəliklərin sayı ilə ifadə olunur.
5. Yol-nəqliyyat qəzalarının ümumi sayı (YNOÜS). Nəqliyyat vasitəsilə qət edilmiş hər milyon kilometr məsafəyə görə yol-nəqliyyat qəzalarının sayını ifadə edir.
6. Tədbir görülməsini tələb edən məsələlərin həll olunması. İzləmə üzrə məlumat bazasına əsasən görülməli olan və nəzərdə tutulmuş tarixdə və ya bu tarixdən əvvəl həll edilmiş məsələlərin sayı. Faizlə ifadə olunmaq üçün bu məsələlərin sayı eyni müddət ərzində görülməli olan tədbirlərin ümumi sayına bölünür.
7. CHM/YPH. Ciddi hadisə haqqında məlumat/yüksək potensiallı hadisə.

şirkətlərinin əməkdaşları üçün
Nəqliyyat vasitələrinin idarə
edilməsi üzrə təlim prosesini

(öyrənmə, təcrübə və sınaq) həyata
keçirmişik.
• Səngəçal terminalında fəvqəladə hallar

zamanı cavab tədbirləri üzrə qrup
formalaşdırmaq məqsədilə terminalda
işləyən peşəkar yanğınsöndürənlər
və Azərbaycan Respublikasının
Dövlət Yanğından Mühafizə İdarəsinin
yanğınsöndürənlər briqadası iki
beynəlxalq şirkət tərəfindən təşkil
olunmuş və yeddi həftə davam edən
intensiv təlim kursunda iştirak etmişlər.
• Azərbaycan BB-nün əməliyyatlarında
və layihələrində iştirak edən
2 400-dən artıq sahə nəzarətçisi
(supervayzerlər) üçün Əməyin
Təhlükəsizliyi üzrə Rəhbərlik
mövzusunda təlim kursu keçirilib.

Azərbaycan BB-nün 2004-cü ildə əməyin təhlükəsizliklə bağlı icra göstəriciləri planlarla müqayisədə

	Plan üzrə	Faktiki
QNIİG	0,08	0,03
QXX	0,53	0,43
YNQÜS	0,86	1,33
ƏTTA	210	353
STOP	1 400	1 885
Təlim saatları	3 000	3 561
Nəzərdə tutulan tədbirlər, (%-lə)	80	100

Qeydlər və təriflər.

1. Əməyin təhlükəsizliyinin təkmilləşdirilmiş auditi (ƏTTA). Bu, iş başında olan insanların əməyin təhlükəsizliyi ilə bağlı qaydalara riayət etməsi üzrə təlim keçmiş menecerlərin riskin necə idarə olunması məsələsini bu insanlarla müzakirə etməsi və razılaşdırması üçün bir üsuldur. Əməkdaşların iş prosesinə bu cür müdaxilə edilməsi müsbət və kooperativ yanaşma tərzindən istifadə edilməklə yerinə yetirilir. ƏTTA-nın təkrarlanma tezliyi işlənmiş hər 200 000 saat ərzində başa çatdırılan ƏTTA-ların ümumi sayı ilə ifadə olunur.
2. Əməyin təhlükəsizliyi üzrə qaydalara riayət proqramı (STOP). Bu, işçi qüvvəsi tərəfindən təhlükəli hərəkət və ya vəziyyətin sənədləşdirilən müşahidə formasıdır. STOP-un təkrarlanma tezliyi işlənmiş hər 200 000 saat ərzində yerinə yetirilən tamamlanmış Əməyin təhlükəsizliyi üzrə qaydalara riayət proqramının ümumi sayı ilə ifadə olunur.
3. Təlim saatları. Əməyin təhlükəsizliyi ilə bağlı bəzi aspektləri ehtiva edən təlim saatları. Təlim saatlarının təkrarlanma tezliyi işlənmiş hər 200 000 saat ərzində keçilən təlim saatlarının ümumi sayı ilə ifadə olunur.

Yuxarıda verilmiş cədvəldə BP
Azərbaycan Biznes Bölümünün 2003-
2004-cü illər üzrə icra göstəriciləri, o
cümlədən 2005-cü il üçün planlaşdırdığımız
məqsədləri əks olunub. Bu cədvələ
“Layihə” ilə bağlı qeydə alınan hadisələr
daxil deyil. “Biznes Bölümü” ilə bağlı
qeydə alınan hadisələr ilə “Layihə” ilə
bağlı qeydə alınan hadisələr arasında
mövcud olan fərq hər hansı müəyyən bir
sahədə BP tərəfindən müəyyənləşdirilən
təsirin və nəzarətin səviyyəsindən asılıdır.
Məsələn, ATA istehsal sahəsində həyata
keçirilən işlər “Layihə” ilə bağlı qeydə
alınan hadisələr hesab olunur, çünki sahə
podratçı tərəfindən istismar olunur. Lakin
Səngəçal terminalında həyata keçirilən
işlər “Biznes Bölümü” ilə bağlı qeydə alınan
hadisələr hesab olunur, çünki terminal
birbaşa BP tərəfindən idarə olunur.

Biznes Bölümü texniki təhlükəsizliklə
bağlı icra göstəriciləri üzrə 2004-cü ildə
öz qarşısına qoyduğu məqsədlərin
əksəriyyətinə nail olmuş və ölüm halları

və YNQÜS (yol-nəqliyyat qəzalarının ümumi sayı) istisna olmaqla bütün kateqoriyalar üzrə məqsədlərə çatmışdır.

Hadisələr və ölümlə nəticələnən hallar

Biznes Bölümündə və BTC/CQBK şirkətləri tərəfindən həyata keçirilən layihələr çərçivəsində baş vermiş və qeydə alınmış bütün hadisələri araşdırmaq üçün BP-nin sistemativ yanaşma üsulu mövcuddur. Biz hadisənin baş vermə səbəblərini araşdırır və bu qəbildən olan hadisələrin təkrarlanmaması üçün müvafiq tədbirlər hazırlayaraq onları həyata keçiririk.

ABŞ-ın Peşə Sağlamlığı və Əməyin Təhlükəsizliyi İdarəsinin (PSƏTİ) müvafiq təlimatına uyğun olaraq qeydə alınmalı hadisə kimi təsnif olunan hər bir hadisə Biznes Bölümündə və ya BTC/CQBK

layihəsi səviyyəsində ətraflı şəkildə təhlil edilir. BB tərəfindən müntəzəm audit proqramları həyata keçirilir ki, bu proqramlara əməyin təhlükəsizliyi qaydalarına podratçılar tərəfindən riayət olunub-olunmamasını yoxlamaq üçün planlaşdırılan və qrafik üzrə həyata keçirilən auditlər daxildir. Hadisələrin araşdırılması nəticəsində öyrənilmiş dərslərdən işlərin dərhal təkmilləşdirilməsi və əməyin təhlükəsizliyi üzrə növbəti planların və məqsədlərin müəyyənləşdirilməsi üzrə əsasın yaradılması üçün istifadə olunur.

Biz, eyni zamanda şirkətimizə aidiyyəti olmayan, lakin dolayısı ilə bizim layihələrlə əlaqədar ola bilən hadisələri də yaxından izləyirik. Məsələn, buraya təchizatçı şirkətin boruyayma dəzğahında, podratçının ofisində, o cümlədən

avadanlıqların və materialların dəmiryolu vasitəsilə daşınması zamanı baş verən hadisələr daxil edilə bilər. Bu qəbildən olan hadisələr "Layihə" səviyyəsində və ya "Biznes Bölümündə" qeydə alınmayan hadisələr kimi təsnif olunur.

2004-cü ildə bizi hədsiz dərəcədə kədərləndirən altı ölüm hadisəsi baş verib. Onların ikisi Azərbaycan Biznes Bölümü tərəfindən, dördü isə layihə səviyyəsində qeydə alınıb. Bütün bu hadisələr BTC boru kəmərinin tikintisinə cəlb edilən podratçılarla bağlıdır. Bu ölüm halları ilə bağlı müfəssəl məlumat Kreditor təşkilatlara təqdim olunan rüblük hesabatda dərc edilmiş və BTC layihəsinin veb-saytında yerləşdirilmişdir.

Bu faciəli hadisələrdən başqa, 2004-cü il iyul ayının 9-da Türkiyədə BTC boru kəməri sahəsində iki uşağın ölümünə səbəb olan daha bir faciəli hadisə qeydə alınıb. Bu hadisənin "Layihə" səviyyəsində və ya "Biznes Bölümündə" qeydə alınmayan bir hadisə kimi səciyyələndirilməsinə baxmayaraq, Biznes Bölümü, BP qrupu və "BOTAŞ" şirkəti bu hadisəni geniş şəkildə araşdırmışlar. Biz əhalinin tikinti prosesi ilə bağlı risklər barədə daha geniş məlumata malik olması üçün yorulmadan çalışmış və boru kəmərinin dəhlizi boyu keşik çəkən təhlükəsizlik xidməti eməkdaşlarının sayını artırmışıq. Bununla yanaşı, biz boru kəmərinin keçdiyi hər üç ölkə daxilində aparılan qazıntı işlərinin təhlükəsizliyi üzrə mövcud olan prosesləri də təkmilləşdirmişik.

Yol-nəqliyyat qəzalarının ümumi sayı (YNQÜS). BP qrupu və Azərbaycan Biznes Bölümü 2004-cü il ərzində nəqliyyat

Hamı üçün nəzərdə tutulmuş və əməyin təhlükəsizliyinə həsr olunan işdən kənar gün

2004-cü il iyun ayının 12-də "əməyin təhlükəsizliyi günü"nü qeyd etmək məqsədilə Gürcüstanda AGT boru kəmərinin tikintisi ilə bağlı bütün işlər dayandırılmış və 5 100 işçi qüvvəsi və onların ailə üzvləri həmin günü qeyd etmişlər.

BP və "Spie-Capag Petrofac" (podratçı) şirkətlərinin 20-dən çox müxtəlif ölkəni təmsil edən işçiləri əməyin təhlükəsizliyi qaydaları haqqında məlumat mübadiləsi aparmaq üçün işi dayandırmış və bütün gələcək günləri, iyun ayının 12-də olduğu kimi, təhlükəsiz etmək barədə öhdəlik götürmüşlər. BTC layihə qrupu həm əməyin təhlükəsizliyi məsələsinin bir dəyər olaraq daşdığı əhəmiyyəti nümayiş etdirmək, həm də bu dəyəri iş yerindən kənar da gücləndirmək üçün şirkətdə çalışan işçilərin ailə üzvlərini və dostlarını cəlb etmək məqsədilə bütöv bir tikinti iş gününü qurban vermişdir.

Bu tədbirin əhəmiyyətini gücləndirmək məqsədilə Gürcüstan televiziyasının eməkdaşları və Gürcüstanın birinci xanımı da tədbirə qatılmışlar. Stasionar lövhələrə dekorasiya əvəzinə vurulmuş "Əməyin təhlükəsizliyinə dair 8 qızıl qayda" interaktiv seminarların da əsasını təşkil etmişdir. Sağlamlıq və texniki təhlükəsizlik problemləri ilə tanış olmayanlara sözügedən seminarlar vasitəsilə bu qaydaların arxasında duran səbəblər izah olunmuşdur.

vasitələrinin texniki təhlükəsizliyini bütün səviyyələrdə yüksək diqqət mərkəzində saxlayıb. Azərbaycanda nəqliyyat vasitələrinin idarə olunması ilə bağlı icra göstəricilərini yaxşılaşdırmaq məqsədilə bir sıra xüsusi təşəbbüslər həyata keçirilib:

- BP qrupunun sponsorluğu ilə keçirilən Əməyin Təhlükəsizliyi üzrə Təlim – Hissə 1 (Öyrənmə) və Hissə 2 (Təcrübə). Bu təlim çərçivəsində

2004-cü ilin noyabr ayında 3-cü Hissənin (Sınaq) icrası başlanmış və 2005-ci ilə kimi davam etdirilmişdir.

- Nəqliyyat Vasitələrinin İdarə olunması üzrə Texniki Təhlükəsizlik Standartlarının bütün müvafiq elementlərinin yerinə yetirilməsini təmin etmək məqsədilə müvafiq planın hazırlanması və həyata keçirilməsi. Sözügedən plan çərçivəsində məqsədlər müəyyən edilmiş və icraya nəzarət etmək üçün

izləmə mexanizmi tərtib olunmuşdur. Bu planla bağlı Biznes Bölümü daxilində mütəmadi hesabatlar verilmişdir.

- İcra Bölmələri də bu sahədə təşəbbüs irəli sürərək yol hərəkəti qaydalarının pozulmasına qarşı "sıfır dözümlülük" prinsipini müəyyən etmişlər (BTC boru kəməri).

Perspektiv Bir təşkilat olaraq bizim qarşımızda dayanan əsas çətinlik əməyin

Boru kəmərinin bütövlüyü

BTC və Cənubi Qafqaz boru kəmərlərinin bütövlüyünü təmin etmək üçün bir sıra tədbirlər mövcuddur. Boru kəmərinin layihələşdirildiyi kimi 40 il davam edəcək istismarı dövründə onun hermetikliyini təmin etmək məqsədilə, layihənin spesifikasiyalarına və beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə BTC boru kəməri üçqat polietilenlə örtüklənib. Boru kəmərinin seksiyaları sahədə qaynaq edildikdən sonra qaynaq tikişləri olan nahiyələr qum şırnağı ilə təmizlənmiş və montaj tikişlərinin üzərindən maye şəkilli örtük materialı çəkilmişdir. Boru kəməri torpağa basdırılmamışdan öncə

qaynaq və montaj tikişləri yoxlanılmış və sınaqdan keçirilmişdir.

Boru kəməri 2005-2006-cı illərdə tam istismara verilməzdən öncə sistemin bütövlüyü, hidrosınaq prosesi də daxil olmaqla, keyfiyyəti təmin edən digər sınaqlar vasitəsilə yoxlanılacaq. İstismara verildikdən sonra isə boru kəməri müfəssəl şəkildə monitorinq olunacaq və əlavə mühafizə tədbirləri həyata keçiriləcəkdir. Məsələn, katodlu mühafizə kimi tanınan sistemdən istifadə ediləcək ki, bu sistem boru kəmərinə yaranan korroziyanı yaxınlıqda quraşdırılmış qoruyucu anodlara yönəldir.

Boru kəmərinin Azərbaycanda və Gürcüstanda qaynaq olunmuş seksiyalarının montaj tikişlərində ilk dəfə 2003-cü ilin noyabr ayında aşkar edilmiş nazik çatlarla bağlı problemi 2004-cü il ərzində BTC Ko şirkəti tərəfindən aradan qaldırılıb. BTC Ko şirkətinin apardığı araşdırma zamanı (yoxlama prosesinə layihənin maliyyə kreditörələri adından fəaliyyət göstərən mühəndislər tərəfindən razılıq verilib) məlum olmuşdur ki, havaların soyuq keçdiyi ərəfədə boru kəməri örtüyünün yetərinə bərpa olmaması bəzi çatların emələ gəlməsinə səbəb olub (bərpa dedikdə epoksid materialını əridən kimyəvi reaksiya nəzərdə tutulur).

İstehsalçı tərəfindən müəyyən edilmiş təlimatlara müvafiq olaraq boru kəməri örtüklənməzdən əvvəl və sonra problemin baş verməməsi üçün sadə bir vasitədən istifadə olunur, yəni istiliyi düzgün şəkildə verməklə bərpa üçün tələb olunan vaxt azaldılır. Bu prosedür özünü doğrultmuşdur və şirkətin örtükləmə üzrə müfəttişlərindən ibarət qrupu örtükləmə ilə bağlı bütün işləri düzgün aparılmasını təmin edirlər. Boru kəməri xəndəyə endirilməmişdən öncə keyfiyyətə təminat prosesi çərçivəsində keçirilən normal prosedür zamanı aşkar olunmuş çatışmazlıqlar aradan qaldırılıb.

təhlükəsizliyi ilə bağlı səmərəli mədəniyyət anlayışının aşılmasıdır. Biz əminik ki, qarşılıqlı inam əsasında qurulmuş aydın ünsiyyətin, əməyin təhlükəsizliyi məsələsinin nə qədər mühüm olduğu barədə müştərək anlayışın və profilaktik tədbirlərin səmərəli olmasına inam hissənin yaradılması bu mədəniyyətin aşılmasına gətirib çıxaracaq.

2005-ci il üçün əməyin təhlükəsizliyi üzrə hazırladığımız plan çərçivəsində xüsusi diqqət verilən məsələlərdən biri Biznes Bölümü daxilində əməyin təhlükəsizliyi ilə bağlı keçirilən forumların səmərəliliyinin artırılmasıdır. Məqsədimiz bizim podratçı şirkətləri Nəqliyyat Vəsaitələrinin İdarə olunması üzrə Standartla tanış etmək üçün müvafiq plan hazırlamaq və həyata keçirməkdir. Əməyin təhlükəsizliyi üzrə məsuliyyət və öhdəlikləri bir daha vurğulamaq məqsədilə supervayzerlər səviyyəsində təkrar hazırlıq kursları keçiriləcək. Eyni zamanda, riskin qiymətləndirilməsi üçün Biznes Bölümü daxilində müvafiq standartları təkmilləşdirmək, əvvəllər suda boğulma ilə bağlı baş vermiş ölüm hadisələrindən çıxardığımız nəticədən yararlanmaq və Əməyin təhlükəsizliyi üzrə yeni müəyyən edilmiş "Qızıl Qaydalar"-ın tətbiqini təmin etmək məqsədilə müvafiq təşəbbüslər irəli sürüləcək.

Həyata keçirdiyimiz əməliyyatların bütövlüyü

Azərbaycan Biznes Bölümü daxilində bizim qrup ISO 14001 sertifikatı əsasında ekoloji idarəetmə sistemini tətbiq edir. Sözügedən sistem gündəlik əməliyyatların

ayrılmaz tərkib hissəsi hesab olunur. Bu prosesin davamlılığını təmin etmək üçün əməliyyatlar nəticəsində ətraf mühitə dəyən təsirləri minimuma endirmək və ekoloji icra göstəricilərini daim təkmilləşdirmək tələb olunur.

2004-cü ildə Azərbaycan Biznes Bölümü akkreditə edilmiş "Moody International Certification" müstəqil şirkətinin Ətraf Mühitin İdarə olunması Sistemi (ƏMİS) üzrə ISO 14001 standartına layiq görülüb. Bu, BP Azərbaycanın bir əməliyyatçı kimi öz istismar sahələrində ekoloji bütövlüyü necə təmin etməsini və təkmilləşdirməsini vurğulayan mühüm mərhələ olmuşdur. 2004-cü ildə kənarından dəvət olunmuş mütəxəssisləri altı ay davam edən yoxlama proseslərini həyata keçirmiş və nəticədə sabit inkişafın mövcud olduğu müəyyən edilmişdir. 2005-ci ildə sözügedən sertifikatın tətbiq dairəsi daha da genişləndirilərək Mərkəzi Azəri platformasını, Səngəçaldı terminalında genişləndirilən sahəni və istismara veriləcək Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəmərinə əhatə edəcək.

BP-də Ətraf mühitin idarə olunması sistemləri üzrə ISO 14001 beynəlxalq standartı ilə yanaşı, tətbiq olunan "SƏTƏM qaydalarının düzgün mənimsənilməsi" adlı daxili əməliyyat konsepsiyası risklərin və təsirlərin gündəlik olaraq yerli səviyyədə qiymətləndirilməsi və idarə olunması üçün müfəssəl bir sistemdir.

Təsirlərin idarə olunması

Qazma şlamları/dənizə atılmalar BP Azərbaycan qazma əməliyyatlarında həm su əsaslı qazma məhlulundan (SƏQM),

həm də qeyri-su əsaslı qazma məhlulundan (QSƏQM) istifadə edir.

Azərbaycan BB-nün atdığı qazma şlamlarının əksər hissəsi su əsaslı qazma şlamlarıdır. 2004-cü ildə BB-nün platformasında və səyyar qazma işləri nəticəsində tərkibində SƏQM olan təxminən 17 200 ton qazma şlamı yaranmışdır. SƏQM bütün dünyada geniş şəkildə istifadə olunan qazma məhluludur.

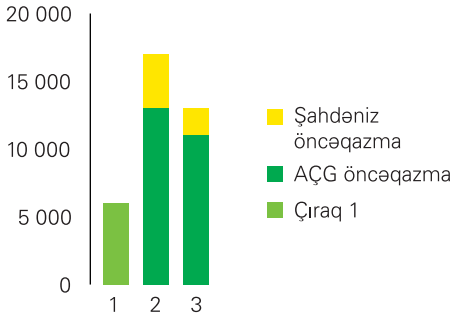
Bu qazma məhlulunda toksikliyin səviyyəsi azdır. Məhz elə bu səbəbdən dəniz qazma əməliyyatları nəticəsində yaranan və tərkibində SƏQM olan qazma şlamlarının dəniz dibinə atılmasına adətən icazə verilir. SƏQM-nun kimyəvi komponentləri suda həll olma xassəsinə malikdir və qazma şlamları dənizin dibinə düşən kimi su sütunlarında eriməyə meyl göstərir.

BP-nin Azərbaycanda dənizdə yataqların işlənməsi çərçivəsində hazırda həyata keçirdiyi qazma əməliyyatları zamanı tərkibində qeyri-su əsaslı qazma məhlulu (QSƏQM) olan xeyli şlam yaranır. Belə şlamlar gələcəkdə də yaranacaq. Konkret olaraq, bu məhlullar sintetik əsaslı xətti alfa olefin qazma məhlullarıdır. AÇG və Şahdəniz layihələrinə əsasən QSƏQM-lar ya dənizdə laya vurulacaq, ya da təkrar istifadədən öncə təmizlənmək və ya utilize edilmək üçün sahilə göndəriləcək. "Dədə Qorqud"^a və "İstiqlal"^b səyyar qazma qurğularında yaranan bütün qeyri-su əsaslı qazma tullantıları 2004-cü ildə sahilə göndərilib.

^a Dədə Qorqud: AÇG qazma proqramını həyata keçirən yarım dəniz qazma qurğusu.

^b İstiqlal: Şahdəniz qazma proqramını yerinə yetirən yarım dəniz qazma qurğusu.

2004-cü il üzrə sahilə göndərilmiş və dənizə atılmış qazma şlamları, ton (te)

- 1 Tərkibində sintetik əsaslı qazma məhlulu olan və dənizə boşaldılmış qazma şlamları
- 2 Tərkibində su əsaslı qazma məhlulu olan və dənizə boşaldılmış qazma şlamları
- 3 Təmizlənmək üçün sahilə göndərilmiş qazma şlamları

Hal-hazırda həyata keçirilən əməliyyatlar çərçivəsində (Çıraq 1 platforması) tərkibində QSƏQM olan qazma şlamları dənizə atılır. "Dədə Qorqud" və "İstiqlal" səyyar qazma qurğularından sahilə daşınan qazma şlamları isə Sərəncədə xüsusi olaraq

bu məqsədlə tikilmiş Tullantı Saxlama Obyektində yığılır və daha sonra Dolayısı ilə Termal Desorpsiya (DTD) qurğusunda və ya bioremediasiya üsulu ilə emal olunur.

DTD qurğusunda emal üsulu bir çox ölkələr və BP də daxil olmaqla, bir sıra şirkətlər tərəfindən ən yaxşı təcrübə kimi qəbul edilir. DTD üsulunun ən əsas üstünlüyü ondadır ki, bu qurğudan istifadə zamanı qazma şlamlarında mövcud olan qalıq məhlullar ayrılır və beləliklə də toplanmış məhlulların (məs., neft, su) və bərk maddələrin təkrar istifadəsi üçün potensial imkan yaranır. Bərk maddələr təkrar istifadə üçün yaramadıqda onları torpaqda basdırmaq mümkündür. Qazma proqramına əsasən, sahilə nəql olunacaq qazma şlamlarının gözlənilən həcmi dəyişən olacaq. Ancaq BP Azərbaycanın proqnozuna əsasən, sahilə daşınan və tərkibində QSƏQM olan qazma şlamlarının illik həcmi 2005-2006-cı illər ərzində 17 000 tona çatacaq,

sonra isə 2009-cu ilə kimi hər il təxminən 9 000 ton azalacaq.

2004-cü il ərzində tərkibində QSƏQM olan qazma şlamlarının faktiki həcmi 19 395 ton təşkil edib ki, bu da 2003-cü ilə müqayisədə təxminən 10% azdır. 2004-cü ildə tərkibində QSƏQM olan qazma şlamlarının böyük qismi (69%) təmizlənmək və ya utilizə edilmək üçün sahilə gətirilib. İl ərzində tərkibində QSƏQM olan qazma şlamlarının təmizlənməsi üçün bioremediasiya üsulundan istifadə edilməsi Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN) tərəfindən təsdiq olunub.

Neft dağılmaları

Azerbaycanda və Gürcüstanda (əsas tutumlardan) 2003-cü ilə müqayisədə 2004-cü ildə baş vermiş neft dağılmalarının sayı daha az olub (2003-cü ildə 29, 2004-cü ildə isə 24 neft dağılması hadisəsi qeydə

2004-cü ildə sahilə daşınmış və dənizə atılmış qazma şlamları, ton

İcra Bölmələri

	Dənizə atılmış		Sahilə nəql edilmiş	
	Tərkibində sintetik əsaslı qazma məhlulu olan və dənizə atılmış qazma şlamları	Tərkibində su əsaslı qazma məhlulu olan və dənizə atılmış qazma şlamları	Dənizə atılmış qazma şlamlarının ümumi həcmi	Təmizlənmək üçün sahilə daşınmış qazma şlamları
İNL Səngəçal terminalı	0	0	0	0
Çıraq 1	6 077	0	6 077	0
AÇG öncəqazma	0	12 901	12 901	10 595
İxrac	0	0	0	0
Şahdəniz öncəqazma	0	4 294	4 294	2 723
Azəri əməliyyatları (MA və STGP)	0	0	0	0
BTC və CQBK	0	0	0	0
Kəşfiyyat	0	0	0	0
Azərbaycan BB üzrə cəmi	6 077	17 195	23 272	13 318

alınıb). Həmçinin 2004-cü ildə dağılmış neft həcmi də az olub (2004: 21 495 litr, 2003: 113 454 litr). 2004-cü ildəki dağılmaların əksəriyyəti (60%-dən çoxu) Azərbaycanda baş vermiş və bu hadisələr dənizdə aparılan əməliyyatlarla bağlıdır. 2004-cü ildə dağılmış karbohidrogenlərin 86%-i toplanıb. Müqayisə üçün deyək ki, 2003-cü ildə dağılmış karbohidrogenlərin yalnız 17%-i toplanmışdı.

Neft dağılmalarının əksəriyyəti az həcmdə olub (yəni 1 barel və ya 159,9 litrdən az). Ən iri neft dağılması hadisəsi (dənizdə) Şahdəniz yatağında istismar olunan "İstiqlal" qazma qurğusunda baş verib. Quyuəgzi avadanlıqdan QŞƏQM (sintetik əsaslı) sızmış və dağılmış məhlulun 90%-i sonradan toplanmışdır.

Neft dağılmalarının nəticələrinin aradan qaldırılması üçün cavab tədbirləri planlarının (NDNAQCTP) işlənilib hazırlanması BP-nin əsas tələbidir. 2004-cü il ərzində genişləndirilmiş AÇG apstrim və quru əməliyyatları bölümü üçün neft dağılmalarının nəticələrinin aradan qaldırılması üçün cavab tədbirləri planları işlənilib hazırlanmışdır. Ölkə üçün səciyyəvi Neft dağılmalarının nəticələrinin aradan qaldırılması üçün cavab tədbirləri planları BTC layihəsi tərəfindən hazırlanmış və tranzit əraziyə malik ölkə hökumətləri və kredit təşkilatları tərəfindən təsdiq edilmək üçün təqdim olunmuşdur.

AÇG və BTC-nin hazırladığı planlar 2004-cü il ərzində layihələr üçün maliyyə vəsaitləri borc vermiş BMİ-nin adından fəaliyyət göstərən "Polaris Applied Sciences Inc." müstəqil məsləhət şirkəti tərəfindən yoxlanılıb. Sözügedən planları yoxladıqdan sonra "Polaris Applied Sciences Inc." şirkətinin verdiyi rəyə görə

2003-2004-cü illərdə Azərbaycan BB-də baş vermiş neft dağılmaları

	2003	2004
Neft dağılmalarının ümumi sayı	29	24
Dağılmış həcm (litr)	113 454	21 495
Yığılmış həcm (litr)	20 202	18 434
Yığılmamış həcm (litr)	93 251	3 061

(2005-ci ilin əvvəlində nəşr edilib.) BTC Ko şirkətinin planları "beynəlxalq təcrübə standartına uyğundur, bir sıra əsas sahələrdə hətta ən yaxşı beynəlxalq təcrübədən də üstündür." Sözügedən rəyde AÇG-nin planları "ESTP-nin (Ekoloji və sosial tədbirlər planı) tələblərinə, Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının (BMK) qüvvədə olan siyasət və təlimatlarına və ətraf mühit üzrə qüvvədə olan qanunlara müvafiqdir."

BP digər enerji şirkətləri ilə birlikdə 2003-cü ildə icra olunmağa başlanmış Neft Dağılmalarına Qarşı Hazırlıq üzrə Regional Təşəbbüs (NDQHRT) proqramına dəstək göstərməkdə davam edib. NDQHRT üzrə 2003-2007-ci illər ərzində həyata keçirilən və həyata keçiriləcək fəaliyyətlər çərçivəsində əsas diqqət məlumat mübadiləsinin aparılmasına, hökumət orqanlarına dəstək göstərilməsinə və neft dağılmalarına qarşı trans-sərhəd cavab tədbirlərinin hazırlanıb sınaqdan keçirilməsinə yönəldilib. BP Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda istifadə edilmək üçün potensial dispergentlərin səmərəliliyini yoxlamaq və dispergentlərdən istifadə üzrə təlimat hazırlamaq məqsədilə Azərbaycan Respublikasının hökuməti ilə də əməkdaşlıq edir.

BB-nün Hadisələrin İdarə olunması Sisteminin bir hissəsi olaraq, hər il

fövqəladə hallar zamanı cavab tədbirlərinin görülməsi üzrə təlim-məşq prosedurları keçirilir. Burada məqsəd əməkdaşların müvafiq təlim görməsini və baş vermiş hər hansı neft dağılması ilə vaxtli-vaxtında və lazımı şəkildə mübarizə aparmağa hazırlıqlığını təmin etməkdir. 2004-cü ildə sualtı boru kəmərləri və dəniz platformalarında baş verə biləcək neft dağılmaları ssenariləri əsasında mühüm təlim-məşq prosedurları həyata keçirilib.

Tullantıların idarə olunması

Ümumi məlumat Azərbaycan Biznes Bölümü tərəfindən neft və qaz yataqlarının işlənməsi nəticəsində əhəmiyyətli miqdarda təhlükəli və təhlükəsiz tikinti və istismar tullantıları yaranacaq ki, bu tullantıların müvafiq qaydada idarə olunmasına ehtiyac olacaq. Bununla belə etiraf olunur ki, Azərbaycan və Gürcüstanda tullantıların idarə edilməsi üçün Avropa İttifaqı (Aİ) standartlarına uyğun infrastrukturun formalaşdırılması ilk inkişaf mərhələsindədir, Türkiyədə isə tullantıların idarə olunması üçün daha inkişaf etmiş bir neçə infrastruktur var.

Tullantıların yaranması birbaşa resursun istehsal və istehlak edilməsinin davamlılığı ilə bağlıdır.

Bu səbəbdən də BP etiraf edir ki,

tullantılar ətraf mühitə təsir göstərir və tullantıların idarə edilməsi üçün əhəmiyyətli resurslar tələb olunur. Biz materiallardan və enerjiden nə qədər səmərəli istifadə etsək, bir o qədər az tullantı yaratmış olarıq. Bu isə öz növbəsində tullantıların utilizə edilməsi nəticəsində ətraf mühitə dəyən ziyanı minimuma endirir.

Tullantıların idarə edilməsi üçün yerli infrastruktur və xidmətlərdən istifadə etməkdən ötrü biz Azərbaycan və Gürcüstanda şirkətlər və icmalarla birlikdə işləyirik və yerli podratçılar üçün tullantıların idarə olunması üzrə aydın tələblər işləyib hazırlamışıq. İşlərin qaydalara uyğunluğunu yoxlamaq üçün öz podratçılarımızın fəaliyyət göstərdiyi sahələrdə auditor aparıq və onların iş icrasını davamlı şəkildə yaxşılaşdırmaq üçün podratçılarla sıx əməkdaşlıq şəraitində çalışırıq.

İşlərin gedişi Azərbaycan Biznes Bölümünün 2004-cü ildə utilizə etdiyi tullantıların həcmi ümumilikdə 6 257 ton olub. Bunun 61%-dən çoxu təhlükəli, 39%-i isə təhlükəsiz tullantılar kateqoriyasına aid edilmişdir. İstismar tullantıları mümkün hallarda Azərbaycan Biznes Bölümünün Tullantıların İdarə olunması Strategiyasına uyğun şəkildə təkrar istifadəyə verilmiş və ya utilizə olunmuşdur. Tikinti layihələri ilə bağlı yaranan tullantılar ayrıca qeyd olunur.

Azərbaycanda BTC və CQBK layihələri çərçivəsində yaranan təhlükəsiz tullantıların əksəriyyəti Kürdəmir düşərgəsində yerləşən sobada yandırılıb. Sobanın işlək vəziyyətdə olmadığı bəzi hallarda isə məhdud sayda üzvi tullantılar zərurət üzündən bələdiyyə tullantı

poliqonunda utilizə edilib. Sumqayıt şəhərində yerləşən tullantı poliqonunun təkmilləşdirilməsi üzrə işlər, o cümlədən təhlükəsiz tullantılar üçün yeni poliqonun layihələşdirilməsi, tikintisi və istismarı BP-nin tikinti layihələri çərçivəsində maliyyələşdirilir.

Bakı Biznes Mərkəzində 2004-cü ilin sentyabr ayında tullantıların idarə olunması mövzusunda seminar keçirilib. Azərbaycanda yerləşən və tullantıların idarə olunması üzrə ixtisaslaşan və ya bu prosesə maraq göstərən şirkət və təşkilatlar bu seminarla iştirak etmişlər. Seminarın məqsədi BP-nin fəaliyyəti zamanı yaranan tullantı növləri və onların miqdarı, habelə tullantıların idarə olunması üzrə ixtisaslaşan yerli şirkətlərin potensialı barədə ikitərəfli məlumat mübadiləsinə ruhlandırmaq, tullantıların idarə olunması ilə məşğul olan mövcud şirkətlər arasında əməkdaşlıq əlaqələrini möhkəmləndirmək və tullantıların idarə olunması sahəsində yeni yaranan və artıq fəaliyyət göstərən şirkətlərə iş başlamaqda və sözügedən prosesin təkmilləşdirilməsi məqsədilə kənardan maliyyə vəsaiti almaq üçün müraciət etmələrinə dəstək vermək olub.

Təhlükəsizlik və insan haqları

Ümumi məlumat İş sahələrimiz daxilində və ətrafında əməkdaşlarımız və avadanlıqlarımızın təhlükəsizliyini təmin etmək bizim üçün məsuliyyətli biznes etikasının əsas amillərindən biridir. Müəyyən etdiyimiz standartların yüksək və davamlı olması üçün BP qrupu bizneslə bağlı risklərin idarə olunması üzrə xüsusi sənəd hazırlayıb. "Təhlükəsizlik Qaydalarının

Düzgün Mənimsənilməsi" adlanan bu sənəddə qarşılaşdığımız risklər müəyyən edilərək kateqoriyalara bölünür. Eyni zamanda, biz bu sənədin köməyi ilə görülməli tədbirlər üzrə aydın planlar hazırlayıq.

İnsan haqları dedikdə biz vətəndaşların işlə təmin olunmasından tutmuş təhlükəsizlik tədbirlərinə qədər olan işlərimizin bir çox cəhətlərini əks etdirən mühüm məsələni nəzərdə tuturuq. BP, BMT-nin Ümumdünya İnsan Haqları Bəyannaməsini və bu bəyannamənin hər bir kəs üçün fundamental azadlıqlar prinsipini dəstəkləyir. BP olaraq biz bu prinsipi öz işimizdə tətbiq etməyə çalışırıq. Biz inanırıq ki, insan haqlarının qorunması biznesin legitim məsələsidir. Buna baxmayaraq, bu prinsipin həyata keçirilməsi əlbəttə ki, hökumət strukturlarının işidir.

Biz vətəndaşın əmək hüququ da daxil olmaqla, beynəlxalq aləmdə qəbul olunmuş bütün insan haqlarına hörmətlə yanaşırıq. İnsanların əməklə məşğul olması üzrə üzərimizə götürdüyümüz öhdəliklər sırasına ayrı-seçkiliyə yol verilməməsi, birlik yaratmaq hüququ, iş şəraiti və yetkinlik yaşına çatmamış uşaqların işə cəlb olunmasına qadağa qoyulması kimi məsələlərin təmin edilməsi daxildir. Biz həm də insanların fikir və söz azadlığı ilə bağlı üzərimizə öhdəlik götürmüşük, azlıqların və etnik qrupların haqlarına hörmətlə yanaşırıq.

Eyni zamanda, BP qrupu özünün köməyi ilə hazırlanmış Təhlükəsizlik və İnsan Haqları üzrə Könüllülük Prinsiplərinə əməl edəcəyi barədə öhdəlik götürüb. ABŞ və Böyük Britaniya hökumətləri, BP də daxil olmaqla bir sıra enerji şirkətləri

və insan haqları ilə məşğul olan QHT-lər tərəfindən 2000-ci ildə icra olunmağa başlanmış bu prinsiplər hasilat sənayesində təhlükəsizlik və insan haqları üzrə standartları müəyyən edir. Bu baxımdan, sözügedən prinsiplərin məqsədi enerji sahələrinin və ya boru kəmərlərinin keşiyində dayanan polis orqanlarında, təhlükəsizlik xidmətlərində və özəl təhlükəsizlik şirkətlərində çalışan işçilərin lazımi təlim görmələrini və onlara yaxından nəzarət olunmasını həyata keçirməklə hüquqların qorunmasını təmin etməkdir. BP-nin Könüllülük Prinsiplərinə dəstək göstərməsi şirkətin qrup dəyərlərində öz əksini tapmışdır.

İşlərin gedişi 2004-cü ildə Azərbaycanda, Gürcüstanda və Türkiyədə Könüllüklük Prinsipləri daha geniş tətbiq olunmağa başladı (bax: Konkret faktın araşdırılması). Xüsusilə də bu prinsiplər BTC/CQBK boru kəmərlərinin tikintisi ilə bağlı həyata

keçirilən layihələrdə öz əksini tapıb. Belə ki, sözügedən layihələr Könüllülük Prinsiplərini özləri üçün üstün hüquqi rejim kimi seçmiş ilk layihələrdir.

Biz avqust ayında BTC/CQBK layihələrinin rəhbər heyəti üçün insan haqları mövzusunda seminar keçirdik. Sözügedən seminarla "Equity International" təşkilatından mütəxəssis iştirak etmiş və sahə menecerlərinə insan haqları barədə müvafiq təlimatlar davamlı əsasda verilməkdədir.

BTC/CQBK layihələri tərəfindən sözügedən layihə qruplarının insan haqları ilə bağlı öhdəliklərə riayət edib-etmədiyini yoxlamaq məqsədilə il ərzində mütəmadi monitorinq keçirilib. Biz müvafiq qiymətləndirmə işləri üçün insan haqları üzrə xarici ekspert (ABŞ-ın "Foley Hoag" hüquq firması) təyin etmişik. Biz işlərimizin qaydalara uyğunluğunun yerində qiymətləndirilməsi prosesinə kömək etmək üçün onlara üzərimizə

götürdüyümüz öhdəliklərlə bağlı müfəssəl siyahı təqdim etmişik.

BP və tranzit əraziyə malik ölkə hökumətləri arasında imzalanmış ikitərəfli təhlükəsizlik protokolları təhlükəsizlik və insan haqları üzrə prinsiplərimizi daha da konkretləşdirəcək və tətbiq edilməsinə imkan yaradacaq. Oktyabr ayında BP və Gürcüstan hökuməti ilk ikitərəfli saziş imzalamışlar. Həmin sazişdə güc və odlu silahdan istifadə, monitorinq və hesabatların hazırlanması, təhlükəsizlik əməkdaşlarının işə götürülməsi və təlimi, eləcə də hər iki tərəf arasında rabitə və məsləhətləşmə haqqında standartlar və prosedurlar müəyyən edilmişdir.

Perspektiv Biz 2005-ci ildə Azərbaycan və Türkiyə hökumətləri ilə ikitərəfli protokol imzalamayı planlaşdırırıq. "Equity International" təşkilatı Azərbaycanda və Gürcüstanda boru kəmərlərinin mühafizəsinə məsul olan müvafiq dövlət

Təhlükəsizliyin idarə olunması

BP, Könüllülük Prinsiplərinə müvafiq olaraq, 2004-cü ildə boru kəmərinin təhlükəsizliyi üçün məsuliyyət daşıyan dövlət təhlükəsizlik təşkilatlarına insan haqları üzrə təlim keçilməsi məqsədilə "Equity International" beynəlxalq təşkilatı ilə birgə əməkdaşlığa başlayıb. BP, BTC/CQ boru kəmərlərinin gündəlik idarə olunması və istismarı ilə bağlı olan praktiki təhlükəsizlik məsələləri üzrə cavabdehlik daşıyır. Bununla yanaşı, yerli hökumətlər sözügedən boru kəmərlərinin milli əmlak kimi qorunması üçün məsuldurlar.

"Equity International" təşkilatı 2004-cü ildə Azərbaycanda və Gürcüstanda boru kəmərlərinin mühafizəsinə məsul olan müvafiq dövlət təhlükəsizlik təşkilatları üçün insan haqları ilə bağlı təlim proqramları həyata keçirməklə öz üzərinə düşən vəzifənin icrasına başladı. Hollandiyanın keçmiş polis rəisinin rəhbərliyi altında fəaliyyət göstərən və baş ofisi Cenevrə şəhərində yerləşən bu qeyri-hökumət təşkilatı təhlükəsizlik qruplarına insan haqları ilə bağlı müvafiq bacarıqların aşılmasını üzrə praktiki təlim kursları keçir. Adı çəkilən təşkilatın məqsədi təhlükəsizlik təşkilatları daxilində insan haqları üzrə təlim potensialının davamlı olmasını təmin etməkdir. Təlim kurslarını hazırlamaq və həyata keçirmək üçün təlimatçılara "Equity International" təşkilatı tərəfindən lazımi bacarıqlar aşılaraq.

Azərbaycanda dövlət təhlükəsizlik əməkdaşlarının təxminən 600 nəfəri boru kəməri boyunca patrul xidmətinə cəlb olunacaq. Bu məqsədlə birinci fazası may ayında başlanan 22 nəfərin qatıldığı təlim kursu yaxşı nəticə verib. Daha sonra bu proqram Gürcüstanda da həyata keçirilməyə başlamış və Azərbaycanda ikinci "Əlavə Təlim Proqramı" həyata keçirilmişdir.

təhlükəsizlik təşkilatları üçün insan haqları ilə bağlı təlim proqramlarını davam etdirəcək. Biz il ərzində ictimaiyyəti insan haqları üzrə monitorinqin hesabatları ilə tanış etməyə çalışacağıq.

Əməkdaşlar

Biz əməkdaşlarımızın karyera qurmalarına, bərabər imkanlara malik olmalarına və öz peşələri üzrə maneəsiz ixtisaslaşmalarına şərait yaratmağa çalışırıq. Məqsədimiz iş yerində müxtəlifliyi stimullaşdırmaq və insanları işə götürərkən və irəli çəkərkən ayrı-seçkiliyə yol verməməkdir.

Biz Azərbaycanda və regionun digər bölgələrində BP üçün çalışan hər kəsi öz imkan və bacarıqlarını artırmağa sövq etmək və əməkdaşlara gördükləri işin müqabilində layiqincə əmək haqqı verilməsinə şərait yaratmaq əzmindəyik. Əməkdaşlarla davranış üzrə üzərimizə götürdüyümüz öhdəliklər şirkətimizin daxili siyasətinin tərkib hissəsidir. Biz öhdəliklərimizin icra səviyyəsini qiymətləndirir və ətrafımızda olan insanların fikirlərini və rəylərini öyrənmək üçün müxtəlif üsullardan yararlanırıq. İşçi heyətinin ayrı-ayrı üzvlərinin iş icrası ilə bağlı mütəmadi yoxlamalar keçirilir.

BP-nin fəaliyyət göstərdiyi digər ölkələrdə olduğu kimi, Azərbaycanda da biz xarici əməkdaşların işə götürülməsi ilə yerli kadrların hazırlanması və işlə təmin olunması arasında tarazlıq yaratmağa səy göstəririk. 2004-cü ildə BB-də daimi işçilərin təxminən üç hissəsi Azərbaycan və ya Gürcüstan vətəndaşları olmuşlar.

Biznes Bölümünün təxminən 31 nəfər azərbaycanlı əməkdaşı xarici ölkələrdə

çalışıb. 2004-cü ildə 1 168 nəfər yerli əməkdaşın 26-sı yerli işçi idarəetmə strukturuna qədər yüksəlib (xaricdə çalışan azərbaycanlı işçilər də daxil olmaqla). İdarəetmə strukturunda çalışan yerli işçilərin 23 faizini qadınlar təşkil edib.

Biz 2004-cü il ərzində 213 nəfər azərbaycanlı Azərbaycan Biznes Bölümündə daimi və ya müvəqqəti işlə təmin etmişik. Böyük Britaniyada məzunların işə götürülməsi üzrə mövcud olan ən yaxşı təcrübə əsasında yerli məzunlar üçün hazırlanmış çoxmərhələli illik işəgötürmə proqramından istifadə olunub. Biz 2005-ci il üçün müəyyən edilmiş işəgötürmə proqramının monitorinqi məqsədilə bir sıra qeyri-hökumət

təşkilatlarını dəvət etmişik. Məqsədimiz seçim prosesinin şəffaf və ədalətli olduğunu nümayiş etdirməkdir.

Biz əməkdaşların Rəy Sorğusu proqramı çərçivəsində hər il işçilərimizin rəylərini öyrənirik. 2003-cü ildə olduğu kimi, 2004-cü ildə də bu proses nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan Biznes Bölümündə çalışan əməkdaşlar haqqında müsbət rəy (məmnunluğu) ümumilikdə BP qrupunda və regiondakından yüksəkdir. Ötən illərdə olduğu kimi, keçən ildə də sorğu prosesinin nəticələri əsasında müvafiq tədbir planı hazırlanıb.

Bacarıqların inkişafı istiqamətində aparılan işlər xüsusi səylə davam etdirilib. Yeni işə götürülən texniklər Xəzər Texniki Təlim Mərkəzində (XTTM) 12 ay davam

2004-cü ildə Azərbaycan BB-də işəgötürmə (yalnız Azərbaycanda fəaliyyət göstərən əməkdaşlar)

Azərbaycan vətəndaşları	1 137
Xarici əməkdaşlar	368
Podratçılar (Azərbaycan vətəndaşları)	286
Podratçılar (Xaricilər)	514

Azərbaycan BB-də çalışan işçi heyətinin ümumi sayı **2 305**

2004-cü il üzrə işəgötürmə proqramı

	Ərizələr	İşlə təmin olunmuş şəxslər
Təcrübəsi olmayan yeni məzunlar	2 208	47
Təcrübəli işçilər	2 544	24
Texniklər	5 000	98
Yay mövsümündə müvəqqəti işə götürülən tələbələr	1 422	44 ^a

^a İki aylıq məşğulluq.

Əməkdaşların rəyi üzrə sorğu

	2003	2004
Azərbaycan/Gürcüstan BB-ləri	67	68
Rusiya, Xəzər regionu, Afrika və Orta Şərq	64	67
Kəşfiyyat və Hasilat	59	66
BP qrupu	60	64

edən proqramda iştirak etmişlər. (XTTM – bax: konkret faktın araşdırılması). Bundan əlavə, Azərbaycan Biznes Bölümü öz işləri üçün keçirilən və 47 000 saatdan çox davam edən təlim kursunu maliyyələşdirmişdir.

Eyni zamanda, Biznes Bölümünün ayırdığı təqaüd sayəsində dörd nəfər azərbaycanlı tələbə Amerika universitetlərində geologiya və geofizika fənləri üzrə magistr kurslarında və

40 nəfər tələbə isə qazma, tamamlama, geofizika və mühəndis-texniki fənlər üzrə iki yerli universitetdə (Qafqaz və Xəzər) və Türkiyənin Orta Şərq Texniki universitetində təhsil alırlar. Biz Azərbaycan Neft Akademiyasında çalışan təlimatçı və müəllimlərə ingilis dili kursları təşkil etmək məqsədilə 2004-cü ilin oktyabr ayında "British Council" təşkilatı ilə müqavilə imzalamışıq.

Sağlamlıq

Azərbaycan BB-nün Sağlamlıq Şəbəkəsində Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə çalışan 30-a yaxın peşəkar həkim fəaliyyət göstərir. 2003-cü ildə olduğu kimi, 2004-cü ildə həyata keçirilən sağlamlığın idarə olunması proqramının əsas elementləri obyektlərimizdə baş verə biləcək xəsarət və xəstəliklərin qarşısının alınması, xəsarət və xəstəliklərin idarə olunması və yaxşı sağlamlığın təbliğ edilməsi olub.

İl ərzində həyata keçirilən təşəbbüslər aşağıdakılardan ibarətdir:

- Azərbaycan BB-də sağlamlıq standartlarının davamlı şəkildə təkmilləşdirilməsini və sisteməlik yanaşma prinsipini təmin etmək

Xəzər Texniki Təlim Mərkəzi

BP, AÇG, ŞD, BTC və CQBK layihələrindəki tərəfdaşları adından 2004-cü ilin may ayında Səngəçal terminalının ərazisində dəyəri 12 milyon ABŞ dolları olan dünya səviyyəli texniki təlim mərkəzi açılıb. Bu obyekt, sözügedən layihələr çərçivəsində çalışan yerli işçilərin texniki və peşəyönümlü ixtisaslarının artırılması üzrə BP və tərəfdaşlarının müəyyən etdiyi planların bir hissəsi kimi reallaşdı.

XTTM Xəzər regionunda Hasilatın Pay Bölgüsü sazişi çərçivəsində BP-nin əməliyyatçılıq etdiyi bütün sazişlərin texniki təlimlə bağlı tələblərinə cavab vermək məqsədilə layihələşdirilib. Bu təlim obyektinin xidmətlərindən BP-nin platformalarında işləyən əməliyyatlar üzrə texniklər və BP-nin qazma əməliyyatları üzrə podratçısı olan "KCA Deutag" şirkətinin qazmaçı texnikləri istifadə edəcəklər.

Sözügedən təlim mərkəzi il ərzində əməliyyatlar və qazma işləri üzrə ixtisaslaşan 400 nəfər texnikə təlim keçmək imkanına malikdir. Təlim mərkəzində bir ədəd təlim simulyatoru, Böyük Britaniyada layihələşdirilmiş və hazırlanmış əməliyyatlar üçün unikal təlim qurğusu və neft-qaz sənayesində geniş istifadə olunan avadanlıqlarla tam şəkildə təchiz olunmuş geniş sex mövcuddur.

XTTM xüsusi məqsədlə tikilmiş yaşayış düşərgəsinin yaxınlığında yerləşir. Bu mərkəz mütəxəssislərin texniki təlimi üzrə dünyada lider mövqeyində duran TTE-Petrofac Ltd şirkəti tərəfindən istismar və idarə olunur.

XTTM-də 2004-cü ildə 19 074 adam/gün təlim keçirilib. XTTM-də 2004-cü ilin dekabr ayınadək həyata keçirilən Texniki Biliklər üzrə Təlim proqramında 127 nəfər əyani təhsil alan tələbə iştirak edib. Müqayisə üçün deyək ki, ilin əvvəlində bu tələbələrin sayı 12 nəfər olmuşdur.

məqsədlə Sağlamlığın İdarəolunması Sistemi yaradılır. Hazırda vizual indikatorlu avadanlıqlardan istifadə, spirtli içkilərdən və narkotik maddələrdən sui-istifadə, gərginlik halları, işə yararlı olmaq, ilk tibbi yardımın göstərilməsi, isti hava nəticəsində yaranan gərginlik, əllə iş görmə və səs-küyün yaratdığı fəsadlar üzrə proqramlar həyata keçirilir.

- İİÇV/QİÇS və cinsi əlaqə nəticəsində keçən xəstəliklər ilə bağlı əhalidə daha geniş təsəvvür yaratmaq məqsədilə Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə respublikalarının ərazilərində

müvafiq kampaniyalara başlanıb (bax: konkret faktın araşdırılması).

- Azərbaycanda və Gürcüstanda fəaliyyət göstərən qurumlar BTC/CQBK marşrutu boyunca daha bir epidemioloji müayinə prosesinin maliyyələşdirilməsini həyata keçirmişlər. Bu, son on il ərzində həyata keçirilən ikinci hərtərəfli müayinə prosesidir.
- Şirkətimizin Ərzaq məhsullarının və içməli suyun təhlükəsizliyi və keyfiyyəti ilə bağlı irəli sürdüyü təminat proqramı çərçivəsində Azərbaycanda içməli suyun və ərzaq məhsullarının analizi üzrə ixtisaslaşan

bütün laboratoriyaların müstəqil auditi təşkil edilib. Bunun nəticəsində isə yerli laboratoriyalardan biri suyun mikrobioloji və kimyəvi analizini İSO 17025 standartına uyğun aparmaq üçün Azərbaycanda xarici ölkə tərəfindən akkredite edilib.

- Azərbaycanda işə xidmətləri ilə bağlı riskləri idarə etmək və bu sahədə lazımı bacarıqları inkişaf etdirmək məqsədilə BP-dən, tikinti və işə xidmətləri göstərən podratçı şirkətlərdən təxminən 80 nəfər peşəkar mütəxəssisə ərzaq məhsullarının təhlükəsizliyi ilə bağlı təlim keçilib.
- Dənizdə və terminal daxilində

İİÇV/QİÇS

BTC layihəsi çərçivəsində sağlamlıq üzrə maarifləndirmə məsələlərinə verilən diqqətin bir hissəsi olaraq, BP və BTC Ko şirkətləri 2004-cü ildə BTC boru kəmərinin marşrutu boyunca yerləşən Türkiyənin 10 əyalətində İİÇV/QİÇS üzrə maarifləndirmə və profilaktika proqramının həyata keçirilməsinə dəstək göstərməyə razılıq vermişlər. Altı ay sürən hazırlıq işlərindən sonra bu layihənin maarifləndirmə və profilaktika fazasına üç ay vaxt ayrılıb. 2004-cü ilin sonunda bu sahədə işləri davam etdirmək və qiymətləndirmə prosesinə başlamaq üçün əlavə iki ay ayrılıb.

Sözgedən layihə çərçivəsində qarşıya böyük bir məqsəd qoyulub: 20 000 nəfər insan arasında İİÇV/QİÇS ilə bağlı məlumatlılıq səviyyəsini artırmaq və bunun ardınca profilaktik proqramlar həyata keçirmək (həkimlərin təlimi də daxil olmaqla). Əhali arasında məlumatlılıq/profilaktika ilə bağlı əyani təəssürat yaratmaq məqsədilə tamaşa hazırlanmış və bu məqsədlə Türkiyədə məşhur olan televiziya aktyorlarından istifadə edilmişdir. Müzakirələrə şərait yaratmaq üçün böyük və kiçik qruplar arasında interaktiv söhbətlər aparılmışdır.

BTC şirkətinin Türkiyədə yerləşən bütün düşərgə və nasos stansiyalarına səfərlər təşkil edilmiş və boru kəməri boyunca dəhlizin dörd kilometrlik ərazisində məskunlaşan 90 icma ilə görüşlər keçirilmişdir. Maarifləndirmə üzrə sessiyalarda 15 000-dən çox insan iştirak edib. Bunlardan 7 000 nəfəri BTC layihəsində çalışan işçi, 6 000 nəfəri kənd sakini və 1 000 nəfərdən çoxu polis əməkdaşdır. Təlim keçən qrup üç ay ərzində 20 000km məsafə qət edib.

Bu təlimin Faza 1 çərçivəsindəki yekun sessiyası avqust ayının sonunda BTC Ko şirkətinin Ankaradakı baş ofisində gerçəkləşib. İki ay sonra Ceyhan dəniz terminalında 2-ci Fazaya, yeni nəticələrə nəzarət üçün işlərin davam etdirilməsi və qiymətləndirmə prosesinə başlanmışdır. Ümumilikdə bu prosesə boru kəmərinin tikintisinə cəlb olunmuş təxminən 4 000 nəfər işçi qatılıb. Bunun ardınca boru kəməri boyunca dörd ərazidə 250 nəfər həkim üçün İİÇV/QİÇS üzrə iki günlük təlim seminarları keçilib. Bu proqramın yaradılmasında BTC şirkətinin rəhbərliyi ilə yanaşı "Consultants Stars Crescent Assistance" təşkilatı və UNAİDS-in (BMT-nin QİÇS üzrə proqramı) Türkiyə təmsilçiliyinin nümayəndəsi Mehmet Kontaş da iştirak etmişlər. Bu proqram, tamaşa üzərində qurulmuş interaktiv təhsil üsulundan qabaqcıl istifadə üçün Avropa Birliyi Komissiyasının, UNICEF-in və UNAİDS-in mükafatlarına layiq görülüb.

sağlamlığın idarə olunması ilə bağlı bacarıqların aşılınması üçün yerli mütəxəssislər təlim keçirlər (məs., dənizdə tibb mütəxəssisi kimi fəaliyyət göstərmək üçün şəhadətnamə, həyat fəaliyyətini təmin etmək üçün ürək xəstəliklərinin müalicəsi və travmalar üzrə qabaqcıl tibbi bacarıq və qabiliyyətlər, audiometriyanın (əşitmə qabiliyyəti) müayinəsi, Pnevmetriya (ciyərlərin hava tutumunun ölçülməsi), səs-küyə qarşı profilaktika, əl ilə iş görülməsi, işdə stress, radiasiyada mühafizə, ərzaq gigiyenası. Bundan əlavə, altı nəfər mütəxəssis suyalma ilə bağlı

xəstəliklər üzrə Böyük Britaniyada keçirilən tibb kurslarını başa vurmuş və nəticədə, bu sahədə mövcud yerli təlimlər bir daha nəzərdən keçirilir.

Etik davranışın təşviq olunması

Ümumi məlumat BP ardıcıl olaraq yüksək davranış standartlarını müəyyən etmək və bu standartlara nail olmaq üçün qrup daxilində geniş tətbiq olunan qaydalar hazırlayıb. Qrupda çalışan bütün əməkdaşlar yerli qanun və qaydalarla yanaşı bu qaydalara da əməl etməlidir.

Bizim dəyərlərimiz BP-də çalışan hər kəsdən davranış normalarına riayət

etməyi, qanunsuz, qeyri-əxlaqi və qeyri-etik hərəkətlərin yolverilməzliyini və yüksək dərəcədə ləyaqət tələb edir.

BP-nin Bakı ofisi 1992-ci ildə açıldıqdan bəri biz Azərbaycanda həyata keçirdiyimiz biznes fəaliyyətini bu standartlar əsasında qurmağa çalışırıq. Daxili nəzarət və əminlik sistemimizin bir hissəsi olaraq, BB-nün rəhbərliyi etik davranışlar üzrə hazırlanan illik hesabatları BP qrupuna təqdim edir. Bu, bizə imkan verir ki, etik davranış haqqında mövcud problemləri müəyyən edək və müvafiq tədbirlər həyata keçirək. Hədiyyələrin verilməsi, ziyafətlərin təşkil olunması, məlumat brokerliyi və işləri sürətləndirmək məqsədi güdən ödənişlər

2004-cü il üzrə

	Bəli	Bilmirəm	Xeyr
S. Etik məsələlər BP-də qərarların verilməsinə nə dərəcədə təsir göstərir?			
Qrup	55	33	12
Yarımbölmə (Kəşfiyyat və Həsilat)	57	33	10
Azərbaycan Biznes Bölümü	59	32	9
S. Mən işlədiyim yerdə təzyiqlə məruz qalacağımdan qorxmadan BP-nin fəaliyyətində mövcud olan problem barədə məlumat verə bilərəm.			
Qrup	64	22	14
Yarımbölmə (Kəşfiyyat və Həsilat)	69	19	12
Azərbaycan Biznes Bölümü	70	18	12
QS. Əgər mən BP-nin fəaliyyəti ilə bağlı hər hansı problem barədə rəhbərliyə məlumat verə bilməyəcəyimi hiss edərsə, onda "OpenTalk" sistemindən yararlanaram			
Qrup	62	22	17
Yarımbölmə (Kəşfiyyat və Həsilat)	64	21	15
Azərbaycan Biznes Bölümü	69	18	12

kimi məsələlərdə çox aydın siyasət tətbiq olunur (2003-cü ildən etibarən bu sahədə müvafiq qeydiyyat aparılır).

Əməkdaşların rastlaşdıqları hər hansı etik problemləri rəhbəriyə çatdırması və ya bu problemləri "OpenTalk" sistemi (24 saat fəaliyyət göstərən anonim telefon xətti və e-poçt xidməti) vasitəsilə bildirməsi rəğbətlə qarşılır. Şirkətin müəyyən etdiyi siyasətin pozulması ilə bağlı daxil olan bütün məlumatlar məxfi saxlanılır və lazım gəldikdə araşdırılır.

Nüfuzlu "Transparency International" (Beynəlxalq Şəffaflıq) təşkilatı rəylərini öyrənilməsi üzrə apardığı sorğunun nəticəsinə əsasən Azərbaycanda rüşvətxorluğun yüksək həddə çatdığını açıqlayıb. Öz növbəsində Biznes Bölümü fırıldaqçılığın və etik risklərin baş verə biləcəyi sahələri müəyyənləşdirib. Sadalanan hallara əsasən müqavilələrin və təchizatçı şirkətlərin seçilməsi və müqavilələrin icra olunması, iri və kiçik həcmli müqavilələrlə bağlı təchizat proseslərinin idarə olunması sahəsində, habelə işəgötürmə prosedurları və digər inzibati proseslər zamanı rast gəlinir.

İşlərin gedişi BP-nin biznes davranışı ilə bağlı irəli sürdüyü tələblərlə ətraflı tanışlıq məqsədilə 2004-cü il ərzində BP-nin işçiləri, podratçı tərəflərin əməkdaşları və təchizatçı şirkətlərin nümayəndələri ilə görüşlər keçirilib. Ümumilikdə isə 2004-cü ildə məlumatlılığın artırılması ilə bağlı 54 görüş keçirilmiş və bu görüşlərdə 723 nəfər iştirak etmişdir. Müqayisə üçün qeyd edək ki, 2003-cü ildə eyni məsələ ilə bağlı 41 görüş keçirilmiş və bu görüşlərə 460 nəfər qatılmışdı.

Biznes Bölümündə çalışan əməkdaşların biznes etikası üzrə dəyərlər haqqında rəylərini öyrənmək üçün 2004-cü ildə həyata keçirilmiş "Əməkdaşların Rəy Sorğusu" proqramı çərçivəsində üç sual müəyyən edilib. Birinci suala cavab verən əməkdaşların 59%-i BP-də etik məsələlərin qərarların verilməsinə təsir göstərdiyini (ümumilikdə BP qrupu üzrə əməkdaşların 55%-i), ikinci suala cavab verən əməkdaşların 70%-i isə təzyiqlərə məruz qalacaqlarından qorxmadan BP-nin fəaliyyəti ilə bağlı hər hansı problem barədə məlumat verəcəklərini (ümumilikdə BP qrupu üzrə əməkdaşların 64%-i), üçüncü suala cavab verən əməkdaşların 69%-i isə BP-nin fəaliyyəti ilə bağlı hər hansı problem barədə rəhbəriyə məlumat vermə bilməyəcəklərini hiss etdikləri təqdirdə "OpenTalk" sistemindən yararlanacaqlarını bildirmişlər (ümumilikdə BP qrupu üzrə əməkdaşların 62%-i).

Perspektiv BP qrupu 2004-cü il ərzində yeni davranış norması hazırlamışdır. Bu norma çərçivəsində tətbiq olunan qaydalar və verilən məsləhətlər əvvəlkindən daha aydın və müfəssəl şəkildə şərh olunur. Bununla yanaşı, sözügedən norma "Biz nəyə can atırıq" təlimat sənədində (1997) əks olunmuş məlumatı yeniləşdirib. Təfəssilatlı və praktiki yanaşma üsulu olan bu yeni davranış norması onu göstərir ki, BP öz dəyərlərini və birlik mədəniyyətini qrup daxilində daha möhkəm təlqin etmək niyyətindədir.

Yeni davranış normasının biznes tərəfdaşları ilə bağlı bölümündə hədiyyələrin verilməsi və qəbul edilməsi, ziyafət məclislərinə dəvət və belə

məclislərinin keçirilməsi, maraqların toqquşması, rəqabət, kommersiya məhdudiyyətləri, pulların "yuyulması" və təchizatçılarla əməkdaşlıqla bağlı daha ətraflı təlimatlar verilir. Sənədin hökumətlər və əhali ilə bağlı bölməsində isə rüşvət və siyasi fəaliyyət kimi məsələlər əhatə olunur. BP-də siyasi yardımlara (istər nağd vəsait formasında, istərsə də natura ilə) qadağa qoyulması ilə bağlı siyasət sözügedən norma çərçivəsində bir daha vurğulanır. Şirkətin şəxsi mülkiyyəti və maliyyə məsələlərinin düzgün aparılması üzrə bölümündə şirkətə məxsus əmlakdan şəxsi məqsədlər üçün istifadə olunması, şirkətə məxsus informasiyanın ötürülməsi, intellektual mülkiyyət və məlumat, rəqəmsal sistemlər barədə aydın qaydalar öz əksini tapıb.

Yeni müəyyən olunmuş davranış norması 2005-ci ildə BP-nin dünyanın istənilən bölgəsində çalışan hər bir əməkdaşına təqdim olunacaq.

2

BP Azərbaycan və ətraf mühit

- 2.1 Ətraf mühit konteksti
- 2.2 Ekoloji monitorinq və ətraf mühitin monitorinqi
- 2.3 Biomüxtəliflik
- 2.4 Ətraf mühitə sərmayə
- 2.5 İqlim dəyişikliyi, məşəldə yandırma, enerji istehlakı
- 2.6 Mədəni irsin qorunub saxlanması

2.1 Ətraf mühit konteksti

Dünyada enerjiyə global tələbat artmaqdadır. Bu tələbatı ödəmək üçün karbohidrogenlərin ekoloji baxımdan həssas ərazilərdə axtarışı getdikcə geniş miqyas alır. BP həssas və ya qoruyulmuş ərazilərin işlənməsi üçün açıq olub-olmaması barədə qərar qəbul etməyin və bundan sonra onların qorunması məqsədilə hansı tədbirlər görülməsinin hökumətlərin işi olduğuna inanır.

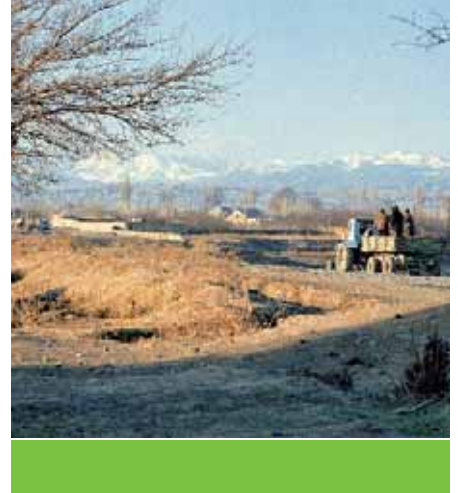
Grup, eyni zamanda yalnız ətraf mühitlə bağlı hər hansı riskləri müvafiq qaydada idarə edə biləcəyi və qüvvədə olan bütün qanun və qaydalara riayət edə biləcəyinə əmin olduğu ərazidə fəaliyyət göstərəcəkdir. Biz dünyanın istənilən yerində BP-yə məxsus hər bir sahənin bütün istismar müddəti ərzində, yəni ilk öncə müəyyən bir ərazidə tədqiqat aparan zaman oradakı sosial və ekoloji məsələlərin öyrənilməsindən başlayaraq obyektləri istismardan çıxarıb həmin ərazinin bərpa edilməsinə qədər məsuliyyətlə fəaliyyət göstərməyə çalışırıq.

2004-cü ildə ekoloji baxımdan həssas sahələrdə işləmək haqqında qərar qəbul olunan zaman BP-dən riskin qiymətləndirilməsi üçün istifadə edilən proses və metodlara daha çox aydınlıq gətirməsi xahiş olunmuşdu. BP tərəfindən işlənmə sahələrinin həssaslığının ilk mərhələlərində necə qiymətləndirildiyini öyrənmək üçün qrup hesabat hazırladı.

Bizim yanaşmanın şəffaflığını və BP-də ardıcıl surətdə həyata keçirilməsini təmin etmək üçün bu tədqiqatın nəticələri 2005-ci il ərzində təhlil olunacaq.

Biz mümkün yeni sahələr qiymətləndirilən zaman layihənin başlanğıcında planlı şəkildə Ətraf Mühitə və Sosial Sahəyə Təsirin Qiymətləndirilməsi (ƏMSSTQ) işlərini həyata keçiririk. Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə 2001-2004-cü illərdə bir sıra ƏMSSTQ-lər həyata keçirilmiş və müxtəlif layihə sahələrində mövcud ekoloji və sosial vəziyyət, ehtimal olunan dizayn, layihələrin tikintisi və istismarı, ətraf mühit və əhaliyə hər hansı potensial mənfi təsirlərin qarşısını almaq və ya onları minimuma endirmək üçün görüləcək tədbirlər təsvir olunmuşdur. ƏMSSTQ sənədlərində müəyyənləşdirilmiş məsələlər layihələrin ekoloji və sosial idarəetmə planlarında, eləcə də əməliyyatlarla bağlı ekoloji və sosial idarəetmə sistemlərində nəzərə alınmışdır. İctimaiyyətin tanış olması üçün AÇG/ŞD/BTC/CQBK layihələri ilə bağlı ƏMSSTQ sənədləri www.caspiandevlopmentandexport.com veb-saytına daxil edilib.

AÇG/ŞD/BTC/CQBK layihələri Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə özəl sektorun inkişafı ilə bağlı ilkin layihələrdir və onlarla bağlı kompleks ƏMSSTQ işləri həyata keçirilib.

2.2 Ekoloji monitoring və ətraf mühitin monitoringi

Qanunlara və öz dəyərlərinə uyğun üzərinə götürdüyü öhdəliyə əsaslanaraq BP-dən fəaliyyətləri ilə bağlı ekoloji monitoringlər həyata keçirmək tələb olunur. Bu da qrupun icra etdiyi işlərin ətraf mühitə təsirlərini anlamasına, həmin təsirləri azaltmasına və aradan qaldırmasına imkan yaradır.

Hər bir sahədə faktiki monitoring həmin sahə üçün seçiyəvi əməliyyatlara əsaslanır. Ancaq bu növ monitoringə enerji generatorundan havaya emissiyalar, torpaqlar və səth suları, çirkab suları, yanacaq və enerji istifadəsi, səs-küy emissiyaları, tullantıların qarşısının alınması, tullantıların toplanması və emalı, tullantıların çeşidlənməsi və saxlanması, təhlükəli tullantıların idarə edilməsi daxil olmaqla tullantıların utilizəsi kimi geniş diapazonlu mövzular da daxil edilməlidir.

Xəzər dənizinin cənubunda 1995-ci ildə kəşfiyyat və hasilat çalışmalarına başlandıqdan bəri ABƏŞ/BP ekoloji monitoring işlərinə əhəmiyyətli dərəcədə sərmayə yatırır. Dənizin dibindəki durumun ilkin vəziyyətinin öyrənilməsi ilə bağlı 1995-2003-cü illər ərzində 14

tədqiqat və qazma işi həyata keçirilib. Bundan sonra dəniz dibinin vəziyyəti ilə əlaqədar səkkiz tədqiqat da daxil olmaqla dənizdə 29 ekoloji tədqiqat işi aparılıb. Prosesə İlkin Neft Layihəsinin başlanması ilə start verilmiş, AÇG dəniz yatağının işlənməsinin 1, 2 və 3-cü Fazalarına və sahiləni mühitdə Səngəçal terminalının Genişləndirilməsi layihəsinə dəstək olaraq davam etdirilmişdir.

Ekoloji monitoring prosesinə müxtəlif təşkilatlar cəlb olunub və bu proses ABƏŞ və Şahdəniz Tədqiqat və Monitoring Qrupunun (TMQ) nəzarət və rəhbərliyi altında həyata keçirilib. Sözügedən TMQ yerli alimlərdən, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi (ETSN), Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA), Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti və onun "Dənizneftqazlayihə" elmi tədqiqat institutunun nümayəndələrindən təşkil olunan qrupdur. TMQ-nun nümayəndələri və dövlət ekologiya təşkilatları hər bir tədqiqat layihəsinin müzakirəsini apararaq təsdiq edir, eləcə də tədqiqatlar haqqında hər bir hesabatla bağlı şərh və tövsiyələrini təqdim edirlər.

BP-nin hazırda kompleks apstrim ekoloji monitoring strategiyası ilə proqramı mövcuddur. Bu strategiyanın əsas məqsədi BP-nin Azərbaycanda ümumi ehtiyaclarına xidmət edən və qrupun Azərbaycanda bütün kəşfiyyat və hasilat layihələrindən irəli gələn qanuni öhdəliklərini və praktiki tələblərini özündə ehtiva edən uzunmüddətli ekoloji monitoring proqramını hazırlamaqdır.

BTC və CQBK layihələri üçün işlərin qaydalara uyğunluğunun monitoringi, o cümlədən ekoloji və sosial məsələlərin idarə olunmasının yaxşılaşdırılması potensialını müəyyənləşdirmək üçün monitoring Ekoloji və Sosial İdarəetmə Sisteminin (ESİS) əsas komponentidir. Layihənin ekoloji və sosial monitoring işlərinin sırasına bunlar daxildir: ekoloji və sosial işlərin qaydalara uyğunluğunun monitoringi (BTC/CQBK, BOTAŞ və podratçılar tərəfindən); Kreditor qrupu adından müstəqil məsləhətçilər tərəfindən ESTP və KTP-nın qaydalara uyğunluğunun monitoringi; tranzit əraziyə malik ölkə hökumətləri tərəfindən tənzimləyici qaydaların monitoringi; Xəzərdə İşlənmələr üzrə Məsləhət Şurası tərəfindən layihənin monitoringi. BTC-nin monitoring və şəffaflıq səviyyəsi bu ölçü və mürəkkəbliyə malik infrastruktur layihəsi üçün misli görünməmiş səviyyə adlandırılıb. (Dünya Bankının rəsmiləri tərəfindən).

Layihə ilə bağlı rüblük ekoloji və sosial hesabatlar BTC layihəsi tərəfindən hazırlanır və layihənin veb-saytına daxil edilir. ABƏŞ-in Xəzər dənizində apardığı monitoring xülasəsi ilə də həmin veb-saytda tanış olmaq olar.

2.3 Biomüxtəliflik

Xülasə Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə geniş ərazilər coğrafi və bioloji baxımdan müxtəlif olmalarına baxmayaraq ekoloji vəziyyətin pisləşməsindən əziyyət çəkir. Buna baxmayaraq, BP-nin regionda həyata keçirdiyi müxtəlif tikinti və işlənmə layihələri də təbii yaşayış mühitinə müdaxilə, səs-küylə korlanma, əvvəllər ucqar hesab olunan əraziyə giriş-çixışın çoxalması və tullantıların utilizəsi ilə bağlı təsirlər vasitəsilə hələ də biomüxtəlifliyə təsir etmək potensialına malikdir.

Məqsədimiz bu birbaşa və dolaylı potensial təsirləri minimuma endirmək üçün dəniz qurğuları və boru kəmərlərinin yüksək biomüxtəlifliyə malik ərazilər və ekoloji baxımdan həssas sahələrdən yan keçməsinə təmin etməkdir. BP, daha geniş mənada, fəaliyyət göstərirdiyi ölkələr və ərazilərdə biomüxtəlifliklə bağlı xüsusi təşəbbüslər həyata keçirmək üçün 2002-ci ildə üzərinə öhdəlik götürüb.

Müxtəlif maraqlı tərəflərlə işləyən Azərbaycan Biznes Bölümü regionda biomüxtəlifliyi gücləndirən və biomüxtəliflik məsələsi haqqında məlumatlılıq səviyyəsini artıran praktik layihələr həyata keçirməyə çalışır.

İşlərin gedişi Kür çayı boyunca Tuqay meşələrinin qorunması və bərpa edilməsinə kömək etmək üçün Azərbaycan BB 2004-cü ildə ilk biomüxtəliflik proqramını həyata keçirməyə başlamışdır. Tuqay meşələri əsasən Orta və Mərkəzi Asiya, o cümlədən Qafqazın quraqlıq rayonlarında çay sahilləri boyunca yerləşir.

Azərbaycanda Tuqay meşəsinin yerləşdiyi əsas ərazinin əksər hissəsi 1920-ci illərdə əkin sahələrinin genişləndirilməsi nəticəsində qırılaraq məhv edilmişdir. Bu gün o vaxt mövcud olmuş meşə sahəsinin 10%-dən də azı qalır.

BB 2004-cü ildə bu meşələrin bərpa edilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi tərəfindən dəstəklənən iki mərhələli bir pilot layihə elan etmişdir. Bu layihənin məqsədinə təbii ehtiyatlardan davamlı istifadə etmək üçün yerli əhaliyə iş imkanı yaratmaq da daxildir. Ekoloji və sosial tədqiqatlar aparmaqla, pilot layihə üçün ərazilər müəyyənləşdirilməklə, fəaliyyət planları işlənilib hazırlanmaqla layihənin hazırlıq mərhələsi yekunlaşdırılmışdır. Layihənin həyata keçirilməsinə 2005-ci ildə başlanacaqdır. Layihənin bütövlükdə yerli şirkətlər və QHT-lər tərəfindən həyata keçirilməsi nəzərdə tutulub.

BTC/CQBK marşrutu boyunca biomüxtəliflik layihələrinin həyata keçirilməsi davam etmişdir. Azərbaycanda tikinti işlərindən öncə fauna və flora ilə bağlı ətraflı tədqiqatlar aparılmışdır. Təxminən 2000 *Iris Acutiloba* (süsən) bitkisi boru kəməri dəhlizindən çıxarılaraq ya yaxınlıqda yenidən əkilmiş, ya da boru kəmərinin inşa olunduğu müddət ərzində təhlükəsiz vəziyyətdə saxlanmaq üçün Mərdəkan *Dendraris*-ə köçürülmüşdür. QİBK üzrə ƏMTQ ilə bağlı öhdəliyimizin bir hissəsi kimi, biz Gürcüstanda nadir növlərin qorunub saxlanması layihəsini də davam etdirmiş və daha geniş ornitoloji tədqiqatın bir hissəsi olaraq Gürcüstanın sahil xətti boyunca sahil quşlarının tədqiqatını aparmışdır.

Azərbaycanda BTC boru kəməri dəhlizinin tikintidən sonra bərpa olunma vəziyyətini öyrənmək üçün elmi cəhətdən əsaslandırılmış monitoring proqramının hazırlanması məqsədilə il ərzində iş görülmüşdür. Quraqlıq yaşayış mühitlərinin idarə olunması sahəsində beynəlxalq aləmdə təcrübə mərkəzi kimi yüksək dəyərləndirilən ABŞ-da yerləşən Səhraların Tədqiqat İnstitutu bu işlərə kömək etmişdir.

BB-nün hadisə idarəetmə sisteminin bir hissəsi kimi, Xəzər regionu üçün bu növ birinci cavab tədbirləri planı olan Canlı Təbiətin Xilasası üçün Cavab Tədbirləri Planı (CTXCT) BP qrupunun mövcud prosedurları əsasında hazırlanıb. Canlı təbiətin xilasası üçün cavab tədbirlərinin uğuru yerli təşkilatlarla əməkdaşlıq və beynəlxalq təcrübədən istifadəyə əsaslanır. BP Azərbaycan 2004-cü il ərzində Azərbaycan təşkilatları ilə müvafiq inteqrasiya və əməkdaşlığı təmin etmək məqsədilə təlim-meşq proqramları həyata keçirib.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, BB-nün biomüxtəlifliklə bağlı diqqəti digər bir məsələyə, Azərbaycan və Gürcüstanda

keçirilmiş biomüxtəliflik üzrə illik müsabiqənin keçirilməsinə yönəlmişdi.

Bizə 2004-cü ildə 28 ərizə təqdim olunmuşdu. Bunların altısı qalib kimi seçildi. Azərbaycanın Quşların Ekologiyası və Qorunması Assosiasiyası təqdim etdiyi Xəzər dənizinin Azərbaycan sahillərində bataqlıq quşlarının növ müxtəlifliyinin qorunması layihəsinə görə 20 000 ABŞ dolları məbləğində birinci mükafatın qalibi oldu. Azərbaycan

Zooloqlar Cəmiyyəti ikinci mükafata layiq görüldü. Cəmiyyət Xəzər dənizinin Abşeron sahilində balıq və zooplankton növləri haqqında məlumatlılıq dərəcəsinin artırılmasını nəzərdə tutan layihəyə görə 5 000 ABŞ dolları mükafatlandırıldı.

Gürcüstanda 2004-cü ildə "Ekologiya və iqtisadiyyat həmhəngdir" mövzusunda 21 layihə təklifi alınmış və iki layihə qalib elan olunmuşdur: Yabancı bitkilərin mühafizəsi cəmiyyətinin "Gürcüstan

florasının iqtisadi baxımdan qiymətli olan çox qədim bitkilərinin konservasiyası" və Zoologiya İnstitutunun "Borjomi-Xaraqauli Milli Parkının kəpənəklərinin (Lepidoptera) biomüxtəlifliyinin öyrənilməsi" layihələri. Bundan başqa, Gürcüstan Təbiət Tədqiqatçıları Cəmiyyəti və Tbilisi Dövlət Universitetinin Ekologiya fakültəsinin təqdim etdikləri iki digər layihəyə də mükafatlar verilib.

Həsənsu çay kəsişməsi

Başlanğıcını Kiçik Qafqaz sıra dağlarından götürən Həsənsu çayı Kür çayına tökülənədək 25km məsafə qət edir. Bu çayda müəyyən mövsümdə axın olur və bu axının yaranmasına səbəb əsasən qarın il ərzində əriməsidir. Normal axın zamanı çayın eni təxminən dörd metr olur, ancaq bu en may ayında 14 metrə qədər arta bilər. Çox maili, çılpaq və kəsilmiş sahillər geniş eroziyaya məruz qalmışdır. Oradakı qaya parçaları genişlənən eroziyaya məruz qalaraq tarazlığını itirmiş və asanlıqla parçalanıb tökülə bilən sahil materiallarına çevrilmişdir.

ƏMSSTQ prosesi ərzində balıq növləri üçün Həsənsu çayının kürütökmə sahəsi kimi əhəmiyyəti müəyyən edilmiş və oktyabr

ayından iyun ayına qədər davam edən kürütökmə mövsümü ərzində çay kəsişməsinin tikintisinə yol verməmək barədə öhdəlik götürülmüşdür. Nəticədə iki boru kəmərinin eyni zamanda tikilməsi üsulu seçilmişdir ki, ekoloji təsirləri azaltmaq və kəmərlərin quraşdırılmasını vaxtında başa çatdırmaq üçün BTC və CQ boru kəmərləri eyni vaxtda çəkilsin. Tikinti ərzində Həsənsu çayının dibi ilə çöküntü axınına çay sahilləri boyunca lil çəpərləri quraşdırılmaqla və axın boyunca geotekstil baryerlər və küləş presləri kimi çöküntü tutucularından istifadə edilməklə nəzarət olunmuşdur.

Xəndək qazılmamışdan və kəmə boruları quraşdırılmamışdan öncə sahə texnika ilə qazılmış və hamarlanmışdır. Təpəlik ərazidə torpağın eroziyaya meyilli olması ilə əlaqədar xeyli miqdarda qazıntı materialının (təxminən 161 300m³) təqribən 80%-i öz əvvəlki yerinə qaytarıla bilməmişdir. Buna görə də artıq material sıxlaşdırılmış və ehtiyatla kəmə dəhlizinin yaxınlığındakı dərin çalalara doldurulmuşdur.

Kəmə boruları çəkildikdən və xəndək yenidən doldurulduqdan sonra bu ərazilərin profilənməsi və konturlanması yer profilinin ətraf topoqrafiya ilə qovuşmasını təmin etmişdir. Bitki örtüyü yenidən yaranana qədər torpağı sabitləşdirmək üçün çox maili yamacların üstünə və çay kanalına eroziyaya qarşı örtük döşənmişdir. 2005-ci ilin əvvəlində çay sahillərinin və yan yamacların bioloji bərpası və həmin əraziyə yerli növlərlə müvafiq qaydada qarışdırılmış bitki toxumlarının yenidən səpilməsi işləri başlanmışdır. Bu işlərin bir neçə aydan sonra tamamlanacağı gözlənilir.

2.4 Ətraf mühitə sərmayə

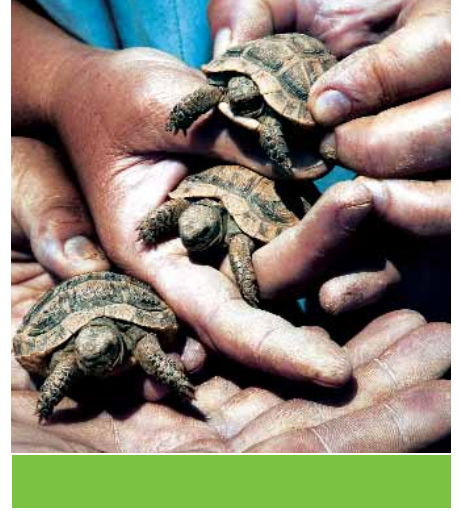
BTC/CQBK layihəsinin Ekoloji Sərmayə Proqramının (ESP) Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə həyata keçirilməsi gözlənilməyindən daha çox vaxt aparmışdır. Ancaq 2004-cü ilin sonuna qədər öncə seçilmiş 31 bərpa və ESP layihəsinin 19-nun həyata keçirilməsi davam etmiş, yeddisi müəyyənləşdirmə mərhələsinə çatmış, beşi isə planlaşdırma mərhələsində olmuşdur.

Layihələrin altısı beynəlxalq xarakterli, beşi Azərbaycana, doqquzu Gürcüstana, on biri isə Türkiyəyə aid olmuşdur. BTC/CQBK layihəsi üç ölkə üçün nəzərdə tutulmuş ESP üçün ümumilikdə 9 milyon ABŞ dolları məbləğində büdcə ayırmışdır.

Azərbaycanda 2004-cü ilin sonuna qədər üç layihə həyata keçirilmə mərhələsinə gəlib çatmışdı. Bunlar nəzərdə tutulmuş Qobustan Milli Parkı üçün strateji idarəetmə planının yaradılması; Səngəçal terminalında Aralıq dənizi tısbağa populyasiyasının qorunub saxlanması (AÇG və Şahdeniz layihələri ilə birgə layihə); biomüxtəlifliyin qorunması üçün BTC/CQ boru kəmərlərinin təsirinə məruz qalan icmalarda yerli səviyyəli layihələri idi (məs: ölkənin ağac ehtiyatları ilə bağlı təhlükəni azaltmaq üçün ağacların ekilməsi və sadə bioqaz enerjisindən istifadə layihələri). Bundan başqa, həyata keçirilməsi 2005-ci ilə planlaşdırılmış Kür çayının subasar hissəsində Tuqay meşəsi üçün təbii mühitin qorunması və bərpa olunmasının hazırlıq mərhələsini də başa çatdırmışdır.

Gürcüstanda 2004-cü ilin sonunda həyata keçirilmə mərhələsinə qədəm qoymuş layihələrin sırasına BTC/CQBK dəhlizində nadir bitki populyasiyalarının qorunub saxlanması üçün nadir flora növlərinin qorunması, qara kəkliyin monitorinqi və məlumatların toplanması, Trialeti zonasında qonur ayı populyasiyasının tədqiqatı, Borjomu-Xaraqauli Milli Parkına bitişik sahələrdə heyvandarlıq təsərrüfatı qaydalarının təkmilləşdirilməsi üçün Ekoloji Cəhətdən Sağlam Heyvandarlıq layihəsi və Borjomi, Axaltsixi, Adigeni rayonlarında və Borjomi-Xaraqauli Milli Parkının yaxınlığında seçilmiş kəndlərdə ekoloji təhsil proqramları daxil idi.

Türkiyədə BTC ESP iki mərhələdə həyata keçirilir. 2004-cü ilin sonuna qədər bir sıra layihələr, o cümlədən Əhəmiyyətli Quş Əraziləri və Əhəmiyyətli Bitki Əraziləri layihələri, ölkənin qara kəklik populyasiyasının, İskəndərün Körfəzində Aralıq dənizi ağqarın suitilərinin məskəni ilə bağlı çöl və Ceyhan terminalı yaxınlığında dəniz tısbağaları populyasiyasının tədqiqatları həyata keçirilmə mərhələsində olmuşdur. Əzrum bataqlıqlarının konservasiya zonası üçün idarəetmə planının tərtibinə, Yumurtalıq və Sivas bataqlıqlarında təbii ehtiyatların davamlı istifadəsi haqqında məlumatlılıq dərəcəsini artırmaq məqsədilə ilin sonunda layihələr həyata keçirilməyə başlanmışdır.

2.5 İqlim dəyişikliyi, məşəldə yandırma, enerji istehlakı

Xülasə İstixana qazları (İXQ) – o cümlədən su buxarı, karbon qazı və metan Yer atmosferində təbii şəkildə mövcuddur. Onlar dünyanın yer səthi tərəfindən buraxılan uzun dalğalı infraqırmızı şüaları udan izolyasiya materiallarıdır. İXQ olmasaydı, dünyada 33°C soyuq olardı. Bu mənada İXQ-lar həyat əhəmiyyətli qazlardır. İXQ ilə bağlı məsələ onların atmosferdə mövcud olması ilə deyil, hansı konsentrasiyalarda yaranması ilə əlaqədardır.

Bu qazların konsentrasiyası artdığına görə yer səthinin temperaturu da artır və bu da “qlobal istiləşmə” kimi məlum iqlim dəyişikliyinə yol açır. Faydalı qazıntı yanacaqlarının antropogen təsir altında alışıması nəticəsində yaranan İXQ əlavə İXQ (karbon qazı və metan emissiyaları) əmələ gətirir və bu qaz da iqlim dəyişməsinin baş verməsinə kömək edə bilər.

BP qrupu 2001-ci ilin sonunda atmosfərə İXQ tullantılarının səviyyəsini 1990-cı ildəki nisbətən 10% azaltmaq məqsədinə nail olub. Şirkətin iddialı inkişaf planlarına baxmayaraq, qrupun 2002-ci ildə müəyyənləşdirdiyi yeni məqsədi

atmosfərə İXQ emissiyalarını 2012-ci ilə qədər eyni səviyyədə saxlamaqdır.

Yerli kontekst Azərbaycan və Gürcüstan müstəqillik əldə etdikdən sonrakı on il ərzində daxili enerji təchizatı ilə bağlı xroniki problemlərlə üzləşib. Azərbaycanda məişət qazının hasilat həcmi azalmaqda davam etmiş və son illər ərzində təxmini tələbatın yarısından da az olmuşdur. Enerjiyə tələbat elektrik enerjisi istehsal edən sistemin həddindən çox yüklənməsinə səbəb olmuş və bu sahəyə yeni sərmayələr qoyulmamışdır. Nəticədə kəndlər və kiçik şəhərlər üçün enerji təchizatına məhdudiyətlər qoyulmuşdur ki, onlar qaz və enerji təchizatında tətbiq olunan fasilələr və kəsilmələrdən əzab çəkirlər. Gürcüstanda da vəziyyət Azərbaycandakına çox oxşardır.

Həm yeni və etibarlı enerji mənbələrindən istifadə edilməsinin iqtisadi və sosial inkişafın təməli olduğu çox yaxşı dərk edilir. Bundan başqa, Xəzər regionu enerji ehtiyatları ilə boldur. Ancaq müvafiq infrastruktur, texnologiya, kapital və

xidmətlərin olmaması bu ehtiyatların işlənməsini çox ləngidib.

AÇG və ŞD yataqlarının işlənməsi nəticəsində bu layihələrdən hasil olunan artıq qazın hazırda (Azərbaycan və Gürcüstanda) “mazut” dan (təbii qazla müqayisədə daha az səmərəli və ətraf mühiti daha çox çirkəndirən ağır yanacaq) çox asılı olan sahil enerji obyektlərində istifadəsi planlaşdırılır. ABƏŞ və ARDNŞ AÇG layihəsi çərçivəsində hasil edilən qazın müqəddərətini “Qaz Təhvil Protokolu”u əsasında razılaşdırıb, ŞD layihəsi isə qazı BTC boru kəməri keçən hər üç tranzit ölkədə mövcud qaz təchizatına əlavə edəcək.

“Qaz Təhvil Protokolu”nun faydaları ilə birlikdə biz *BP Azərbaycanın 2003-cü il üzrə Davamlı İnkişaf Hesabatında* təsvir olunmuş İXQ-ların minimuma endirilməsi ilə bağlı bir sıra layihələri (Çıraq-1 platformasında qazın məşəldə fasiləsiz yandırılmasının azaldılması, neft hasilatının yaxşılaşdırılması üçün qazın AÇG Faza 1 dəniz kollektoruna vurulması və sahilə məşəldə yandırılan qazın tutulması daxil olmaqla) həyata keçiririk.

İXQ emissiyalarının azaldılması ilə bağlı bu layihələr 2005-2006-cı illər ərzində yerinə yetiriləcək və 2010-cu ilə qədər hər üç ölkədə əhəmiyyətli dərəcədə artacağı proqnozlaşdırılan istixana qaz emissiyalarına nəzarət etmək üçün Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyənin BMT-nin İqlim Dəyişikliyi haqqında Konvensiyası çərçivəsində həyata keçirdiyi işlərə kömək edəcəkdir.

İşlərin gedişi Azərbaycan BB-də bizim əməliyyatlarımızla bağlı bütün İXQ emissiya mənbələrinə nəzarət edilir. 2003-cü ildə olduğu kimi, 2004-cü ildə də İXQ

2003-2004-cü illər üzrə Azərbaycan BB-nün İXQ ilə bağlı planlaşdırılmış və faktiki icra göstəricilərinin xülasəsi

Mt (ümumi)	2003	2004	2004
	Faktiki	Plan üzrə	Faktiki
İlkin Neft Layihəsi, cəmi	985	966	1 061
Şahdəniz öncəqazma proqramı	10	12	7
Azəri əməliyyatları	0	67	0
Azəri öncəqazma proqramı	15	21	9
BTC	0	0	0
CQBK	0	0	0
Kəşfiyyat	0	0	0
Azərbaycan BB üzrə cəmi	1 010	1 066	1 077

emissiyaları ilə bağlı əsas mənbələr Səngəçal terminalı və Çıraq-1 platformasındakı qaz sahilində və dənizdə, Çıraq-1 platformasında enerji istehsal etmək üçün karbohidrogenlər isə dənizdə yandırılıb.

Azərbaycan BB-nün İXQ emissiyalarının 2004-cü ildəki ümumi həcmi 2003-cü ildəkindən 7% və bizim İXQ ilə bağlı daxili planımızdan yalnız 1% artıq olub. Buna isə dənizdə karbohidrogen hasilat tempinin əvvəlcə gözlənilməyindən daha yüksək olması (2004-cü ildə planlaşdırılmış 125 000 barel/gün ilə müqayisədə 132 200 barel/gün) və məşəldə yandırılan səmt qazının daha çox olması səbəbidir.

Qazın məşəldə yandırılması 2004-cü ildə Çıraq-1 platformasında və Səngəçal

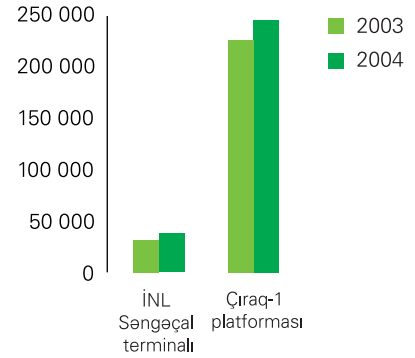
terminalındakı İlkin Neft emal qurğusunda məşəldə yandırılan qazın miqdarı təxminən 10% artaraq 283 953 tona çatıb.

Yeni dəniz platformaları istismara verildiyinə (və nəticədə karbohidrogen hasilat templəri artdığına) görə qazın məşəldə yandırılması nəticəsində İXQ emissiyalarının 2005-ci ildə artmaqda davam edəcəyi gözlənilir.

Enerji istehlakı 2004-cü ildə Azərbaycan BB 58 329 ton yanacaq qazı və 25 942 ton dizel yanacağı istehlak edib. İstifadə edilmiş bütün yanacaq qazı Çıraq-1 platforması və Səngəçal terminalında İlkin Neft Layihəsi hesabına yazılıb.

İXQ qazlarına əlavə olaraq faydalı qazıntı yanacaqlarının yandırılması da yerli

2004-cü ildə məşəldə yandırılmış qaz üzrə göstəricilərin xülasəsi, tonla

havanın keyfiyyətinə təsir göstərə bilən azot, kükürd oksidlərinin, dəm qazının və bərk hissəciklərin yaranmasına səbəb olur. Cədvəl 2 göstərir ki, bu emissiyaların miqdarı 2003-2004-cü illər ərzində olan emissiyaların miqdarı ilə eynidir, ancaq 39% azaldılmış SOx emissiyaları istisna təşkil edir.

Perspektiv Mərkəzi Azəri və Səngəçal terminalının genişləndirilməsi layihəsinə, BTC neft kəmərinin istismara veriləcəyi və işlək vəziyyətdə olacağı ilə bağlı Azərbaycan BB-nün planına uyğun şəkildə İXQ emissiyalarının 2005-ci ildə 2004-cü ildə müqayisədə ikiqat artacağı gözlənilir. 2006-cı ildə Çıraq-1 platformasında məşəldə yandırılacaq qazın miqdarının əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması planlaşdırılır. Çünki qaz Çıraq-1 platformasından Azərbaycanın yeni infrastrukturunu olan Kompresor və Suvurma Platformasına (KSP) nəql olunacaq və Səngəçal terminalında müxtəlif dəyişikliklər ediləcək. Ümumiyyətlə, 2006-cı ildən Çıraq-1 platformasında məşəldə yandırılan qazın miqdarının nisbətən azaldılacağı gözlənilir.

Cədvəl 1. Azərbaycan BB obyektləri üzrə məşəldə yandırma ilə bağlı göstəricilərin xülasəsi

İcra Bölmələri	2003-cü il tonla	2004-cü il tonla
İNL Səngəçal terminalı	31 792	37 908
Çıraq 1	226 392	246 045
AÇG öncəqazma	0	0
İxrac	0	0
Şahdəniz öncəqazma	0	0
Kəşfiyyat	0	0
Azərbaycan BB üzrə cəmi	258 184	283 953

Cədvəl 2. 2003-2004-cü illərdə yaranmış azot, kükürd oksidləri və havanın keyfiyyəti ilə bağlı digər emissiyalar

Emisyyalar, tonla	2003	2004
Kükürd oksidləri (SOx)	161	98
Azot oksidləri (NOx)	2 273	2 210
Dəm qazı (CO)	2 250	2 322
Bərk hissəciklər (Pm10)	61	57

2.6 Mədəni irsin qorunub saxlanması

BTC/CQ boru kəmərlərinin təsirinə məruz qalan regionların zəngin mədəni irsinin qorunması layihələrinin başlanğıcından prioritet məsələ olub. Bu məqsəd üçün 5 milyon ABŞ dollarından çox vəsait ayrılmış, tam iş günü ərzində fəaliyyət göstərən nəzarətçilər işə götürülmüş, arxeoloji maraq doğuran hər bir detalın tədqiqini təmin etmək üçün idarəetmə prosesləri tətbiq olunmuş və zəruri hallarda arxeoloji qazıntılar aparılmışdır.

Hətta tikinti işləri başlanmamışdan öncə BTC/CQBK marşrutunun 100-dən çox yerdə dəyişdirilməsini də bir nəticə olaraq dəyərləndiririk. Digər bir nəticə isə potensial irs marağı doğuran və əvvəlcədən məlum olmayan təxminən 300 sahənin müəyyənləşdirilməsi və sonra onların ən azı 60-nın tammıqyaslı qiymətləndirilməsindən ibarət olmuşdur. Çoxlu yeni arxeoloji tapıntı qeydə alınmışdır.

Azərbaycanda maraq doğuran və ilk öncə müəyyənləşdirilmiş 70 potensial sahə, 51 arxeoloji sahə və 200 tarixi

abidə müəyyənləşdirilmiş və onların da böyük əksəriyyəti boru kəməri dəhlizindən kənarda qalmışdır. Gürcüstanda boru kəməri zolağında təxminən 100 potensial sahə, Türkiyədə isə çöl tədqiqatları nəticəsində maraq doğuran 179 potensial sahə aşkar edilib.

Boru kəməri marşrutunun xüsusilə həssas sahələri kəşib keçdiyi məntəqələrdə, məsələn, Borjomi Milli Parkının, Ərzurum düzənliyinin, Posof, Ktsia Tabatskuri qoruğunun və ya Qobustan mədəniyyət qoruğunun yaxınlığındakı ərəzilərdə təbii və mədəni landşaftın mühafizə edilməsi və qorunub saxlanması məqsədilə xüsusi tədbirlər görülmüş və bu məqsədlə layihələr hazırlanmışdır.

Hər üç ölkədə 2004-cü ildə bir sıra sahələrdə BTC boru kəməri üçün xəndək qazılmamışdan öncə arxeoloji qazıntı işləri davam edib. Məsələn, 2003-2004-cü illər ərzində yalnız BTC boru kəməri marşrutunun Türkiyə hissəsində arxeoloji abidələrin xilas edilməsi üçün 16 arxeoloji qazıntı işi həyata keçirilib.

2004-cü ilin ortasında kəməri dəhlizində torpağın üst qatı əsaslı şəkildə qazılıb çıxarıldıqdan və xəndəklərin qazılması ilə bağlı çalışmalar tamamlandıqdan sonra əsas diqqət aşkar edilmiş arxeoloji tapıntıların qorunub saxlanması və öyrənilməsinə yönəldi. BTC/CQBK layihələrinin maliyyə dəstəyi ilə Bakı şəhərində noyabr ayında Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunda mühafizələr üçün on seminar keçirilib. Seminarların məqsədi qazıntı zamanı aşkar edilmiş tapıntı ilə işləyən insanların bacarıq və qabiliyyətlərinin artırılması üçün əsaslı təlim keçmək idi. Seminarlarda əhatə olunan mövzular eşyaların daşınması, təmizlənməsi, sənədləşdirilməsi və saxlanılmasından tutmuş ətraf mühitə nəzarət, çirklənmə və ziyanvericilərlə mübarizəyə qədər müxtəlif məsələlərlə bağlı idi. Proqram üçün kompüter və rəqəmli fotoaparatlar kimi avadanlıqlar alındı. Seminarlarda təxminən 50 nəfər iştirak etmişdir.

BP regionun tarixi haqqında məlumatlılıq səviyyəsini artırmaq, BTC boru kəməri marşrutu boyunca tapılmış daha çox maddi mədəniyyət qalıqlarının müvafiq qaydada nümayiş etdirilməsinə və onlarla bağlı daha dolğun şərhlər verilməsinə imkan yaratmaq məqsədilə növbəti ay ərzində Türkiyədə regional muzeylərdə bacarıqların yaradılması layihəsinə maliyyə vəsaitlərini təsdiq edib.

BTC/CQBK-nin tikinti mərhələsi ərzində aşkar edilmiş çoxlu tapıntılar tədqiq edilmək üçün alimlərə təqdim olunub. 2004-cü ilin iyun-avqust ayları arasında Qıraq Kəsəməndə aparılmış arxeoloji qazıntılar yaş əramızın 900-cü

iline gedib çıxan orta əsrlərə aid ilk yaşayış məskəni aşkar etmişdir. Məişət binalarının döşəmələri və divarları sözügedən dövrə aid çoxlu saxsı qablarla birlikdə aşkarlanıb. Bu tapıntılar Bakı şəhərində yerləşən Arxeologiya və

Etnoqrafiya İnstitutuna təhvil verilib. Bu qalıqlardan yuxarıdakı qatda Orta əsrlərdən sonrakı dövrə aid bir qəbiristanlıq da aşkar edilib. Burada 26 qəbir aşkar olunmuş və həmin qəbirlər ehtiyatla bu yerin cənubundakı böyük qəbiristanlığa

köçürülmüşdür. Qəbirlərdən çıxarılmış insan qalıqlarının yenidən dəfni bütün İslam ayin və adətlərinə, o cümlədən Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutunun prosedurlarına uyğun şəkildə həyata keçirilmişdir.

Muzeyin əsaslı təmiri

BTC/CQBK şirkətinin arxeoloji qrupu 2003-cü il ərzində Goranboy rayonunun Borsunlu ərazisində arxeoloji qazıntı işləri aparmış və min illərlə tarixi olan xeyli maraqlı maddi-mədəniyyət qalıqları (məs: 5 yarpaq formasında ox başlıqları, bürünc xəncər, saxsı qablar, mürəkkəb bürünc yarpaq və muncuq boyunbağı) aşkar edib. Bu tapıntılar analiz edilmək üçün Bakı şəhərindəki Azərbaycan Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutuna gətirilib. Son nəticədə bu tapıntıların çoxu Goranboya qaytarılacaq ki, rayon əhalisi üçün keçmişin tarixi irsi itirilməsin.

Bu planda əsas amil Goranboy rayonunda yerli muzeyin

vəziyyəti ilə bağlı olub. Hər hansı maddi mədəniyyət qalıqları sərgilənməməsindən öncə obyektin modernləşdirilməsi zərurəti ortaya çıxdı. BTC/CQBK layihəsi 2004-cü il ərzində muzeyin əsaslı təmirini maliyyələşdirdi. Görülməli işlərin sırasına sərgi sahəsinin artırılması və BTC/CQBK arxeoloji qrupu tərəfindən tapılmış maddi-mədəniyyət qalıqları üçün xüsusi yerin yaradılması daxil idi. Bundan başqa, mövcud eksponatların təkmilləşdirilmiş qorunma sistemi təşkil olundu, yığılıb saxlanılan materialın nümayişi məqsədilə yer formalaşdırıldı və muzeyin təhsil sahəsindəki rolunun artırılmasına imkan yaratmaq üçün zəruri dəyişikliklər edildi.

Hazırda Goranboydakı muzey ildə təxminən 7 000 ziyarətçi qəbul edir ki, bu sıraya məktəbli qruplar da daxildir. Muzeyin 2004-cü ilin sonunda modernləşdirilməsi başa çatdıqdan sonra daha çox ziyarətçi qəbul edə biləcəyi gözlənilir. Bu da muzeyə əlavə gəlir gətirəcək və bundan muzeyə davamlı texniki xidmət göstərilməsi, o cümlədən əməkdaşların əmək haqlarının ödənilməsi üçün istifadə oluna bilər. Goranboy muzeyinin direktoru Müşfiq Qurbanovun sözlərinə görə "...Estetik və tarixi baxımdan muzeydə yüksək əhəmiyyətə malik eksponatlar toplanıb ki, bu da rayonumuzun qədim tarixindən xəbər verir. Goranboy sakinləri bu eksponatları onlara töhfə verən şəxsləri həmişə hörmətlə xatırlayacaq və qiymətləndirəcəklər."

3

BP Azərbaycan – cəmiyyətdə

- 3.1 Ölkə konteksti
- 3.2 Sosial göstəricilər
- 3.3 İctimai sərmayə
- 3.4 Sahibkarlığın inkişafı
- 3.5 Yaxşı idarəetmə
- 3.6 Regional davamlı inkişaf

3.1 Ölkə konteksti

XX əsrin başlanğıcında neft hasilatı üzrə öncül ölkə olan Azərbaycan 2004-cü ilədək yenidən dünyanın ən başlıca neft və qaz hasil edən ölkələri sırasına qoşulmağa hazır idi. 2005-ci ildə dənizdə yerləşən AÇG yataqlarından hasilat artdıqca və neft BTC boru kəməri ilə dünya bazarlarına nəql edilməyə başladıqdan sonra Azərbaycana böyük həcmdə yeni gəlir axını gəlməyə başlayacaq. Həmin vəsaitlərin necə sərf olunacağı 15 ildən az müddət ərzində müstəqil olan ölkə üçün çox mürəkkəb məsələdir.

Son illər ərzində Azərbaycan iqtisadiyyatının liberallaşdırılması, sabitləşdirilməsi və özəlləşdirmə istiqamətində bir sıra addımlar atılıb. Struktur, maliyyə və müəssisələrə yönəlmiş islahatlar həyata keçirilmiş və ölkədə idarəetmə və şəffaflıq standartları yaxşılaşdırılmışdır. Hökumətin 2004-cü ildə Mədən Sənayesində Şəffaflıq Təşəbbüsünün (MSŞT) həyata

keçirilməsinə başlamaq haqqında üzərinə götürdüyü öhdəlik xüsusi olaraq diqqətəlayiqdir.

Buna baxmayaraq, hələ çox işlər görülməlidir. Bu gün plüralizm və məsuliyyəti artırmaq, korrupsiyanı azaltmaq, əsas institusional infrastrukturda islahatlar aparmaq və iqtisadiyyatı hərtərəfli inkişaf etdirmək potensialı mövcud olan Azərbaycan yolayrıcındadır. BP-nin Azərbaycanda baş təmsilçi prezidenti Deyvid Vudvord 2004-cü ilin iyun ayındakı çıxışında Azərbaycanın uğurlu bir bazar iqtisadiyyatı yaratması üçün həyata keçirməli olduğu bəzi dəyişikliklərdən söz açdı. Həmin dəyişikliklərə xərclərə və inflyasiyaya nəzarət, xarici investisiyaların yeni mənbələrinin axtarılması, ictimai infrastrukturda daha çox investisiya qoyuluşu, eləcə də bank və məhkəmə sistemlərində islahatların həyata keçirilməsi daxildir.

Azərbaycanın neft və qaz sənayesi ilə bağlı hazırkı reallıqları ümidverici biznes mühitini təşkil edir. Bəzi nailiyyətlər Azərbaycan BB-ni ruhlandırılmışdır. Ancaq təşkilat gördüyü işlər nəticəsində yaratdığı gəlirlərin ədalətli şəkildə, sabit, davamlı və tərəqqiyə yol açacaq tərzdə mənfəət gətirməyə başlayanadək çox uzun bir yol qət edilməli olduğunu vurğulayır.

Tərəfdaşlarımızla birlikdə çalışan BP, Azərbaycan hökuməti və xalqına ölkənin inkişaf potensialını gerçəkləşdirməkdə kömək etmək öhdəliyinə sadıq qalır. Bizim söylərimiz üç sahə üzərində cəmləşib – şəffaflıq və gəlirlərin idarə olunması, iqtisadiyyatda daha güclü özəl sektorun yaradılması və enerji ehtiyatlarından istifadə imkanlarının yaxşılaşdırılması.

İşlərin gedişi Ötən il BB-nin Azərbaycanda şəffaflığın təşviq olunması, yerli bacarıqların yaradılması və gəlirlərin idarə olunmasının yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş fəaliyyətində bir sıra mühüm irəliləyişlər müşahidə edilib:

- BP və onun BTC/CQBK üzrə tərəfdaşları 2004-cü ilin sentyabr ayında "Milli QHT-lərin bilik-bacarıqlarının inkişaf layihəsi"nin başlanmasını elan etdilər. Bu, Azərbaycandakı Beynəlxalq Xilas Komitəsinin rəhbərliyi altında həyata keçirilən birillik proqramdır. Onun tərəfdaşları beş milli QHT olacaq. Məqsəd ictimai əsaslı inkişaf layihələrini idarə etmək və həyata keçirmək üçün həmin təşkilatların bacarıqlarını artırmaqdan ibarətdir.
- Biz, BP layihələri üzrə işlərə,

Azərbaycan ilk baxışda

Əhali (2004-cü ilin yanvar ayına olan məlumat): 8,27 milyon
 Əhalinin artımı: ildə 0,7% (2003-cü il)
 Ərazi: 86 600 kv km
 Adambaşına ÜDM: 880 dollar (2004-cü il)
 İllik real ÜDM artımı: 12% (2003-cü il)
 Orta uzunömürlülük: 73,3 il
 Körpələrin ölüm faizi: diri doğulmuş hər 1 000 körpəyə 76 ölüm
 Uşaqların keyfiyyətsiz qidalanması: yaşı 5-dən az olan uşaqların 17%-i
 Yoxsulluq: əhalinin 50%-i yoxsulluq həddindən aşağıdır (2003-cü il)
 Məktəbli kontingenti: ibtidai təhsilə cəlb olunanların ümumi sayının 80%-i
 Adambaşına enerji ehtiyatlarından istifadə: 1 779 kVt

Mənbələr: BMTİP İnsan İnkişafı haqqında Hesabatı 2003-cü il və Dünya Bankı Qrupu 2004-cü il.

məsələn, BP/BTC/CQBK layihələrinin Açıq Cəmiyyət İnstitutu ilə birlikdə QHT monitorinqinə marağ göstərən yerli qeyri-hökumət təşkilatları ilə sorğu və dialoqları dəstəkləmişik.

- Boru kəmərlərinin Azərbaycan hissəsi boyunca fəaliyyət göstərən polis, bələdiyyə işçiləri və QHT-lər üçün Mülki Maarifləndirmə Proqramını davam etdirmək üçün BTC/CQBK layihələrinin əməliyyatçısı olan BP öz tərəfdaşları adından qrantlar ayırıb. 2004-cü ilin sonuna qədər əlliyyə yaxın seminar keçirilib.
- Azərbaycanda 100-dən çox kənd və 1 768 km uzunluqda BTC/CQ boru kəməri marşrutunun yaxınlığındakı 500 qəsəbənin əksəriyyəti ictimai sərmayə proqramlarına cəlb olunub.
- BP və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası (BMK – Dünya Bankı Qrupunun özəl sektor üzrə bölməsi) kiçik və orta müəssisələrin inkişaf etdirilməsi üçün 2004-cü ilin iyun ayından etibarən 12 ay müddətində texniki yardım göstərilməsi məqsədilə Azərbaycan Bank Təlimi Mərkəzi ilə birlikdə yeni bir təşəbbüs irəli sürüb.
- BP-nin ABƏŞ/BTC/ŞD/CQBK layihələrindəki tərəfdaşları adından təsis etdiyi Bakı Biznes Mərkəzi yerli biznes bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə mühüm töhfələr vermiş şəxslər üçün ildə iki dəfə Yerli Resurslar Mükafatı müsabiqəsi həyata keçirir .

- BP yerli icmalarla əlaqələrin genişləndirilməsi üçün tərəfdaşlarımız adından Gürcüstanın Borjomi ərazisində, eləcə də Bakı yaxınlığında yerləşən Zığ və ATA istehsalat meydançalarında əlavə informasiya mərkəzləri açıb.
- Layihənin gedişi və yerli problemlərin həllinə təsiri ilə bağlı informasiya mübadiləsi aparmaq məqsədilə BTC/CQBK boru kəməri boyunca və Səngəçal terminalı ətrafında yerləşən icmalarla rəsmi və qeyri-rəsmi görüşlər keçirilib.
- BP əməliyyatçı olaraq, Kreditorlar üçün BTC layihəsinin ekoloji və sosial amilləri barədə rüblük, habelə AÇG layihəsi üzrə yarımillik hesabatlar hazırlayaraq nəşr etmiş və geniş dairədə yaymışdır.
- 2004-cü ildə BP Azərbaycanın 2003-cü ili əhatə edən Davamlı İnkişaf haqqında ilk hesabatı tərtib edilmiş, yazılmış, çap edilmiş və yayılmışdır.
- Biz Azərbaycanın yüksək vəzifəli hökumət rəsmiləri üçün gəlirlərin idarə olunması üzrə ikinci yüksək səviyyəli seminarın keçirilməsinə sponsorluq etmişik.
- Azərbaycan hökuməti, xarici və yerli neft şirkətləri, eləcə də qeyri-hökumət təşkilatları koalisiyası arasında 24 noyabr 2004-cü ildə MSŞT üzrə Anlaşma Memorandumu imzalanıb.

3.2 Sosial göstəricilər

Kontekst Azərbaycan BB-nün sosial fəaliyyət sahəsindəki göstəriciləri genişmiqyaslı və çoxşaxəlidir. Bu göstəricilər hər il sosial, ictimai və ekoloji sərmayələr, yerli iqtisadi inkişafın dəstəklənməsi, bacarıqların yaradılması və sponsorluq fəaliyyətindən ibarət olur. Sözügedən işlər tərəfdaşlıq konsepsiyası üzərində qurulmuş və “özlərinə kömək etmək üçün digərlərinə kömək etmək” məzmunlu əlaqələndirici bir əsasa malikdir. Bu, bizim təşəbbüslərimizi qarşılıqlı surətdə əlaqələndirir və onlara məntiqi ardıcılıq gətirir.

Bizim yanaşmamız faktiki olaraq üç sütuna əsaslanır:

- İctimai sərmayələr. Bu, əsasən fəaliyyət göstərdiyimiz yerlərdə yerli icmaların səfərbərliyini və onlara yardım göstərməyi şərtləndirən müxtəlif layihələrə dəstəyi nəzərdə tutur. Təşəbbüslər gəlirlərin yaradılması, kəndlərin və kənd təsərrüfatının inkişafı, infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və bərpası, təhsil kimi mövzuları əhatə edir.

- Yerli müəssisələrə dəstək. Bu, kiçik və orta müəssisələrin inkişafını, yerli bacarıqların yaradılmasının dəstəklənməsini, biznes təlim və tədrisini, ümumilikdə BB üçün yerli resurslarla bağlı aydın hədəflərin müəyyən edilməsini əhatə edir.
- Yaxşı idarəetmə. Bu, Azərbaycan və Gürcüstanda vətəndaş cəmiyyətinin inkişafında iştirakımızı, fəaliyyətimizi, Azərbaycan hökumətinə verdiyimiz dəstəyi, şəffaflığın təmin edilməsi, eləcə də özümüz və podratçılarımız tərəfindən yüksək səviyyəli etik davranış standartlarının müəyyən edilməsini əhatə edir.

İşlərin gedişi 2004-cü ildə Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə BTC/CQBK tikinti layihələri irəlilədikcə hər üç ölkədə sosial xərclərə ayırdığımız vəsait 414% artaraq 34,25 milyon dollar təşkil edib.

2004-cü ildə BP-də kateqoriya və xalis xərclər üzrə vəsaitlərin 88,6%-i icmaların inkişaf etdirilməsinə, 5,7%-i maarifləndirmə və yerli bacarıqların inkişafına, 1,8%-i ekoloji layihələrə, 1%-i

incəsənət və mədəniyyətə, 2,9%-i digər işlərə ayrılıb.

2004-cü ilin oktyabr ayında Gürcüstan hökuməti ilə əvvəlki öhdəliklər əsasında iki müqavilə imzalandı. Təhlükəsizlik haqqında protokol (bu hesabatın əvvəlində müzakirə olunan) boru kəmərinin təhlükəsizliyinin beynəlxalq təhlükəsizlik və insan haqları ilə bağlı öhdəliklərə uyğun təmin edilməsi ilə əlaqədar öhdəlikləri rəsmiləşdirdi.

İkinci müqavilə Gürcüstan üçün qrant proqramının müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı idi. Bu müqaviləyə uyğun olaraq BTC şirkəti Gürcüstan hökumətini bir sıra qrantlarla təmin etməli və bu qrantlar Gürcüstan xalqının mənafeyi naminə sosial və iqtisadi layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün istifadə edilməli idi. Proqram üçün maliyyə vəsaitlərinin məbləği 40 milyon ABŞ dolları həcmindədir və bu məbləğə boru kəmərinin qalan istismar müddəti ərzində hər il əlavə 1 milyon ABŞ dolları da əlavə ediləcəkdir. Qrantlar BTC-nin maliyyə vəsaitləri hesabına heyətə keçirilən bütün mövcud sosial və ictimai sərmayə layihələrinə əlavə olaraq təmin edilir.

Eyni zamanda, BP bu paketin bir hissəsi olaraq Gürcüstanda sosial sərmayə layihələri çərçivəsində 10 milyon dollar sərmayə yatırmaq üçün yeni öhdəlik götürdüyünü elan edib. Bu maliyyə vəsaitləri təhsil, səhiyyə, mədəni irs, enerji sektorunun canlandırılması, biznesin stimullaşdırılması, Gürcüstanla Avropa İttifaqı arasında vətəndaş cəmiyyəti əlaqələri ilə bağlı layihələri əhatə edəcək.

Ölkələr üzrə sosial məsrəflər (\$ milyon, ümumi məsrəf)

	2002	2003	2004
Azərbaycan	0,6	2,71	8,64
Gürcüstan	0,07	3,13	23,2^a
Türkiyə	Tətbiq olunmur	0,82	2,41
Cəmi	0,67	6,66	34,25

^a O cümlədən, 2004-cü ilin oktyabr ayında Gürcüstan hökuməti ilə imzalanmış yeni protokola müvafiq olaraq heyətə keçirilmiş ödənişlər.

3.3 İctimai sərmayə

Hazırda ictimai sərmayələr proqramı (İSP) Azərbaycan BB-nün ümumi sosial sərmayə xərclərinin ən böyük hissəsini təşkil edir. Ayrılmış vəsaitlərin böyük qismi BTC/CQBK boru kəməri boyunca, Səngəçal və Ceyhan terminalları ətrafında və Bakı yaxınlığındakı bezi rayonlarda yerləşən icmalar arasında yerli səviyyədə həyata keçirilən işlərə dəstək verilməsinə yönəlir.

Sərmayələrin miqyasını nəzərə alaraq bu hesabatda hər bir layihə üzrə

açıqlama vermək mümkün deyil. Buna baxmayaraq, bir çox İSP-ların təfərrüatları BTC/CQBK layihəsinin www.caspiandevlopmentandexport.com ünvanlı veb-saytında verilib. Digərləri haqqında məlumat BP və tərəfdaşlarının nəşrlərindəki məqalələrdə əks etdirilib. Biz iyul ayında, BTC layihəsinin tranzit əraziyə malik üç ölkənin insanlarına və icmalarına verdiyi bezi faydaları təsvir edən "Boru kəmərləri və insanlar" adlı bir kitabça nəşr etmişik.

Aşağıda BP-nin ötən il ərzində eməliyyatçılıq etdiyi əsas layihələrin hər biri tərəfindən dəstəklənən müxtəlif İSP fəaliyyət növlərinin mahiyyəti açıqlanır, əsas diqqət Azərbaycan üzərində cəmləşir, Gürcüstan və Türkiyəyə qısa bəndlər həsr olunur.

AÇG İctimai sərmayə proqramı

AÇG layihəsi tərəfindən maliyyələşdirilən ictimai sərmayə proqramı əsas inkişaf

Ümid qəsəbəsində İnsan İnkişafı birliyi

Azərbaycanın ilk icma əsaslı təşkilatı olan "Ümid İnsan İnkişafı və Davamlı Gəlirin Formalaşdırılmasına Dəstək Birliyi" (ÜİİB) mövcudluğuna görə Səngəçal terminalı yaxınlığındakı Ümid qəsəbəsindən olan bir tələbəyə borcludur. İdeyanı bir qrup qadın irəli sürüb. Onlar terminalın ictimai sərmayələr üzrə qrupunun üzvlərinə yaxınlaşaraq tikmə maşınları almaq və ilkin mərhələdə STGP da daxil olmaqla, əsas tikinti layihələri üçün iş əlcəkləri istehsal etmək məqsədilə sex yaratmaq üçün maliyyə vəsaiti ayırmağı xahiş etmişlər. ABƏŞ sözügedən proqramın tərkib hissəsi kimi, müəssisənin idarə olunması

və məhsulun keyfiyyətinin təmin edilməsi üçün qadınlara lazım olan bacarıqların inkişafı üçün kurslar təşkil etdi.

ÜİİB öz fəaliyyətinə Azərbaycanda ilk dəfə olaraq əlcək istehsalı ilə başladı və nəticədə bir çox ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycanda və bezi Avropa ölkələrində tanınan AZS (milli sertifikatlaşdırma sistemi) keyfiyyət sertifikatı aldı. Daha sonra o, öz məhsullarının çeşidini genişləndirdi və soyuq hava üçün kapuşonların istehsalına görə daha bir keyfiyyət sertifikatı aldı. Altı ay keçdikdən sonra 14 təsərrüfat iş yeri yaradıldı və ÜİİB üzvlərinin aylıq gəliri orta hesabla yeddi dəfə artdı. Məhsulların satışından əldə olunan gəlir nəticəsində ÜİİB üzvlərinin humanitar yardımdan 100% asılılığı azalaraq 10%-dən aşağı səviyyəyə endi. Hazırda ÜİİB yeni avadanlıqların alınması ilə əlaqədar bütün xərcləri və lazım olan bütün vergiləri, sosial təminat üzrə haqları ödəməyə qadirdir.

sahələrinə, o cümlədən, maarifləndirmə, gəlirlərin yaradılması, icmaların inkişaf etdirilməsi, səhiyyə və əlaqədar infrastruktura yönəlmişdir. AÇG çərçivəsində Səngəçal terminalının Genişləndirilməsi Proqramı (STGP) üzrə əsas icraçı tərəfdaş “World Vision International” təşkilatıdır, digər layihələr isə milli QHT-lər və ictimai sərmayələr üzrə qrup tərəfindən həyata keçirilir.

Beş illik tikinti proqramına 2002-ci ildə başlanılıb və bu 2007-ci ilin sonuna qədər davam edəcək. Bu proqram Azərbaycanın Qaradağ rayonunda işləri əks etdirən 6,7 milyon dollarlıq büdcəyə malikdir. Proqram çərçivəsində əsas diqqət Səngəçal, Ümid, Sahil, Lökbatan, Ələt, Qobustan, Korgöz, Qızıldaş, eləcə də Bakı yaxınlığındakı Bibiheybət icmalarına yönəlib.

2004-cü ildə həyata keçirilmiş maarifləndirmə layihələri tələbə hazırlığı proqramlarından, kompüter və universitetlərə qəbul imtahanlarına hazırlıq kurslarından, təqaüd və mədəniyyət proqramlarından ibarət olub. 2004-cü ildə həyata keçirilmiş diqqətəlayiq maarifləndirmə təşəbbüslərindən biri də AÇG layihəsi tərəfindən təchiz edilmiş materiallardan istifadə edilməklə kütləvi kitabxananın təmirdən sonra yenidən açılması olmuşdur. Bundan əlavə, STGP 23 məktəbdən olan yeniyetmələr üçün yerli futbol turniri təşkil etmiş və həmin turnir uzun bir yol qət edərək Qaradağın on bir icmasının əhatə olunması ilə nəticələnmişdir.

AÇG tərəfindən gəlirlərin yaradılması işləri vasitəsilə məcburi köçkünlərin iqtisadi şəraitlərinin yaxşılaşdırılması məqsədilə bir proqramın gerçəkləşdirilməsinə başlanılmış və

bunun üçün “Ümid İnsan İnkişafı İctimai Birliyi” yaradılmışdır (bax: konkret misal). Səhiyyə proqramları daha yaxşı xidmətlərin göstərilməsi, malyariya xəstəliyinin profilaktikası və icma əsaslı səhiyyə təhsili layihələrindən ibarətdir.

2002-ci ildən həyata keçirilməyə başlanan 26 mikrolayihə 2004-cü ildə davam etmişdir. Bu layihələrə gənclərdən ibarət qrupların bacarıqlarının formalaşdırılması üçün təlim kursları (fotoqraf, xalçaçılıq, aşpazlıq), icma mərkəzlərinin tikintisi və mikromaliyyələşdirmə xidmətləri daxil olmuşdur. İlin ən böyük nailiyyəti Səngəçal və Ümid qəsəbələrindən icmaların əsas prioritet məsələ kimi müəyyən etdikləri kanalizasiya sisteminin quraşdırılmasının başlanması oldu.

2004-cü ilin mart ayında, KSP üst modullarının tikintisi həyata keçirilən ATA istehsalat meydançasının yaxınlığında yerləşən Bakının Bibiheybət qəsəbəsində AÇG tərəfindən maliyyələşdirilən yeni bir layihənin gerçəkləşdirilməsinə başlanılıb. Layihənin icrası üçün Beynəlxalq Xilas Komitəsi ilə 250 000 dollarlıq qrant sazişi imzalanmışdır.

Şahdeniz üzrə İctimai sərmayə proqramı

2004-cü ildə ŞD layihəsi tərəfindən dəstəklənən əsas sosial sərmayə tədbirlərindən biri Mikromaliyyələşdirmə Təşəbbüsü – FİNCA Azərbaycan təşkilatının əsasən Xətai və Səbayel rayonlarında yaşayan ayrı-ayrı insanlara və qruplara kiçik kreditlər ayırması olub. FİNCA Azərbaycan ilin sonuna qədər

nəzərdə tutulandan 202% artıq kredit ayırmış, ayrı-ayrı şəxslərə və qruplara ümumi dəyəri 383 808 dollar olan 966 kredit vermişdir. Vəsaitlərin geri qaytarılması üzrə göstəricilər 100%-ə çatmış və ilin sonuna qədər vəsaitlərin geri qaytarılması üzrə heç bir borc qalmamışdır.

İcma təşəbbüsləri əsasən uşaq bağçasında yataqların dəyişdirilməsi, cüdo dərneyinin təşkil edilməsi, 1 500 nəfər üçün ilk tibbi yardım dəstəsinin təmin edilməsi kimi mikro-layihələrə yönəlmişdir. Qobustan qəsəbəsində kanalizasiya sistemi bərpa edilmiş, Şıxlar qəsəbəsində küçə işıqları quraşdırılmış və su xətləri təmir edilmişdir. Bacarıqların yaradılması üzrə tədbirlər Qaradağ rayonunun vətəndaşları üçün biznesin inkişafı üzrə xidmətlərin göstərilməsindən, kompüter, mühasibat və ingilis dili kurslarından ibarət olub.

Bir sıra təşəbbüslər Zığ istehsalat meydançasında həyata keçirilib. Təkrar emalla bağlı təşəbbüs nəticəsində sahədəki taxta və şüşə tullantıları şəkil çərçivələrinə çevrilmişdir. Altı aylıq yarım iş günü müddətli kurslarda qaynaq, bərbər və avtomobil təmiri kimi peşələrin ixtisaslı ustaları yanında 100 şagird işləyib. Digər bir layihə – Zığ Sahəsində Təcrübə – çərçivəsində Bakının texniki təhsil müəssisələrinin tələbələri Şahdeniz layihəsinin müxtəlif komponentləri ilə tanış olublar.

BTC/CQBK üzrə İctimai sərmayə proqramı

BTC/CQBK üzrə ictimai sərmayə proqramının əsas məqsədi layihələr

tərəfindən “biznes fəaliyyətimizin birbaşa təsirinə məruz qalan insanların həyat səviyyəsinin yaxşılaşdırılması üçün iqtisadi gəlir və imkanların” yaradılması üzrə götürülmüş öhdəliyin yerinə yetirilməsindən ibarətdir. Buna nail olmaq üçün üç yol seçilib – uzunmüddətli mənfəətə yönəlmiş vasitəçilik yolu ilə, icmaların öz problemlərinin həllində onlara kömək edən üsullarla və icmaların özləri tərəfindən ehtiyaclar əsasında həyata keçirilən işlər vasitəsilə.

BTC/CQBK üzrə İSP-nin əsasında dayanan başlıca mövzunu boru kəmərləri boyunca təxminən 500 icmanın ehtiyacları təşkil edir. Bunlara gəlirlərin yaradılması, kənd və kənd təsərrüfatı sistemlərinin gücləndirilməsi, icmaların institusional bacarıqlarının artırılması, təlim və təhsildən, səhiyyə və

sanitariyadan istifadə imkanının təkmilləşdirilməsi, sosial və iqtisadi infrastrukturun bərpasından ibarətdir.

İSP prosesinə nəzarət edəcək icraçı tərəfdaşlar ictimai tender vasitəsilə seçilib. Azərbaycanda və Gürcüstanda milli təşkilatlara beynəlxalq QHT-lər tərəfdaşlıq edir, Türkiyədə isə icraçılar ölkədə yerləşir və milli QHT-lərdən, universitetdən və məsləhətçidən ibarətdir. İcma üzvləri hər üç ölkədə bütün İSP komponentlərində fəal iştirak edir.

Azərbaycanda artıq 2004-cü ildə İSP layihələri tərəfindən dəstəklənən 82 icmanın sırasına boru kəmərinin ətrafında məskunlaşmış daha 25 icma əlavə edilib. Vaxtaşırı olaraq əlavə maliyyə vəsaitlərinin ayrılması razılaşdırılmış, o cümlədən Gürcüstanda 2003-2004-cü

illərin qış mövsümü ərzində ehtiyat qızdırma tədbirlərinə yardım məqsədilə 1 milyon dollar ayrılmışdır.

Azərbaycanda İSP-dən faydalananlar üçün İSP çərçivəsində əlavə dəyəri 3 milyon dollardan çox vəsait ayrılmışdır. Türkiyədə təxminən 100 000 nəfər İSP layihələrindən birbaşa və ya dolayısı ilə bəhrələnilir. Gürcüstanda BTC üzrə tərəfdaş QHT-lər 77 icmada 75 000-dən çox insanla işləyirdi.

Azərbaycan və Gürcüstanda 2004-cü ilin dördüncü rübü ərzində BTC/CQBK İSP-ları qiymətləndirmək üçün müstəqil məsləhətçilər təyin edilib. Gürcüstanda aparılmış qiymətləndirmənin nəticələrinin xülasəsi 2004-cü ilin 4-cü rübü üzrə Kreditorlar üçün hazırlanmış Ekoloji və Sosial Hesabatda verilmişdir. Həmin məlumatla layihənin veb-saytında tanış

Bölünmüş icmanın birləşdirilməsi

BTC/CQBK ictimai sərmayələr proqramı üzrə işlər həyata keçirilən icmalardan ən mürəkkəbi Çöhranlı-Yeni Şıxımlı olub. IRC təşkilatı ilk dəfə icmaya daxil olanda həmin icma iki dəstəyə bölünmüşdü. Dəstələrin birinə bələdiyyə başçısı, digərinə isə məktəb dairəsinin başçısı rəhbərlik edirdi. Tərəflərdən biri digərinin təklifini dəstəkləmir və hər iki tərəfin eyni bir görüşdə iştirakını təmin etmək demək olar ki, qeyri-mümkün idi.

İSP qrupu üçün münafişənin aradan qaldırılması prioritet bir məsələyə çevrildi. IRC geniş idarəetmə təlimi keçirməklə və intensiv surətdə rəhbərlik etməklə sözügedən qrupun ədalətli qərarlar qəbul etmələri üçün icma üzvləri ilə birgə çalışdı. Nəticə etibarilə hər iki tərəf böyükklər arasında daxili çəkişmələrə görə cavanların əziyyət çəkməməsi barədə razılığa gəldikdə, uşaqlar gələcək çıxış yolunu təklif etdilər.

Onun əsasında yerli məktəbin bərpa edilməsi üçün İcma Qrupu tərəfindən birgə təklif təqdim olundu. Layihənin hazırlanması və həyata keçirilməsi üçün birlikdə işləmək təcrübəsi icmada elə bir inam yaratdı ki, onlar ayrı-ayrı üzvlərin ziddiyyətlərinə baxmayaraq, əməkdaşlıq edə bilər. Daha sonra icmanın yüksək səviyyəli iştirakı ilə məktəbin bərpası vaxtında tamamlandı. Kənd sakinləri bunun ardınca irəliyə doğru addım atmış və məktəb ərazisində İSP üzrə maliyyələşdirmə çərçivəsində nəzərdə tutulmamış əlavə işlərin yerinə yetirilməsində kömək üçün BTC üzrə yerli podratçı olan “Spie-Capag-Petrofac” şirkətinə müraciət etmişlər. Çöhranlı-Yeni Şıxımlıda şəxsi ədavət halları hələ də davam etməkdədir, ancaq layihə birlikdə işləməklə nələrə nail olmağı da əyani göstərib.

olmaq mümkündür. Azərbaycanda aparılmış qiymətləndirmənin xülasəsi 2005-ci ildə nəşr ediləcək. Türkiyədə 2005-ci ilin birinci yarısından müstəqil qiymətləndirmə həyata keçirilir.

2004-cü ildə Azərbaycanda BTC/CQBK üzrə İSP fəaliyyəti

Azərbaycanda İSP əsasən icmalar tərəfindən həyata keçirilən mikrolayihələr, səhiyyə və mikromaliyyələşdirmə təşəbbüsləri vasitəsilə icmaların səfərbər edilməsi və bacarıqların yaradılmasından ibarətdir.

Bu işlərə dörd icraçı tərəfdaş – Uşaqları Müdafiə təşkilatı (STC – boru kəmərinin qərb hissəsi), Beynəlxalq Xilas Komitəsi (IRC – boru kəmərinin şərq hissəsi), Beynəlxalq Tibb Korpusu (IMC – bütün

boru kəməri boyu) və Beynəlxalq İcmalara Yardım Fondu (FINCA – bütün boru kəməri boyu) cəlb olunmuşdur. Layihələrin idarə olunması üzrə yerli bacarıqların yaradılması məqsədilə FINCA fondu istisna olmaqla, bütün icraçı tərəfdaşlara yerli QHT-lər yardım göstərilib.

2004-cü ildə Gürcüstanda BTC/CQBK üzrə İSP fəaliyyəti

Gürcüstan üçün İSP-da iki başlıca məsələ nəzərdə tutulmuşdur: boru kəməri marşrutu boyunca kəndlər hədəf götürülən “İSP” və boru kəməri marşrutu boyunca yerləşən qəsəbələrdə məktəblər hədəf götürülən “İSP – təkmilləşdirilmiş məktəblər layihəsi” (CİP-İSP). Bu proqram çöl işlərində

müntəzəm şəkildə iştirak edilməklə Tbilisidən idarə olunur.

İSP və CİP-İSP-nin icrası iki beynəlxalq QHT-yə (Mercy Corps və CARE) həvalə olunub. Bu təşkilatların hər ikisi bir sıra tərəfdaş Gürcüstan QHT-ləri – İSP-nin əhəmiyyətli komponentlərini yerinə yetirən Konstanta Foundation, Technical Assistance Gürcüstan, Elkana, Curatio International Foundation, Beynəlxalq Munaqişələr və Danışıqlar Mərkəzi ilə işləyir.

İSP-nin əsas komponentləri bunlardır: kənd infrastrukturunun bərpa edilməsi, kənd təsərrüfatına dəstək verilməsi, mikrokreditlər yolu ilə gəlirlərin yaradılmasına dəstək verilməsi, enerjinin səmərəliliyi, sosial xidmətlər, bilik-bacarıqların yaradılması. 2004-cü ilin yayında “İSP – təkmilləşdirilmiş məktəblər layihəsi” həyata keçirilməyə başlandı. Bu layihə Gürcüstanın gələcək sosial və iqtisadi inkişafında gənclərin daha səmərəli iştirak etməsinə imkan yaratmağa çalışır. Layihədə nəzərdə tutulan aspektlərin sırasına orta məktəblərin təmir olunması təşəbbüsləri, müəllim və inzibati işçilər üçün təlim kursları və boru kəməri marşrutu boyunca yerləşən qəsəbələrdə məktəblərin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi daxildir. 2004-cü ilin sonunadək 28 məktəbdə infrastrukturun bərpa olunması işlərinin birinci mərhələsi başa çatdırıldı. Bu işlərin sırasına məktəb binalarının damlarının, istilik və kanalizasiya sistemlərinin və idman zallarının təmiri kimi işlər daxil idi. Qırx bir məktəbin 235 nəfərdən çox müəllimi üçün təlim kursları başlanmış və Təhsil Nazirliyinin işlərinə dəstək verilmişdir.

2004-cü ildə Türkiyədə BTC üzrə İSP fəaliyyəti

Türkiyədə 2004-cü ildə İSP üzrə beş icraçı tərəfdaş var idi. Həmin təşkilatların hər biri boru kəməri boyunca ayrıca bir coğrafi ərazini idarə edir və 285 icmada çoxsaylı layihələrə nəzarət edirdilər. Konseptual baxımdan həmin layihələrin dörd əsas məqsədi olub – məşğulluq və gəlirlərin yaradılması, kənd təsərrüfatının və kəndlərin inkişaf etdirilməsi, sosial infrastrukturun təkmilləşdirilməsi və xüsusilə qadınlar üçün bacarıqların yaradılması.

Türkiyənin şimal-şərq hissəsində fəaliyyət göstərən icraçı tərəfdaşlar aşağıdakılar olub : “Beynəlxalq Mavi Aypara Yardım və İnkişaf Fondu” (QHT, Ərdəhan əyalətinin 37 kəndində fəaliyyət göstərir); Atatürk Universiteti (Ərzurum vilayətinin təxminən 63 kəndində fəaliyyət göstərir); PAR (Ərzincan və Gümüşhanə vilayətlərinin 47 kəndində fəaliyyət göstərən məsləhətçi); və SURKAL (QHT, Qars vilayətinin 24 kəndində fəaliyyət göstərir).

Boru kəməri marşrutunun cənub-şərq hissəsində icraçı tərəfdaşlar aşağıdakılar olub: PAR (35 kənddə fəaliyyət göstərir); SURKAL (54 kənddə fəaliyyət göstərir); və G&G Consulting şirkəti (25 kənddə fəaliyyət göstərir və 2005-ci ildə bu kəndlərin sırasına daha 43 kənd əlavə olunacaq).

2004-cü ilin sonuna qədər infrastrukturla bağlı müxtəlif layihələr, o cümlədən, suvarma kanallarının və heyvanlar üçün təknələrin təmiri, yollara

yeni örtüklərin çəkilməsi, yeni su təchizatı sistemlərinin quraşdırılması işləri yerinə yetirilib. Heyvanların kütləvi vaksinləmə proqramı ilə yanaşı maldarlıq üzrə təlim və tibbi maarifləndirmə üzrə təlim proqramları həyata keçirilib. Qadınlar üçün ana və uşaq qayğısı, ailə planlaşdırılması və qadın sahibkarlığı kimi məsələləri əhatə edən bir sıra xüsusi proqramlar həyata keçirilib. Ərzurum vilayətində açıq məktəb proqramlarına təxminən 238 qız və 91 oğlan qeydiyyatına alınıb.

Türkiyədə 2004-cü il ərzində İSP üzrə icraçı tərəfdaşlara 1,8 milyon dollardan artıq vəsait ayrılıb. 117 yaşayış məntəqəsində yaşayan təxminən 50 000 nəfər 164 tez təsir göstərən layihədən birbaşa fayda götürüb. Layihələrin təxminən 54%-i içməli su təchizatı sistemləri, 22%-i isə tikililərin təmiri ilə əlaqədar olub. 150 000 başdan artıq qaramal müalicə edilmiş və ya vaksinlənmiş, təxminən 19 000 nəfər aqrotexnika üzrə təlim keçmişdir.

3.4 Sahibkarlığın inkişafı

BP və ABƏŞ/BTC/ŞD/CQBK şirkətlərinin dəstəyi ilə 2002-ci ilin may ayında təsis edilmiş Bakı Biznes Mərkəzi yerli biznes bacarıqlarının inkişafı, Azərbaycanın neft və qaz sektorunun artmaqda olan payının əldə edilməsində yerli firmalara kömək göstərilməsi, eləcə də BP və onun tərəfdaşlarının Azərbaycanda davamlı inkişafın tərəfdarı olduqlarını nümayiş etdirmək istiqamətində fəaliyyət göstərir.

Yerli şirkətlər üçün 2004-cü ildə təxminən 77 təlim məşğələsi keçirilmiş və əsas diqqət etika, mühasibat, daxili audit, ISO üzrə sertifikatlaşdırma, biznes və təqdimat bacarıqları və ümumi idarəetmə mövzularına yönəlmişdir. Bakıdakı yerli və xarici biznes dairələri ilə tanışlıq üçün təxminən 27 beynəlxalq

şirkət, o cümlədən Almaniya, Rusiya, ABŞ, Belçika və Fransa şirkətləri cəlb olunmuşdur.

Hər ay BP-nin SƏTƏM bölməsi vasitəsilə yerli şirkətlər üçün adətən birgünlük məşğələlər şəklində SƏTƏM təlim kursu təşkil olunmuşdur. 2004-cü ildə on iki kurs keçirilmiş və həmin kurslarda 30-dan çox yerli şirkət iştirak etmişdir. Mərkəz yerli və beynəlxalq QHT-lər üçün turizmin inkişafı, ekoloji siyasət və mədəni irs kimi mövzularda təqribən 27 görüş təşkil edib. Mərkəz, həmçinin Azərbaycanda işgüzar fəaliyyətə başlamaq arzusunda olan şirkət və ayrı-ayrı şəxslər üçün bazar imkanlarının təhlilini həyata keçirib.

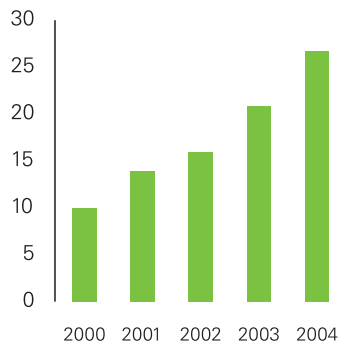
Digər əsas məqamlara Xəzər regionunda Neftin və qazın

“Safe Hands” (Təhlükəsiz Əllər) şirkəti öhdəlikləri yerinə yetirir

Biz 2003-cü ildə beynəlxalq standartlara müvafiq şəkildə rəqabətə davamlı qiymətlərlə fərdi mühafizə vasitələrini təchiz etmək üçün “Safe Hands” Offshore Ltd. adlı yerli ticarət və distribütor şirkəti ilə yerli resurslardan istifadə olunması şərti ilə müqavilə imzalamışıq.

“Safe Hands” şirkəti (1996-cı ildə təsis edilmiş Azərbaycan şirkətidir) 2004-cü il ərzində verdiyi vədləri yerinə yetirmək üçün böyük səy göstərmişdir. Şirkət BP-nin SƏTƏM üzrə menecerinin və Biznes Mərkəzinin koolektivinin məsləhətləri və dəstəyindən istifadə edərək üç Azərbaycan istehsalçısı ilə əlaqə qurmuş və məhsulun lazımi standarta uyğun olmasını təmin etmək məqsədilə onlara mühüm texniki yardım göstərmişdir. Bunun nəticəsində, Nazim Ltd şirkəti 100 ədəd payız kombinezonu, “Safe Vision” Ltd şirkəti 520 ədəd qış jaketi və 220 ədəd iş ləvazimatı istehsal etmiş, “Silhouette” Ltd şirkəti isə 300 ədəd yay kombinezonunu dəyişərək onları qış və payız kombinezonlarına çevirmişdir. Biznes Mərkəzinin özəl müəssisələrin inkişaf etdirilməsi üzrə meneceri Ələvsət Quliyevin sözlərinə görə “bunlar neft şirkətinin təchizat gücünün davamlı inkişafı ilə bağlı yerli ehtiyacları təbiiq olunduğu halda onun hansı dəyişikliklər edə biləcəyinə dair bir nümunədir.”

BP tərəfindən Gürcüstanda yerli şirkətlərlə müqavilələrin bağlanmış dəyəri, \$ milyon

kommersiyalaşdırılmasına dair konfrans, qadın sahibkarlar tərəfindən həyata keçirilmiş təqdimat, yerli resurslara dair seminar, eləcə də istehsalat xidmətləri yerinə yetirən yerli şirkətə potensialını inkişaf etdirmək üçün texniki yardım göstərmək və investisiya qoymaq haqqında saziş aiddir. Mərkəz sentyabr ayında yerli biznes bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə mühüm töhfə vermiş şəxslərə özünün ilk Yerli Resurslar üzrə Mükafatlarını təqdim etmişdir.

Eyni zamanda, Biznes Mərkəzi BP və onun əsas podratçılarının 2004-cü ildə Azərbaycanda üçüncü tərəflərlə bağlı sərf etdikləri məsrəflər haqqında məlumatları da toplayır və aparılmış təhlil nəticəsində məlum olmuşdur ki, üçüncü tərəflərlə bağlı məsrəflərin ümumi məbləği 5 milyard dollardan artıq olub. Ölkə daxilindəki məsrəflər 1,7 milyard dollar olmuşdur ki, həmin məbləğə BP və onun podratçılarının birbaşa məsrəfləri də daxildir. Azərbaycan kapitalı əsasında təsis edilmiş şirkətlərlə məsrəflərin ümumi miqdarı 2003-cü ildəkindən az, yəni 326 milyon dollar təşkil edib. Ancaq

yerli kiçik və orta şirkətlərlə məsrəflər il ərzində 57 milyon dollara çatmışdır. Bu, 2003-cü illə müqayisədə 19% artım deməkdir.

Yuxarıdakı diaqramda 2000-2004-cü illər ərzində Gürcüstanda BP tərəfindən Gürcüstan şirkətlərinə verilmiş illik məcmu ödənişlər və ümumi rəqəmin ildən-ilə ardıcıl surətdə artdığı göstərilir. Əlavə olaraq, bizim əsas podratçılarımız mümkün və məqsədəuyğun hallarda yerli subpodratçılardan istifadə edirlər.

Ölkədə ekoloji baxımdan davamlı bir təşəbbüsün inkişafına dəstək vermək məqsədilə Türkiyədə 2004-cü ilin sentyabr ayında BTC çərçivəsində ikiillik layihəyə başlanıb. Boru kəməri marşrutu boyunca yerləşən ərazilərdə BMTİP tərəfindən Kiçik İnvestisiyalar Fondunun həyata keçirilməsi planlaşdırılmışdır. Yerli müəssisələrin təbii ehtiyatlardan istifadəsini dəstəkləmək məqsədilə təxminən 325 000 ABŞ dolları həcmində maliyyə vəsaitləri təmin ediləcək.

www.ecbaku.com

3.5 Yaxşı idarəetmə

BP 2004-cü ildə biznes əməliyyatlarının təşkili üsullarını yenidən müəyyən etməklə yanaşı, Azərbaycan da daxil olmaqla, bir neçə yeraltı ehtiyatlara malik ölkələrə qrupun köməyi ilə həmin ehtiyatlardan yaranan sərvətləri idarə etməkdə dəstək verir. Bu fəaliyyətin mühüm bir elementi neft gəlirlərinin həcmi və axınları ətrafında şəffaflığın genişləndirilməsindən ibarətdir.

2003-cü ildə BP, bir il öncə Böyük Britaniya hökumətinin MSŞT ilə irəli sürülmüş prinsipləri dəstəkləyəcəyi barədə ictimaiyyət qarşısında öhdəlik götürüb.

Daha sonra Azərbaycan hökuməti sözügedən təşəbbüs üzrə pilot ölkə qismində çıxış etməyə razı olduğunu bildirmiş və MSŞT-ni həyata keçirməyə başlamaq üçün komissiya yaratmışdır.

Bu hesabatın əvvəlində qeyd olunduğu kimi, 2004-cü ilin sonuna yaxın Anlaşma Memorandumu imzalanmış və bununla da Azərbaycanda MSŞT-nin həyata keçirilməsi prosesinin başlanğıcı qoyulmuşdur. Azərbaycanda MSŞT haqqında ilk hesabatlar 2005-ci ilin mart ayında nəşr edilmişdir.

BP öz növbəsində sözügedən prosesin bir hissəsi kimi şirkətin Azərbaycan

hökumətinə təqdim etdiyi məlumatları nəşr etmək barədə öhdəlik götürüb. Biz bundan əlavə Xəzərdə İşlənmələr üzrə Məsləhət Şurasının (XİMŞ) 2004-cü il dekabr tarixli hesabatına cavab olaraq bəyan etmişdik ki, BP məlumatların bir neçə şirkət tərəfindən məcmu şəkildə açıqlanmasının MSŞT üzrə məqsədlərin yaxın gələcəkdə əldə olunacağını təmin etdiyinə inanır. Biz bununla yanaşı təfəsilatı ilə göstərilmiş məlumatlarımızı *2004-cü il üzrə Azərbaycanda Davamlı İnkişaf haqqında Hesabatımızda* əks etdirmək niyyətindəyik. Daha sonra Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı prezidentinin beynəlxalq mətbuatda dərc edilmiş məqaləsində BP özünün hökumətlərə ödədiyi məbləğlər barədə açıq şəkildə məlumat vermək meylinə görə "dünya lideri" kimi təsvir edilib.

BP, Azərbaycanda idarəetmə ilə bağlı bir sıra digər təşəbbüslərdə də iştirak edir. Həmin təşəbbüslər şəffaflığa şərait yaradılması və bilik mübadiləsinin stimullaşdırılmasıdır. Bizim 2004-cü il ərzində www.caspiandevlopmentandexport.com ünvanlı veb-saytda hüquqi, maliyyə, ətraf mühit və sosial məsələlərlə bağlı sazişlər

və həmin sahələrdə bizim fəaliyyətimiz haqqında müfəssəl məlumat əks etdirən bir çox yeni hesabatlar və sənədlər yer tutmuşdur.

Biz 2003-2004-cü illərdə idarəetməyə dair iki seminarın keçirilməsinə dəstək vermişik. 2003-cü ilin noyabr ayında keçirilmiş birinci seminar Trinidad və Tobaqo, Botsvana, Kolumbiya, Norveç, Nigeriya və İndoneziyada təbii sərvətlərlə bağlı gözlənilməz gəlirlərin idarə edilməsində təcrübəsi olan insanları bir araya gətirdi. 2004-cü ilin noyabr ayında keçirilmiş ikinci seminarla makro ekonometrik modelin ortamüddətli və etibarlı maliyyə strategiyasının dəstəklənməsində rolu araşdırıldı.

Biz 2004-cü il ərzində milli və beynəlxalq kütləvi informasiya vasitələri ilə əməkdaşlıq etmişik. BB rəhbəri Azərbaycanda və xaricdə olan jurnalistlərə biznes bölümünün nailiyyətləri haqqında müntəzəm məlumat verib. Biz, media nümayəndələrinin bir sıra sahə səfərlərini təşkil etmiş və 40-dan çox mətbuat açıqlaması dərc etmişik. Biz bundan əlavə, Azərbaycanda vətəndaş cəmiyyətinin fəal hissəsi olaraq yerli mediaya dəstək vermək üçün "British Council" təşkilatı ilə birlikdə təlim kursları və seminarların keçirilməsini davam etdirmişik.

MSŞT-də verilmiş göstəricilərin (cəmlənməmiş) xülasəsi

	2003	2004 ^a
MSŞT-də verilmiş göstəricilər (BP xalis)		
Azərbaycan hökuməti tərəfindən ixrac edilmiş mənfəət neftinin həcmi (milyon barel)	2,26	0,96
Nəqliyyat tarifləri (\$ milyon)	3,85	1,97
Akrhesabı haqlar (\$ milyon)	0,45	Tətbiq olunmur

^a 2004-cü ilin birinci yarısı üçün.

3.6 Regional davamlı inkişaf

Azərbaycan BB-nün fəaliyyət göstərdiyi ölkələrdə BP-nin uzunmüddətli davamlı inkişafa can atması 2004-cü ildə daha müfəssəl şəkildə görünməyə başladı. Biz tam istismar mərhələsinə qədəm qoyduğumuza görə Regional Davamlı İnkişaf Proqramını (RDİP) işləyib hazırlayırıq. BP və onun tərəfdaşlarının regionda davamlı inkişafıla bağlı birgə həyata keçirdikləri bütün işlərin sözügedən RDİP ilə koordinasiya ediləcəyi gözlənilir. Biz investisiya layihələrimizə daha bütöv şəkildə yanaşmaq niyyətindəyik. Bu zaman mövcud İSP layihələrinin ən yaxşı təcrübəsinə əsaslanacaq, o cümlədən irimiqyaslı neft və qaz biznesinin inkişafı ilə bağlı olaraq yaranan bəzi regional və yerli problemləri həll edəcəyik.

Beləliklə, RDİP həm ölkələr həm də şirkət üçün daha uzun müddət ərzində davamlı mənfəət yaratmaq və fəaliyyətimiz nəticəsində əldə edilmiş gəlirlərdən etibarlı şəkildə istifadəyə əsas dəstək vermək bərədə BP-nin Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə xalqları qarşısında götürdüyü öhdəliyin əsasını təşkil edəcək.

Hazırkı RDİP iki əsas fəaliyyətdən ibarətdir:

- Regional İnkişaf Təşəbbüsü (RİT).

Bunun ölkə və regionu əhatə edən böyük miqyaslı bir proqram olacağı gözlənilir. Bu təşəbbüsə layihələrimizin həyata keçirildiyi müddət ərzində davam edən və təsir göstərən layihələr daxil olacaqdır. Həmin proqramlar hər bir ölkədə hökumətin siyasəti ilə uyğunlaşdırılacaq və çoxtərəfli inkişaf təşkilatları, beynəlxalq maliyyə qurumları və bizim layihələr üzrə tərəfdaşlar həmin proqramların iştirakçıları olacaqlar. Əsas diqqət müəssisələrin inkişafına, düzgün idarəetməyə və enerji ehtiyatlarından istifadə imkanlarının yaxşılaşdırılmasına yönəldiləcək. Bacarıqların yaradılması və maarifləndirmə/peşə təlimi hər üç mövzunun ayrılmaz hissəsi olacaq.

- Gələcək İcmalar Proqramı. Bunun eməliyyatlarımızın birbaşa təsirine daha çox məruz qalmış (dörd kilometrlik BTC/CQBK boru kəməri dəhlizi və terminallarımız, nasos stansiyalarımızın yaxınlığındakı yaşayış məntəqələri ilə məhdudlaşan) icmalarla BB-nün gələcək əlaqələri və həmin icmalara sərmayələrin qoyulması üçün əsas mexanizm olacağı planlaşdırılır. Bu proqram tikinti fazasında olan İSP-lar

üzərində qurulacaq icmaların özləri tərəfindən müəyyən edilmiş mövzulara və layihələrə uyğun həyata keçiriləcək. Mövcud İSP layihələrində nəzərdə tutulduğu kimi, əsas diqqət icmaların səfərbər olunmasına və bacarıqların yaradılmasına yönəldiləcək.

RİT, XİMŞ 2003-cü ildə verdiyi tövsiyədən sonra yaranıb. Adı çəkilən şura 2004-cü il dekabr tarixli hesabatında RİT-ni "regionda davamlı inkişaf istiqamətində məqsədəuyğun və kompleks yanaşma" kimi təqdirəlayiq hesab edib. Şura, eyni zamanda BP-yə tövsiyə etmişdir ki, o, özünün öhdəlik müddətini və həcmi artırсын. RDİP həmin tövsiyəyə cavab olaraq hazırlanıb.

İcra göstəriciləri^a

	2003	2004
İstismar		
Hasıl olunmuş ümumi karbohidrogenlər (gün ərzində min barel)	130,8	132,2
Texniki təhlükəsizlik^b		
Ölüm halları – əməkdaşlar	0	0
Ölüm halları – podratçılar	0	2
İş gününün itirilməsi ilə nəticələnən hadisələr (İGİNH) – işçi qüvvəsi	9	8
İş gününün itirilməsi ilə nəticələnən hadisələrin baş vermə tezliyi (İGİNHBT) – işçi qüvvəsi	0,08	0,03
Qeydə alınan hadisələr – işçi qüvvəsi	74	112
Qeyd olunan hadisələrin baş vermə tezliyi (QHBT) – işçi qüvvəsi	0,62	0,43
İşlənmiş saatlar – əməkdaşlar (milyon saat)	23,80	51,71
İşlənmiş saatlar – podratçılar (milyon saat)	Tətbiq olunmur	104,5
Ətraf mühit^c		
Birbaşa karbon qazı (CO ₂) (kilo ton)	910	979
Dolayısı ilə karbon qazı (CO ₂) (kilo ton)	0	0
Birbaşa metan (CH ₄) (kilo ton)	4,7	4,7
Birbaşa istixana qazı (İXQ) (min ton CO ₂ -yə ekvivalent)	1 010	1 077
Məşəldə yandırılma (kəşfiyyat və hasilat) (ton)	258 184	283 953
Kükürd qazı (SO _x) (ton)	161	98
Azot qazı (NO _x) (ton)	2 273	2 210
Qeyri-metan karbohidrogenlər (QMKH) (ton)	2 753	3 161
Dağılmaların sayı (birinci qoruyucu qatın itməsi)	29	24
Dağılmış məhsulun həcmi (litr)	113 454	21 495
Yığılmamış məhsulun həcmi (litr)	93 251	3 061
Dənizə dağılmalar (tərkibində sintetik əsaslı qazma məhlulu olan qazma şlamları) (ton)	8 122	6 077
Əməkdaşlar		
Azərbaycan Biznes Bölümündə əməkdaşların sayı ^ç	1 196	1 505
Sosial xərclər (\$ milyon, ümumi məsrəflər)		
Azərbaycan Biznes Bölümü üçün cəmi	6,66	34,25

^a Nəzərdə tutulmuş digər hal yoxdursa, onda icra göstəriciləri Azərbaycan Biznes Bölümü ilə bağlıdır.

^b Azərbaycan Biznes Bölümü BP daxilində SƏTƏM göstəriciləri haqqında məlumat verən bölümdür. Bu məlumatlara yalnız layihə ilə bağlı məlumat verilməli göstəricilər daxil deyil.

^c Ətraf mühitlə bağlı bütün icra göstəricilərinə Gürcüstan (QİBK və Supsa Gürcüstan) daxildir.

^ç Podratçılar nəzərə alınmır.

MSŞT sənədinin surətləri

Reporting form for a foreign extractive industry company about payments to government of the Republic of Azerbaijan (host government)

Name of Company: BP
 BP Exploration Caspian Sea Ltd (TIDN 990000055), Amoco Caspian Sea Petroleum Ltd (TIDN 990000772); Amoco Inam Petroleum Co BV (TIDN 9900065151); BP Exploration (Azerbaijan) Ltd (TIDN 990001289)
 Name of industry: Oil and gas
 Activity type: Production Sharing Agreements (Azeri-Chirag-Guneshli, Shah Deniz, Alov, Inam)
 Reporting Period: 2003 (annual) – January 1 - December 31, 2003

Payment description	Value ¹		Volume
	mln. US dollar	bln. AZM	
1	2	3	4
1. Payments/allocations of foreign company to host government	-	-	-
1a) Host Government's production entitlement in foreign company's Production Stream			
- in kind			
- in cash			
1b) Payments of foreign company to host government	-	-	-
Royalties			
- in kind			
- in cash			
Profit taxes	-	-	-
Other taxes (excluding employee income taxes, Social Protection Fund taxes, withholding taxes)	-	-	-
Dividends	-	-	-
Signing bonuses and other bonuses	-	-	-
License fees, entry fees and other considerations for licenses	-	-	-
Other payments including:	-	-	-
2. Payments/allocations of foreign company to host state-owned company			
2a) Host state-owned company's production entitlement in foreign company's Production Stream			2.26
- in kind			
- in cash			
2b) Payments to host state-owned company			
Royalties	-	-	-
- in kind			
- in cash			
Profit taxes	-	-	-
Other taxes (excluding employee income taxes, Social Protection Fund taxes, withholding taxes)	-	-	-
Dividends	-	-	-
Signing bonuses and other bonuses	-	-	-
License fees, entry fees and other considerations for licenses	-	-	-
Other payments, including:			
- transportation tariff		-	-
- SOCAR	0.05		
- SOFAZ	3.80		
- acreage fee (SOFAZ)	0.45		

Company authorized officer

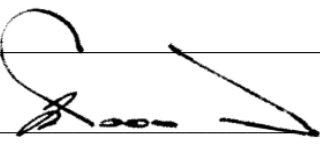
Form completing date 12 Apr. '05

¹ For a reporting line only one of value columns shall be filled (either USD or AZM)

**Reporting form for a foreign extractive industry company
about payments to government of the Republic of Azerbaijan (host government)**

Name of Company: BP
 BP Exploration Caspian Sea Ltd (TIDN 990000055), Amoco Caspian Sea Petroleum Ltd (TIDN 990000772); Amoco Inam Petroleum Co BV (TIDN 9900065151); BP Exploration (Azerbaijan) Ltd (TIDN 990001289)
 Name of industry Oil and gas
 Activity type Production Sharing Agreements (Azeri-Chirag-Guneshli, Shah Deniz, Alov, Inam)
 Reporting Period 2004 (bi-annual) – January 1 - June 30, 2004

Payment description 1	Value ²		Volume 4
	mln. US dollar 2	bln. AZM 3	
1. Payments/allocations of foreign company to host government	-	-	-
1a) Host Government's production entitlement in foreign company's Production Stream			
- in kind			
- in cash			
1b) Payments of foreign company to host government	-	-	-
Royalties			
- in kind			
- in cash			
Profit taxes	-	-	-
Other taxes (excluding employee income taxes, Social Protection Fund taxes, withholding taxes)	-	-	-
Dividends	-	-	-
Signing bonuses and other bonuses	-	-	-
License fees, entry fees and other considerations for licenses	-	-	-
Other payments, including:	-	-	-
2. Payments/allocations of foreign company to host state-owned company			
2a) Host state-owned company's production entitlement in foreign company's Production Stream	-	-	0.96
- in kind			
- in cash			
2b) Payments to host state-owned company			
Royalties	-	-	-
- in kind			
- in cash			
Profit taxes	-	-	-
Other taxes (excluding employee income taxes, Social Protection Fund taxes, withholding taxes)	-	-	-
Dividends	-	-	-
Signing bonuses and other bonuses	-	-	-
License fees, entry fees and other considerations for licenses	-	-	-
Other payments, including:			
- transportation tariffs			
- SOCAR	0.04	-	-
- SOFAZ	1.93		

Company authorized officer

Form completing date 17 Feb. '05

² For a reporting line only one of value columns shall be filled (either USD or AZM)

BP rəhbərliyinə təminat

BP Azərbaycanın 2004-cü il üçün Davamlı İnkişaf haqqında Hesabatı bu biznes bölümü daxilində məlumatların toplanması və təqdim edilməsinə görə məsuliyyət daşıyan qrup rəhbərliyi tərəfindən hazırlanmışdır. Düzgün nəticə çıxarmaq üçün biz BP-nin rəhbərliyinin göstərişinə uyğun olaraq Hesabatı aşağıda qeyd olunan şəkildə diqqətlə nəzərdən keçirmişik.

Əminliklə bağlı işlərimizin icrası ilə əlaqədar biz yalnız BP-nin rəhbərliyi qarşısında onlarla razılaşdırılmış səlahiyyətlər dairəsinə uyğun məsuliyyət daşıyırdıq. Bu səbəbdən də biz hər hansı digər bir məqsədə görə və ya hər hansı bir digər şəxs və ya təşkilat qarşısında heç bir məsuliyyət daşımır və ya öhdəlik götürmürük. Hər hansı üçüncü tərəf bütövlükdə öz riski hesabına Hesabata hər hansı dərəcədə inam bəsləyə bilər.

Öz rəyimizi formalaşdırmaq üçün biz hansı işləri görmüşük?

Hesabatın əsas məsələləri əhatə edib- etməməsinə və BP Azərbaycan Biznes Bölümünün (BP Azərbaycan) davamlılıqla əlaqədar icra göstəriciləri, bəyanat və məlumatların dəlil və izahlara əsaslanıb- əsaslanmamasına təminat vermək üçün biz Hesabatı diqqətlə nəzərdən keçirmişik.

Öz rəyimizi formalaşdırmaq üçün biz aşağıdakı işləri görmüşük:

- Hesabatda verilmiş bəyanatların həcmi və müvafiqliyinin yoxlanılması üçün 2004-cü ildə BP Azərbaycanın davamlılıqla bağlı icra göstəriciləri ilə əlaqədar seçilmiş kənar media hesabatlarını diqqətlə nəzərdən keçirmişik.
- Hesabatda əksini tapmalı olan əsas məsələlərin müəyyənləşdirilməsi üçün BP Azərbaycanın nəzərdə tutduğu prosesin Hesabat hazırlanan zaman tətbiq olunub- olunmadığını yoxlamışdıq.
- BP Azərbaycan Biznes Bölümünün davamlı inkişaf üzrə icra göstəriciləri ilə bağlı Hesabatda verilmiş faktlar, bəyanatlar və dəlillər haqqında məlumatları və ya izahatları diqqətlə

nəzərdən keçirmişik. Hesabatda əksini tapmış göstəriciləri dəstəkləyən sənədləri gördüyümüz üçün biz məlumatların toplanması, müqayisə edilməsi və BB və ya sahə səviyyəsində onların haqqında məlumat verilməsi proseslərini yoxlamamışıq.

- Hesabat layihəsi tərtib olunduqdan sonra BP-nin rəhbərliyinin seçilmiş üzvləri ilə 2005-ci ilin aprel ayında Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərində və Böyük Britaniyanın paytaxtı London şəhərində müsahibə aparmışıq.
- *BP qrupunun 2004-cü il üçün Davamlı İnkişaf haqqında Hesabatı* ilə bağlı təminat verilməsi işlərimizin bir hissəsi olaraq biz BTC Layihəsinin Azərbaycanın paytaxtı Bakı şəhərindəki və Gürcüstanın paytaxtı Tbilisi şəhərindəki ofislərinə baş çəkmişik.

Ümumiləşdirilmiş nəticələr

Yoxlama əsasında və işimiz üçün müəyyən edilmiş səlahiyyətlər dairəsinə uyğun olaraq biz Hesabatla bağlı aşağıdakı nəticəni çıxarmışıq. Bizim rəyimizi yuxarıdakı "Nəticə çıxarmaq üçün biz nə etmişik" bölməsi ilə birlikdə oxumaq lazımdır.

Əsas məsələlər Hesabatda əhatə olunubmu?

Həyata keçirdiyimiz yoxlamaya əsasən biz hesab edirik ki:

- Hesabatda BP Azərbaycanın hesabatın həcmində (üz qabığının iç tərəfində) müəyyənləşdirilmiş davamlı inkişaf üzrə icra göstəriciləri ilə əlaqədar bizim nəzərdən keçirdiyimiz kütləvi informasiya vasitələrində qaldırılmış məsələlərin tarazlaşdırılmış təsviri verilmişdir.

BP Hesabatda əksini tapmalı olan əsas məsələlərin müəyyənləşdirilməsi üçün öz proseslərini tətbiq etmişdir.

Hesabatda BP Azərbaycan Biznes Bölümünün iş icrası ilə bağlı məlumatlar, bəyanatlar və göstəricilər dəlil-sübut və ya

izahatlarla təsdiqlənirmi?

Həyata keçirdiyimiz yoxlamaya əsasən biz hesab edirik ki:

- Gördüyümüz iş nəticəsində əldə olunmuş dəlillər BP Azərbaycan Biznes Bölümünün Hesabatda verilmiş davamlı inkişaf üzrə icra göstəriciləri ilə əlaqədar məlumatlar, bəyanatlar və faktları təsdiqləyir. Dəlillər təqdim edilə bilmədiyi və ya verilmiş bəyanatlar mövcud dəlillərə uyğun olmadığı hallarda mətnə BP tərəfindən düzəliş edilmişdir.

Bizim müstəqilliyimiz

Bizim əminlik qrupumuz bir sıra Böyük Britaniya və beynəlxalq müəssisələr, o cümlədən BP-nin sənaye sahəsində biliyə malik qlobal audit qrupu ilə birlikdə eyni işləri görən qlobal mühit və davamlı inkişaf şəbəkəmizdə çalışan əməkdaşlarımızdan ibarət olmaqla yaradılmışdır. BP-nin auditorları olan "Ernst & Young" şirkətindən İngiltərə və Uelsdə diplomlu mühasiblər institutunun (İUDMİ) "Peşəkar Etika haqqında Təlimat"ında müəyyənləşdirilmiş müstəqil tələblərə riayət etmək tələb olunur. "Ernst & Young" şirkətinin İUDMİ-nun tələbləri nəzərə alınan və müəyyən hallarda həmin tələblərdən daha ciddi olan müstəqil strategiyaları firmalar, tərəfdaşlar və peşəkar işçilərə tətbiq olunur. Bu strategiyalar bizim müştərilərimizlə bağlı olaraq müstəqilliyə xələl gətirən və ya xələl gətirə biləcəyi ehtimal olunan hər hansı maliyyə maraqlarını qadağan edir. Hər il işçi və tərəfdaşlardan firmanın strategiyalarına riayət etdiklərini təsdiq etmək tələb olunur.

Biz hər il öz müstəqilliyimiz və obyektivliyimizə xələl gətirə biləcək qadağan edilmiş xidmətlər də daxil olmaqla hər hansı hadisənin baş verib-vermədiyini BP-nin qarşısında təsdiq edirik. 2004-cü ildə heç bir belə hadisə və xidmətə yol verilməmişdir.

ERNST & YOUNG

Ernst & Young LLP

London, 2 iyun 2005-ci il

AÇG (ACG)	Azəri-Çıraq-Güneşli dəniz neft yatağı
ABƏŞ (AIOC)	Azərbaycan Beynəlxalq Əməliyyat Şirkəti
FPK (APC)	Fəaliyyət Planı üzrə Komitə
BTC (BTC)	Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri layihəsi
BB (BU)	Biznes Bölümü
MA (CA)	Mərkəzi Azəri
XİMŞ (CDAP)	Xəzərdə İşlənmələr üzrə Məsləhət Şurası
KSP (C&WP)	Kompressor və Suvurma Platforması
İĞİNH (DAFWCF)	İş gününün itirilməsi ilə nəticələnən hadisə
BM (EC)	Biznes Mərkəzi, Bakı
AYİB (EBRD)	Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı
MSŞT (EITI)	Mədən Sənayələrində Şəffaflıq Təşəbbüsü
İNL (EOP)	İlkin Neft Layihəsi
ESTP (ESAP)	Ekoloji və Sosial Tədbirlər Planı
ƏMSSTQ (ESIA)	Ətraf mühitə və sosial sahəyə təsirin qiymətləndirilməsi
ESIS (ESMS)	Ekoloji və Sosial İdarəetmə Sistemləri
FINCA	Beynəlxalq İctimaiyyətə Yardım Fondu
QÜMQ (GAAP)	Qəbul olunmuş ümumi mühasibat qaydası
İXQ (GHG)	İstixana qazı
ÜDM (GDP)	Ümumi daxili məhsul
ÜMM (GNP)	Ümumi milli məhsul
TƏMÖHS (HGA)	Tranzit əraziyə malik ölkə hökuməti ilə saziş
YPHBT (HIPOF)	Yüksək potensiallı hadisənin başvermə tezliyi
SƏTƏM (HSE)	Sağlamlıq, əməyin təhlükəsizliyi, ətraf mühitin mühafizəsi
SƏTTƏM (HSSE)	Sağlamlıq, əməyin təhlükəsizliyi, təhlükəsizlik, ətraf mühitin mühafizəsi
MKŞ (IDP)	Məcburi köçkün şəxs
BMK (IFC)	Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyası
HAS (IGA)	Hökumətlərarası saziş
BTK (IMC)	Beynəlxalq Tibb Korpusu
BXK (IRC)	Beynəlxalq Xilas Komitəsi
DTD (ITD)	Dolaylı termal desorpsiya
ETSN (MENR)	Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
CHE (MIA)	Ciddi hadisə haqqında elan

QHT (NGO)	Qeyri-hökumət təşkilatı
ŞİBK (NREP)	Şimal ixrac boru kəməri
ATƏT (OSCE)	Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq təşkilatı
NDQHRT (OSPRI)	Neft dağımalarına qarşı hazırlıq üzrə regional təşəbbüs
HPBS (PSA)	Hasılatın Pay Bölgüsü Sazişi
PT/BİO (PS/IM)	Prosesin təhlükəsizliyi və bütövlüyünün idarə olunması
QOXXBT (RIIF)	Qeyd olunan xəsarət və xəstəliyin baş vermə tezliyi
RİT (RDI)	Regional inkişaf təşəbbüsü
RDİP (RSDP)	Regional davamlı inkişaf proqramı
TOQT (SORP)	Tövsiyə olunan qaydanın təsviri
CQBK (SCP)	Cənubi Qafqaz Boru Kəməri
KOM (SME)	Kiçik və orta müəssisələr
ARDNŞ (SOCAR)	Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti
SKTP (SRAP)	Sosial və Köçürülmə Tədbirləri Planı
TİS (SSOW)	Təhlükəsiz iş sistemləri
STC	Uşaqları Müdafiə təşkilatı
STGP (STEP)	Səngəçal terminalının genişləndirilməsi proqramı
YNQÜS (TVAR)	Yol-nəqliyyat qəzalarının ümumi sayı
BMT (UN)	Birləşmiş Millətlər Təşkilatı
BMTİP (UNDP)	Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı
QA (WA)	Qərbi Azəri
SƏQM (WBM)	Su əsaslı qazma məhlulu
QİBK (WREP)	Qərb İxrac Boru Kəməri
VHXCTP (WRP)	Canlı Təbiətin Xilasını üçün cavab tədbirləri planı

Vahidlər

\$	ABŞ dolları
b/g (bpd)	Barel/gün
KG (KP)	Kilometr göstəricisi
Mt	Milyon ton
Mtne (Mtoe)	Milyon ton neft ekvivalenti
Tkf (tcf)	Trilyon kub fut
te	Ton

Əlavə məlumat üçün

Xəzər enerji layihələri beynəlxalq infrastruktur layihələri üçün şəffaflıqla bağlı yeni standartlar müəyyənləşdirmiş və veb-saytda çoxlu interaktiv məlumatlar mövcuddur. Saytlara daxildir:

www.caspiandevlopmentandexport.com

Bu sayt müxtəlif Xəzər enerji layihələri haqqında əsas informasiya mənbəyidir. Buraya Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyədə həyata keçirilmiş ƏMSSTQ-lərin tam mətni və layihələri idarə edən HPBS-lər, TƏMÖHS-lər və HAS-lar əhatə olunan hüquqi sənədlər daxil edilmişdir. Saytda məlumatlar bir çox dillərdə verilir və müntəzəm olaraq yenilənir.

www.bp.com

Bu saytda BP qrupu və onun Xəzər və Qafqaz bölgələrində fəaliyyət və əməliyyatları haqqında məlumatlar və şirkətin 2004-cü il üçün Davamlı İnkişaf haqqında Hesabatı verilməmişdir.

www.caspsea.com

Xəzərdə işlənmələr üzrə Məsləhət Şurasının saytı. Buraya şurasının

hesabatlarının və BP şirkətinin cavabının tam mətni, şura üzvlərinin tərcümeyi-halları və XİMS-nin səlahiyyətlər dairəsi daxil edilmişdir.

www.ecbaku.com

Bu saytda Bakı şəhərində yerləşən Azərbaycan Biznes Mərkəzinin təmin etdiyi iş və xidmətlər haqqında məlumatlar verilir.

www.globalreporting.org

Qlobal Hesabatvermə Təşəbbüsü (QHT) saytında QHT və 2002-ci il üçün Davamlı İnkişaf haqqında hesabatın əsas prinsipləri haqqında məlumatlar verilir.

www.transparency.org

Korporativ sosial məsuliyyət, korrupsiya, idarəetmə və şəffaflıqla bağlı məsələlər sahəsində ixtisaslaşan Beynəlxalq Şəffaflıq QHT-nin saytı.

www.dfid.gov.uk

Böyük Britaniya hökumətinin Beynəlxalq İnkişaf departamentinin saytı, burada

Mədən Sənayələrində Şəffaflıq Təşəbbüsü (MSŞT) haqqında məlumatlar verilir.

www.eurasia.org

Demokratik, sərbəst bazar qurumları yaratmaq üçün keçmiş Sovet İttifaqı dövlətlərinə kömək edən və Gürcüstanda BTC/CQBK layihələri ilə işləyən Avrasiya Fondunun saytı.

www.iso.org

Beynəlxalq Standartlar Təşkilatının işi, o cümlədən ISO 14001, ekoloji idarəetmə standartı haqqında məlumatlar verilir.

www.oecd.org

İƏT-nin saytı. Burada Çoxmillətli müəssisələr üçün biznesin məsuliyyətlə həyata keçirilməsi ilə bağlı insan haqları, əmək və istehsal münasibətləri, ətraf mühit, məlumatların açıqlanması, rəqabət və vergitutma kimi sahələrlə əlaqədar könüllü prinsiplər və standartlar açıqlanan təlimat verilməmişdir.

İcmallar

"Regional İcmal" Cənubi Qafqaz neft və qaz layihələri ilə bağlı iqtisadi, sosial və ekoloji məsələlər (Fevral 2003).

"İki dəniz arasında" BTC layihəsi geniş şəkildə təsvir olunan BTC haqqında kitabça.

"Təhlükəsiz, sakitcə, nəzərə çarpmadan" BTC boru kəmərinin tikintisi ilə bağlı texniki və mühəndis-layihə çətinliklərinin icmalı verilir.

"Yeni təməlin atılması" Layihənin icmalar və insanlarla əlaqələri şərh olunan BTC haqqında kitabça.

"Boru kəmərləri və insanlar" Müxtəlif Xəzər enerji layihələrinin Qafqaz bölgəsinə gətirdiyi faydalar təsvir olunur.

"BTC Layihəsi ilə bağlı ekoloji və sosial məsələlər haqqında rüblük hesabat" BTC/CQBK layihələrinin kreditörünə son məlumatların verilməsini təmin edən müntəzəm rüblük hesabat.

"ABƏŞ-in İcmalı" ABƏŞ-in dəniz monitorinq işlərinin icmalı verilir.

"Şahdəniz Qaz İxrac Layihəsi" ŞD layihəsi və onun regionun gələcək inkişafında oynayacağı rol açıqlanan kitabça.

"İşlərin yerinə yetirilməsi üçün on il" 1994-2004-cü illər arasında olan müddət ərzində AÇG layihəsi haqqında kitabça.

"BP Azərbaycanın 2003-cü il üçün Davamlı İnkişaf haqqında Hesabatı" Azərbaycan BB-nün 2004-cü ildə çap olunmuş ölkə haqqında birinci hesabatı.

Nəticə

2003-cü il üzrə Azərbaycanda Davamlı İnkişaf haqqında birinci hesabatımız çap olunandan sonra biz 2004-cü ildə oxucu və maraqlı tərəflərdən çoxsaylı faydalı qeyd və təkliflər almışıq. Biz sözügedən qeyd və təkliflərin xülasəsini şəffaflyq naminə aşağıda veririk.

Belə bir ümumi fikir ifadə edilmişdir ki, hesabatda daha çox şəffaflyq istiqamətində müsbət addım atılmışdır. Hesab olunmuşdur ki, sənəd peşəkar səviyyədə hazırlanıb. Sənədin dilinin daha sadə olması, daha çox xəritələr və daha kəskin rənglərin olması ilə bağlı tələblər irəli sürülmüşdür. Arxeoloji abidələrin konservasiyası haqqında məlumatların və əmək münasibətlərinin inkişafı haqqında materialların olmaması ilə bağlı təəssüf hissi ifadə olunmuşdur. Konkret araşdırmaların analizi ilə bağlı müsbət cavablar alınmış, amma daha

çox belə araşdırmaların əhatə edilməsinə ehtiyac duyulduğu hiss edilmişdir.

Konseptual baxımdan bir sıra təkliflər olmuşdur ki, layihələrin davamlılığı ilə bağlı daha aydın qiymətləndirilmələr aparılmalıdır. Bu ideyalara belə bir xahiş də əlavə olunmuşdur ki, davamlılıqla bağlı müqayisələr ayrı-ayrı layihələr üçün verilməlidir ki, onların davamlılıqla əlaqədar icra göstəricilərini qiymətləndirmək mümkün olsun. Hesabatın bəzi iqtisadi göstəricilərinin keyfiyyəti sual doğurmuşdur.

Ümumiyyətlə, hesabat dəyərli sənəd hesab edilmişdir, çünki BP özünün Azərbaycanda həyata keçirdiyi bütün işlər haqqında məlumat verilən sənədi ilk dəfə çap etmişdir. Respondentlərin çoxu bu sənədi gələcəkdə açıq dialoq üçün imkan kimi qiymətləndirmişdir.

Qeyd və təkliflər

Bu hesabatla bağlı qeyd və təkliflərin bizə təqdim olunmasını xahiş edirik.

Siz öz qeyd və təkliflərinizi yazaraq Davamlı İnkişaf məsələləri üzrə direktor Martin Maylza və ya Əlaqələr üzrə menecer Tamam Bayatlıya bu ünvana göndərə bilərsiniz: BP qrupu, Azərbaycan Biznes Bölümü, Villa Petrolea, Neftçilər prospekti 2 (Bayıl), Bakı, Azərbaycan.

E-poçt formatında qeyd və təklifləri bpazust@bp.com e-poçt ünvanına göndərmək olar.

Və ya siz + 994 12 4979272 nömrəli telefonla Əlaqələr və Xarici Məsələlər şöbəsinə zəng edə bilərsiniz.

Kağız

Davamlı İnkişaf haqqında bu hesabat Meşəçilik Təşkilatı Şurasının (FSC) sertifikatlaşdırdığı "Mohawk Options" kağızından (kompüter üçün nəzərdə tutulmuş 100% ağ kağız) istifadə etməklə nəşr olunmuşdur. Bu kağız istehlakçı tərəfindən istifadə olunduqdan sonra təkrar resirkulyasiya edilmiş 100%-lik lifdən ibarətdir və yalnız külək enerjisindən istifadə etməklə istehsal olunmuşdur. Bu kağız

© Meşəçilik Təşkilatı Şurasının (FSC) sınaq standartına müvafiq olaraq hazırlanmışdır. Bu standartda əsasən, tam resirkulyasiya olunmuş məhsulun birkalanması mümkün hesab olunur. Nəşriyyatçı tərəf FSC-nin Nəzarət Prosesi Sənədinə malikdir (Sertifikatın nomrəsi: SGS-COC-0620)
FSC ticarət markası Meşəçilik Təşkilatı Şurası, 1996-cı il.

Tərtibat və istehsal

Tərtibatçı: Ceyhun İmanov

Format: Eldar Hüseynov

Monarch Ltd şirkəti tərəfindən nəşr edilmişdir.

